

Journal for Cypriot Studies

VOLUME
CİLT 3

ISSUE
SAYI 3

SUMMER
YAZ

YEAR
YIL 97

Kıbrıs
Araştırmaları
Dergisi

Kıbrıs Araştırmaları Merkezi

5.8.2

CENTRE FOR CYPRIOT STUDIES
KIBRIS ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

I Publisher - Sahibi
DAÜ-KAM

I Board of Directors - Yönetim Kurulu
Prof. Dr. Halil İNALCIK (**Honorary Chair** - Onursal Başkan)
İsmail BOZKURT (**Chair** - Başkan)
Prof. Dr. Emel DOĞRAMACI
Prof. Dr. Erdil R. TUNCER
Doç. Dr. Ayhan BİLSEL
Ali ATAKAN
Filiz ÇERMEN
Mehmet KANSU

I Chief Editor - Genel Yayın Yönetmeni
İsmail BOZKURT

I Editorial Board - Yayın Kurulu
Prof. Dr. Halil İNALCIK (**Honorary Chair** - Onursal Başkan)
İsmail BOZKURT (**Chair** - Başkan)
Doç. Dr. Hasan Ali BIÇAK
Doç. Dr. Netice YILDIZ
Yrd. Doç. Dr. Fikret TURAN
Zaim NECATİGİL
Oğuz YORGANCIOĞLU

I Translation - Çeviri
Sibel KAMBER
Johann PILLAI

I Graphic Design - Grafik
Ersev SARPER

I Typesetting - Dizgi
Sevil PAŐA
Nihal SAKARYA

Eastern Mediterranean University

Doğu Akdeniz Üniversitesi
Gazimađuusa, KKTC
Tel: (392) 366 - 6588, Fax: (392) 366 1604

CONTENTS / İÇİNDEKİLER

PAGE/SAYFA 233

Uğur ATİKOL

KKTC'de Konutlarda Enerji Tüketimi Eğilimleri
Trends Of Domestic Energy Consumption In TRNC (ABSTRACT)

PAGE/SAYFA 271

Yücel VURAL

A Conceptual Framework To Study Ethnic Relations
Etnik İlişkilerin Araştırılmasında Bir Kavramsal Çerçeve (ÖZET)

PAGE/SAYFA 283

Harid FEDAİ

Kıbrıs Türk Yazın Kültürüne Evrimsel Bir Bakış
An Evolutional View To The Turkish Cypriot Literature (ABSTRACT)

PAGE/SAYFA 291

Ali NESİM

Kıbrıs Türk Edebiyatında Kimlik Ve Toplumsal Konular
Identity And Social Subjects At Turkish Cypriot Literature (ABSTRACT)

PAGE/SAYFA 301

Paul LARBALESTIER

A Survey Of Education In Cyprus (ÖZET)
Kıbrıs'taki Eğitim Hakkında Bir Araştırma

PAGE/SAYFA 311

İzzet ÖZTOPRAK

Kıbrıs'ta 1931 İsyanı ve Yankıları
The 1931 Revolt In Cyprus And Its Reflects (ABSTRACT)

KTKC'DE KONUTLARDA ENERJİ TÜKETİMİ EĞİLİMLERİ*

Uğur ATIKOL**

ÖZET

Konutların enerji kullanım eğilimlerini ortaya çıkarmak için Kıbrıs çapında bir araştırma yapıldı. 613 evde yüz yüze yapılan görüşmelerden alınan cevaplar çalışmanın temelini oluşturdu. Yaşam koşullarına göre enerji kullanım alışkanlıkları incelenirken özellikle elektrikli ev aletlerinin, tipik yaz ve kış günlerinde, en çok kullanıldığı saatler tesbit edildi.

Elde edilen bilgilere göre, kışın mekân ısıtması için tüp gaz (LPG) kullanımının yaygınlaşmasına rağmen, elektrik enerjisi ile yapılan su ve mekân ısıtma faaliyetleri, "peak" saatlerinde talebin en büyük bileşenleridir. Bu problemin aşılması için Talep Kısmı Yönetimi uygulamaları başlatılmalıdır.

GİRİŞ

KKTC'de yaşanan enerji krizinin aşılması ve gelecekte benzerlerinin yaşanmaması için "Entegre Kaynak Pânlaması"nın bir parçası olan "Talep Kısmı Yönetimi"nin etkili bir şekilde uygulanması lâzımdır¹. Elektrik enerjisi ağının elektrik sayacı takılmış olan her yerde sayaçtan sonraki kısımda yoğunlaşan ve tüketiciyi yönlendirmeyi hedefleyen faaliyetlere Talep Kısmı Yönetimi (TKY) denir. TKY, sermaye ve yakıt kaynaklarının üretim ve maliyet açısından en iyi şekilde kullanılmasına imkân tanır ve enerji

* Bu araştırmanın hayata geçirilmesinde bize anlayış gösteren ve yardımlarını esirgemeyen herkese, özellikle bu araştırmanın finansmanı onaylayan dönemin Kıb-Tek Yönetim Kurulu Üyelerine, Tarım, Doğal Kaynaklar ve Enerji Bakanına, DAÜ Rektörlüğüne, anketin tasarlanmasında ve yürütülmesinde katkılarını esirgemeyen Kıb-Tek personeline, COMAR eski yöneticilerine, DAÜ Ekonomi Bölümü Öğretim Üyelerine ve gönüllü görev alan tüm arkadaşlarıma teşekkür ederim.

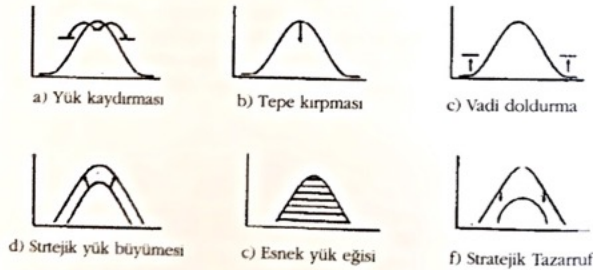
** Doğu Akdeniz Üniversitesi, Makine Mühendisliği Bölümü Öğretim Görevlisi.

hizmetlerinin daha kaliteli, daha güvenilir olmasını ve geleceğe yönelik enerji ihtiyacı tahmininin daha kolay yapılmasını sağlar. TKY uygulamaları ile, elektrik enerjisi yük talep eğrisinin kontrol altına alınması ve hatta şekil değiştirmesi sağlanabilir. Uygulanacak TKY seçeneklerinin yük talep eğrisinde yaratabileceği şekil değişiklikleri Şekil 1'de sembolik olarak gösterilmiştir. Bu şekil değişiklikleri aşağıdaki gibi adlandırılır.²

- Yük kaydırması.
- Tepe (peak) kırpması.
- Vadi doldurma.
- Stratejik yük büyümesi.
- Esnek yük eğrisi.
- Stratejik tasarruf.

Tüketicinin elektrik enerjisi kullanım eğilimlerini ortaya çıkarmak için istatistikî hesaplama yöntemleri ile tayin edilen sayılarda örnekler alınıp çeşitli sektörlerde anketler ve/veya ölçümler yapılabilir. İncelenmesi gereken sektörler konut, ticari, tarım ve endüstri başlıkları altında ele alınabilir.

İşte bu düşünce ile 1996 yazında, Doğu Akdeniz Üniversitesi Enerji Araştırma Merkezi ile Kıb-Tek arasında yapılan bir işbirliği protokolu çerçevesinde *konutlara* yönelik bir anket çalışması düzenlenmiştir. Bu çalışmanın hedefi konutların enerji kullanım eğilimlerini incelemek olup bazı ev aletlerinin özellikle hangi saatlerde kullanıldığını ortaya çıkarmaktır. Sonuç listesi EK-1'de görüldüğü gibi derlenen bulgular, bu bildirinin akışında daha anlaşılır bir şekilde teşhir edilerek yorumlanmaktadır.

Şekil 1. Yük Talep Eğrisinin Şekil Değişimleri

ANKET NASIL YAPILDI?

Amaç ve Kapsam

Araştırmanın amacı, konutlarda enerji kullanım eğilimlerini ortaya çıkarırken, bazı elektrikli cihazların en çok hangi saatlerde kullanıldığı hakkında bilgi sahibi olmaktır. Araştırma aşağıdaki konuları kapsamıştır.

- Konutlarda enerji kullanımını etkileyen yaşam ve mekân hakkında bilgi toplanması.
- Konutlarda ısıtma, soğutma ışıklandırma ve elektrikli ev aletlerinin kullanımında enerji tüketim eğilimlerinin belirlenmesi.
- Söz konusu aletlerin en çok hangi saatlerde kullanıldığının araştırılması.

Yöntem

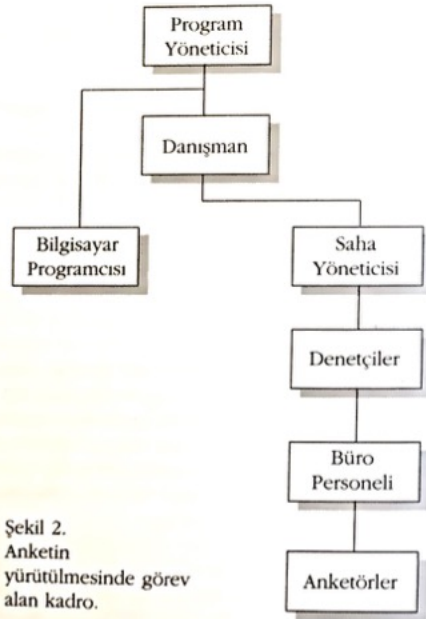
Araştırma *kantitatif* araştırma tekniklerinden, yüz yüze anket yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Amacına uygun olarak hazırlanmış EK-2'de görülen soru formu, DAÜ Enerji Araştırma Merkezi tarafından eğitilmiş anketörler aracılığıyla görüşülen kişilere uygulanmıştır. Bu şekilde elde edilen bilgiler kontrol, döküm ve kodlama işlemleri tamamlandıktan sonra bilgisayara girilmiştir. Daha sonra bilgisayar aracılığı ile elde edilen sonuçlar listesi (Ek-1) analiz edilip rapor haline getirilmiştir.

Anket soruları hazırlanırken dikkat edilen hususların başında gerekli bilgiyi elde etmek için mümkün olan en az soru sayısını saptamak geliyordu. Bunun nedeni anket görüşmelerinin süresini sınırlayarak, hem deneklerin sıkılmamasını sağlamak hem de görüşme masraflarını en aza indirmektir. Ek-2'de görülen anket soruları, en kısa görüşme süresinde mümkün olan en çok soruya cevap bulma açısından ele alınarak tasarlandı. Sorularda doğrudan cevabı olmayan birçok konuda ise istatistikî yöntemlerle tahminlerde bulunulabilmesi amaçlanmaktaydı. Bu tahminleri yaparken yine ankette bulunan ve bu maksat için sorulan A-1, A-2, A-3 ve B-1 sorularının cevaplarından yararlanılması düşünüldü. Ek-1'deki anket soruları yazılırken, Kıb-Tek'in görüşleri ve anketçilik konusunda uzman bir çok kişinin fikirleri alındı. Bunlar arasında COMAR eski yöneticileri ve DAÜ Ekonomi Bölümünden Profesörler de vardı.

Anketin süratli ve en az hatayla yürütülmesini sağlamak için gerekli olan personel, bir araştırma yöneticisi, bir bilgisayar programcısı, iki denetçi.

üç büro personeli ve anketörlerden oluşmuştur. Bu ekibin kuruluş şeması Şekil 2'de görülmektedir.

KADRO ŞEMASI

Şekil 2.
Anketin yürütülmesinde görev alan kadro.

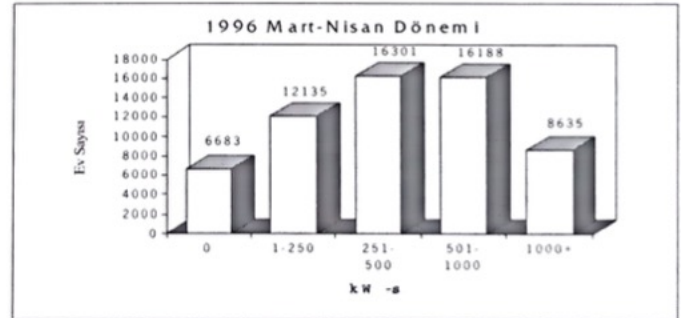
Örnek Yapısı

Araştırmanın örneği Kıb-tek'e kayıtlı ve konut tarifesinden akım almakta olan tüketicilerin sayısal niteliğine sahip 613 konuttan oluşmuştur. Görüşmelerin gerçekleştirildiği mahalle ve köylerin sayıları Kıb-Tek'ten dökümü alınan konut adresleri esas alınarak tesadüfi örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir.

Görüşme yapılacak konut sayısını belirlemeden önce, örnekleme yöntemini tesbit etmek gerekmekteydi. Amaç, eldeki verilerle en doğru

sonuca ulaşacak yöntemi bulmaktır. Bu yüzden, önce binaların sayısı ve bunların apartman, müstakil ev gibi dökümlerinin varlığı araştırıldı. Böyle bir bilginin mevcut olmadığı anlaşılınca Kıb-Tek'te kayıtlı olan ve konut sınıfına dahil edilen abonelerin incelenmesine karar verildi. Kıb-Tek'ten, Mart ve Nisan (1996) aylarına ait isim, adres ve bir dönemlik kullandığı kW-saat enerji miktarının dört bölgeye göre (Lefkoşa, Mağusa, Girne ve Güzelyurt) dökümleri alındı. Önceleri bu bilgilerden enerji kullanımına göre (müstakil ev, apartman gibi) konut sınıfları yaratılması ve ziyaret edilecek ev sayılarının buna göre belirlenmesi düşünüldü. Ancak bu yöntemin de aşağıdaki sakıncaları doğurduğu tesbit edildi.

1. Enerji kullanım sınıflarına göre görüşme yapmak için, gidilecek evlerin adreslerini önceden tesbit edip anketörlere vermek gerekiyordu. Bu da bir takım ulaşım zorlukları, gidilecek olan evin adresine göre aranması, o anda evde birilerinin olup olmaması gibi sorunları ve anketin daha pahalı olmasını beraberinde getiriyordu.
2. Eldeki dökümden (Şekil 3) 6683 adet evin Mart-Nisan döneminde hiç elektrik kullanmadığı görünüyor. Bunun nedenlerinin kesin olarak bilinmemesi bu bilgilerin enerji sınıfları yaratmak için yetersiz olduğu görüşünü hakim kılmıştı.
3. Eldeki dökümden bulunan adresler her ne kadar da konut sınıfında kayıtlı bulunuyorsa da bu yerlerin bir kısmının iş yeri olarak kullanıldığı tesbit edildi.

Şekil 3. 1996 Mart-Nisan Dönemi Ev Sayısı / Elektrik Enerjisi kullanımı ilişkisi (Kaynak: Kıb-Tek)

Gerek ekonomik, gerekse bilgi eksikliğinden dolayı yukarıda bahsedilen yöntemler yerine "Basit Tesadüfî Örnekleme" yöntemi tercih edildi. Bu yöntemle örnek sayısı tesbit edilerek, şehir ve köylerdeki ev sayılarına orantılayarak, ziyaret edilecek köy, mahalle ve bunlara bağlı ev sayılarının bulunması sağlandı. Bu yöntemin uygulanmasına aşağıdaki denklemin kullanılmasıyla başlandı.³

$$n = \frac{pq}{(\sigma_p)^2}$$

Bu denklemde n , örnek sayısını, σ_p , standart hatayı, p ve q ise elde edilecek oranları ifade ederler. %90 güven derecesi ile $\pm\%3.5$ limitleri arasında bir sonuca varabilmenin standart hatası 0.02134 dür. En emniyetli örnek sayısını bulmak için $p = 0.5$, $q = 0.5$ olarak alınır. Yukarıdaki denklemi kullanarak n , 549 olarak hesaplandı. Bir başka deyişle, 549 evde anket yapılırsa elde edilecek sonuçların $\pm\%3.5$ yanılma limitleri arasında olma olasılığı %90'dur.

Ek-2'de görülen anket sorularından 750 tane basıldı. Bunların 640 tanesi daha önce seçilen ve dört saatlik bir kursla eğitilen anketörlere dağıtıldı. Geriye kalan anket soruları ihtiyatta bekletildi.

Program yöneticisi, danışman ve saha yöneticisi tarafından düzenlenen kursta anketörlere ve denetçilere teknik bilgi aktarıldı ve anketin kulları anlatıldı. Kurstan sonra saha yöneticisi, anketörleri gidecekleri bölgelere sevketti.

Geriyeye dönen cevaplandırılmış anket soruları derhal bölgelere göre listeler halinde dökümlendirilip bu yerlere gidilip gidilmediği denetçiler tarafından kontrol edildi. Ayrıca cevaplar teker teker mantık kontrolünden geçirilip doğru doldurulmayanlar elendi. Bütün bu değerlendirmelerin sonucunda geriye 613 adet doğru cevaplandırılmış anket formu kaldı.

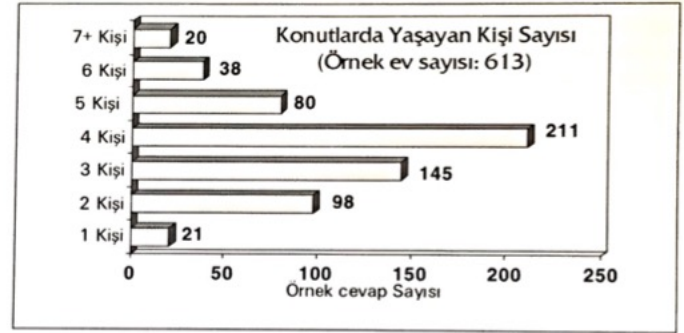
Anket soru kâğıdında bazı sorularda cevap olarak seçenekler arasında yer almayan fakat kayda değer sayıda cevap alan yeni seçeneklerin kodlanması yapıldı ve bilgisayar data-base programına tüm cevaplar girildi. Ağustos 1996'da gerçekleştirilen bu saha araştırmasının bulguları aşağıda anlatılmıştır.

BULGULAR

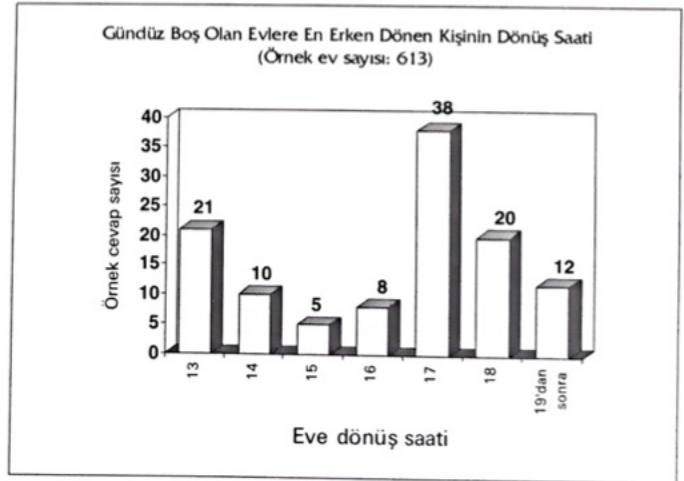
Yaşam ve Mekân

Enerji kullanım eğilimlerini araştırmadan önce, işe kullanıcıların yaşamları hakkında bilgi toplayarak başlamak sağlıklı sonuçlara varabilmek için gereklidir. Konutlarda yaşayan ortalama kişi sayısı 4 olarak tesbit edilirken

Şekil 4'de görülen dağılım ortaya çıkmaktadır. Genelde konutların %80'inde, gündüz saatlerinde birilerini bulmak mümkündür. Geriye kalan %20'si ise genellikle öğleden sonra evlerine geri dönmeye başlarlar. Şekil 5'te, Kışın, ilk önce eve dönenlerin saatlere göre anket sayıları verilmiştir.

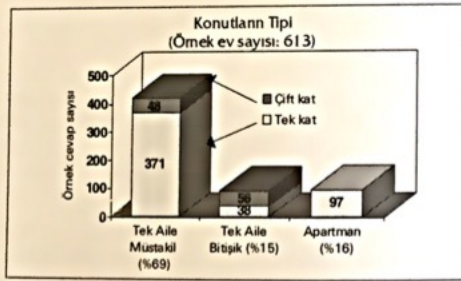

Şekil 4. Konutlarda Yaşayan Kişi Sayısı

Şekil 5. Kışın Gündüz Saatlerinde Boş Olan Evlere İlk Dönüş Saatleri

Konutların dış duvarlarını oluşturmak için kullanılan malzemeler, çoğunlukla tuğla (%58), kerpiç (%15) ve sarı taştır (%13). Çift-tuğla uygulaması henüz pek yaygın değildir (%2). Ziyaret edilen konutların bina tipleri ise Şekil 6'dan de anlaşılacağı gibi %69 tek aile müstakil, %15 tek aile bitişik ve %16 apartmandır. Eğer bina yüksekliklerine göre bir ayırım yapılacak olursa, %67 tek katlı, %17 iki katlı ve %16 (ortalama dört katlı) apartman olarak ortaya çıkar. Üç katlı tek aile tipi konutların sayısı oldukça azdır (yaklaşık %0).

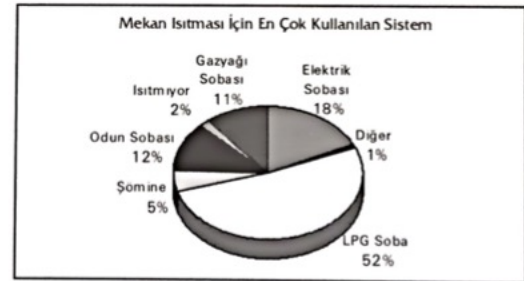

Şekil 6. Ziyaret Edilen Konutların Tiplerine Göre Sınıflandırılması

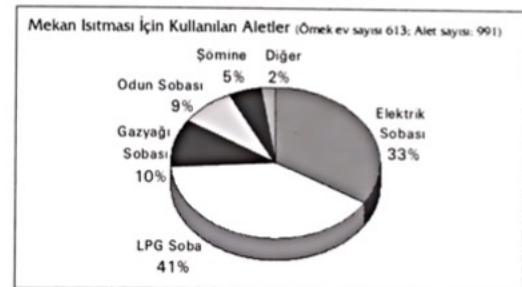
Mekân Isıtması

Kışın, ısınmak için seçilen yöntemlerin incelenmesi, odaların bireysel olarak ve değişik cihazlarla ısıtılmalarından dolayı, zordur. Buna rağmen genellikle herkesin ısınmada (en çok) kullandığı veya esas aldığı bir sistem vardır. Bu en çok (veya öncelikli) kullanılan sistemler, konutlarda Şekil 7'de görülen oranlarda pay edilmektedirler. Buna göre konutların %52'si mekânlarını ısıtmak için, öncelikle bir LPG gaz sobası kullanmaktadırlar. Deneklere evlerinde bulunan çeşitli ısıtma cihazlarının tümü sorulduğunda ise Şekil 8'de görülen tablo ortaya çıkmaktadır. Bu tablo, evlerde bulunan ısıtma cihazlarının %41'inin gaz sobası olmasına rağmen %33'ünün hâlâ daha elektrikli sobalardan oluştuğunu, aslında şu anda kullanılmayan ama ihtiyaç duyulduğunda kullanılabilir birçok elektrikli sobanın varlığını ortaya çıkarıyor.

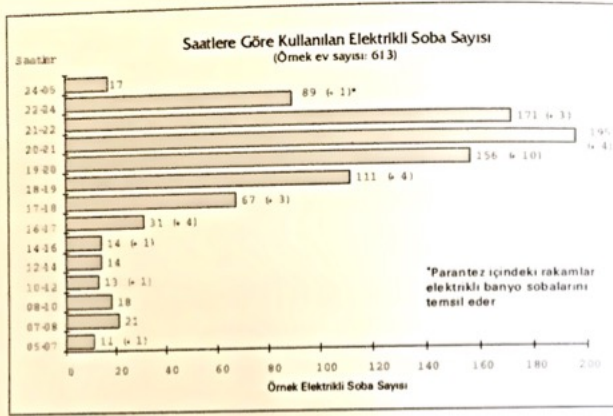
Mekân ısıtması yapılırken tüm evi ısıtmak yerine, sadece kullanılan oda veya odaları ısıtmak gelenek haline gelmiştir. Deneklerin %74'ü, evlerinde genellikle sadece bir odayı ısıttıklarını söylediklerinde, %16'sı aynı anda iki, %5'i de üç oda ısıttıklarını belirttiler. Saatlere göre kullanılan elektrikli soba sayısını öğrenmek için ise sorulan soruda Şekil 9'da görülen sonuçlar elde edildi. Buna göre elektrikli sobalar, kışın en çok saat 20:00-21:00 arasında kullanılmaktadır—613 konutta 195 adet soba. Evlere dönüş saatleri çoğunlukla 17:00-18:00 sularında olmasına rağmen bu sobaların kullanılmaya başlama saatleri biraz gecikiyor.

Şekil 7. Konutları Isıtmada Öncelikli Olarak Kullanılan Isıtma Aytığı

Şekil 8. Konut Isıtmasında Kullanılan Aletlerin Tümü, Birbirlerine Oranları

Şekil 9. Saatlere Göre Kullanılan Örnek Elektrikli Soba Sayısı

Kullanma Suyunun Isıtılması

Su ısıtmada kullanılan en popüler sistem rezistans (elektrik ısıtıcı) destekli güneş enerjisi sistemleridir. Şekil 10'daki anket sonuçlarından da görüldüğü gibi bu tür güneş sistemlerine sahip olan evlerin diğerlerine göre oranı %58.73'tür. Bu bilgilerden yola çıkarak, güneşli ve bulutlu günlerde ne tür enerjiler kullanarak su ısıtması yapıldığı konusunda fikir sahibi olmak mümkündür. Şekil 11'de oluşturulan tabloda su ısıtmak için uygulanan yöntemlerin, ev sayısına göre yüzdeleri görülmektedir. Bu tablodan da görüldüğü gibi bulutlu günlerde evlerin %77'si su ısıtmak için elektrik enerjisi kullanmaktadır.

Şekil 10. Konutların Su Isıtmak İçin Kullandıkları Yöntemlerin Dökümü

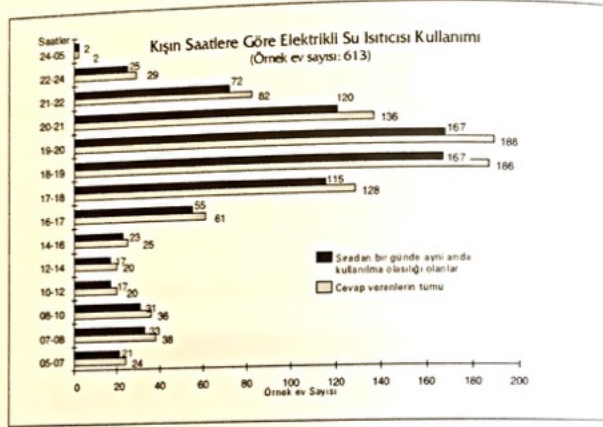
	GÜNEŞLİ GÜNLER		BULUTLU GÜNLER	
	Isıtma Yöntemi	%	Isıtma Yöntemi	%
A	Güneş Kolektörü	59	Güneş Kolektörü	0
B	Sadece Elektrik	19	Sadece Elektrik	77
C	Elektrikli Şofben	3	Elektrikli Şofben	4
D	Tüp Gaz	15	Tüp Gaz	15
E	Odun	4	Odun	4

Şekil 11. Güneşli ve Bulutlu Günlerde Konutların Su Isıtmak İçin Kullandıkları Yöntemlerin Ev Sayısına Göre Oranı.

Saatlere göre kullanılan elektrikli su ısıtıcısı sayısını tesbit ederken sayılan anket sonuçlarına ilâveten onların kullanılma olasılığını da dikkate almak gerekmektedir. Şekil 12'de görülen sonuçlar aşağıdaki formül kullanılarak elde edilmiştir:

$$P = 1 - 0.5^n$$

Burda P , sıcak su hazırlayıcısının kullanılma olasılığı, n , evde yaşayanların sayısı olup evde bulunan kişilerin her birinin sıcak suya ihtiyaç duyma olasılığı %50 olarak kabul edilmiştir. Şekil 12'den, sıcak su ısıtıcısının en çok kullanıldığı saatlerin 18:00-20:00 arası olduğu gözlemlenmektedir.

Şekil 12. Kışın Saatlere Göre Kullanılan Örnek Elektrikli Su Isıtıcılarının Sayısı

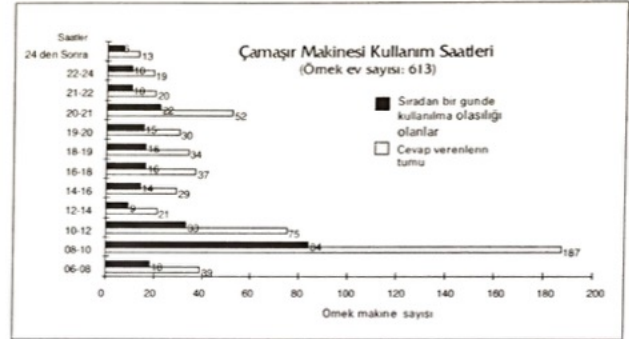
Sıcak su hazırlama işlemi, çamaşır ve bulaşık yıkama esnasında da yapılmaktadır. Çamaşır ve bulaşık makineleri olan evler, sıcak su hazırlama işlemi bu makinalarda ayrıca (elektrik enerjisi kullanarak) yapmaktadırlar. Konutlarda yapılan mülakatlardan sonra, çamaşır makinası kullananların oranı %92, bulaşık makinası kullananların oranı ise %24 olarak belirlendi. Şekil 13'te bu makinelerin mülkate katılan evler tarafından haftada kaç defa kullanıldıkları görülmektedir. Tabloda italik rakamlar, 613 ev arasından alınan cevapların sayısal dökümünü ifade ederler.

Haftada	1 Defa	2 Defa	3 Defa	4 Defa	5 Defa	6 Defa	7 Defa	8 Defa	9 Defa	9+
Ç.M.	98	140	147	72	35	12	50	0	0	9
B.M.	28	22	38	18	4	4	29	0	0	1

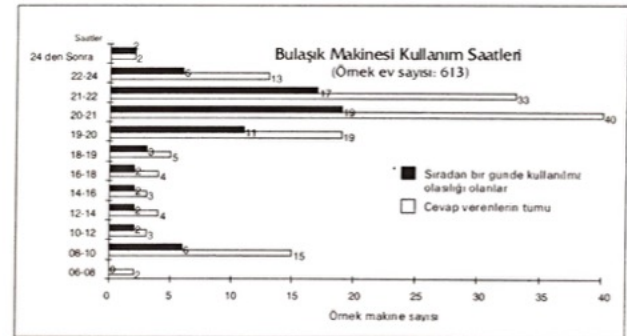
Şekil 13. Çamaşır ve Bulaşık Makinelerinin Evler tarafından Haftalık Kullanım Sıklıkları. (Örnek Ev Sayısı: 613)

Günün değişik saatlerinde kullanılan çamaşır ve bulaşık makinelerinin sayısını tahmin etmek için bu konuda sorulan sorulara ilâveten o gün için 244

her makinenin kullanılma olasılığını da göz önünde bulundurmak gerekiyordu. Bir çamaşır makinesinin (veya bulaşık makinesinin) herhangi bir günde "haftada kaç defa" kullanıldığına bakarak, onun o günkü kullanılma olasılığını tesbit etmek mümkündür. Bu yoldan giderek elde edilen olasılıklar, makinelerin kullanıldığı söylenen saatlerde dikkate alındı ve belli bir saatte aynı anda kullanılma olasılığı olanların sayısı hesaplandı. Sonuçlar Şekil 14 ve 15'te görülmektedir.

Şekil 14. Saatlere Göre Kullanılan Örnek Çamaşır Makinesi Sayısı

Şekil 15. Saatlere Göre Kullanılan Örnek Bulaşık Makinesi Sayısı

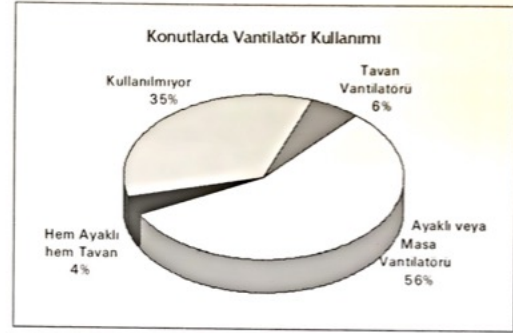
Mekân Soğutması

Anket sonuçlarından, pencere, yer veya duvar tipi soğutma cihazları ile soğutma yapan evlerin oranının %6'ı geçmediği gözlemleniyor. Konutların geriye kalanları (yani %94'ü) bu tür klimaları kullanmadıklarından yazın evlerden kaynaklanan kaydadeğer bir soğutma yükünün olduğu söylenemez. Soğutma yapan evlerin büyük bir çoğunluğu (%83'ü) sadece bir odayı, %14'ü ise iki odayı soğutmakla yetiniyorlar. En çok soğutma yapılan saatler ise öğleden sonra, özellikle saat 12:00 - 18:00 arasındadır (Şekil 16).

Şekil 16. Saatlere Göre Kullanılan Örnek Soğutma Cihazı Sayısı

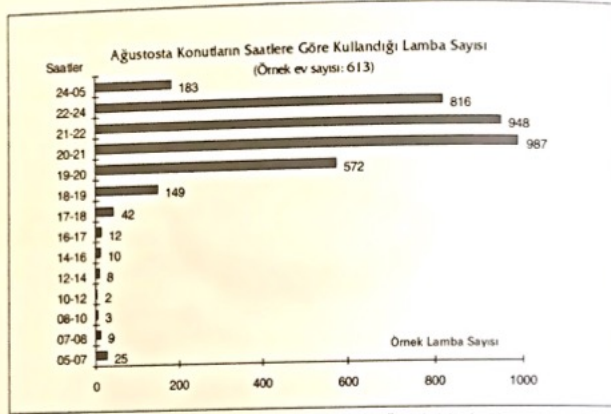
Yazın sıcak günlerinde ucuz bir serinleme cihazı olarak kabul edilen vantilatörler, anket sonuçlarına göre evlerin bir çoğunda kullanılmaktadır. Şekil 17' deki tablodan konutların %65'inde en az bir vantilatör olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Özellikle Ayaklı veya masa vantilatörü çok yaygın bir şekilde (evlerin %56'sında) kullanılmaktadır.

Şekil 17. Konutlarda Vantilatör Kullanımı

Işıklandırma

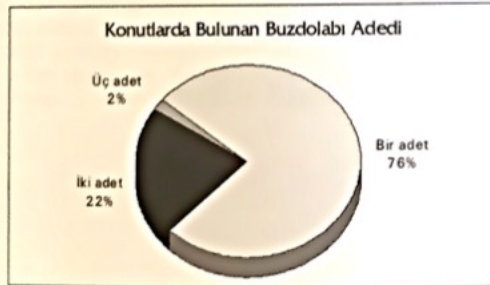
Bu araştırma Ağustos ayında gerçekleştirildiğinden ışıklandırma ile ilgili bilgiler daha çok yaz dönemini temsil eder. Şekil 18'den görüldüğü gibi konutların yaz aylarında en çok aydınlatma yaptıkları saatler 19:00 ile 24:00 arasındadır. Kışın bu durum güneşin erken batmasıyla, insanların evlerine çekilmesiyle ve erken yatmasıyla değişmektedir. Düşük enerji sarfiyatlı kompakt floresan lambalar henüz yeterince yaygın değildir; evlerin sadece %5'i kullanıyor.

Şekil 18. Yazın Saatlere Göre Açık Olan Örnek Lâmba Sayısı

Yiyeceklerin Korunması ve Pişirilmesi

Şekil 19'dan konutların kullandıkları buzdolabı adetini konut sayısına orantılayarak bulmamız mümkündür. Görüldüğü gibi konutların %76'sında bir adet, %22'sinde iki adet, %2'sinde de üç adet buzdolabı bulunmaktadır. Toplam konut sayısının 60,000 olduğu kabul edilirse, evlerde bulunan buzdolaplarının toplamının 77,755 olduğu

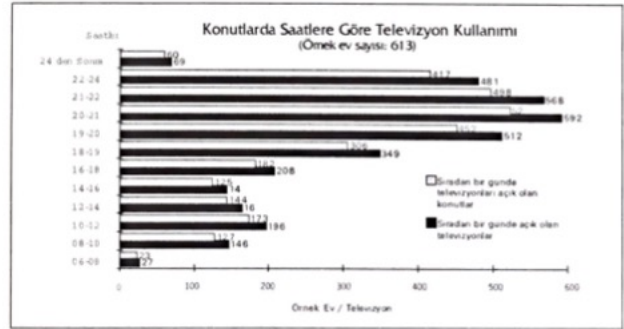
Şekil 19. Evlerde Bulunan Buzdolabı Adetinin Konut Sayısına Göre Oranı

tahmin edilebilir. Araştırmada elde edilen bilgilere göre konutlarda derin dondurucu kullanımının yaygınlaşmaya başladığını söylemek mümkün; derin dondurucular evlerin %25'inde kullanılıyor.

Yiyeceklerin pişirilmesinde konutların %97'si öncelikle tüp gaz kullanıyor. Elektrige, daha fazla fırın veya ızgara kullanılacağına ihtiyaç duyuluyor. Çok az bir kesim (%3) yemek pişirirken öncelikle elektrige başvuruyor. Anket sonuçlarına göre bu kesimin saatlere göre getireceği yük az olmakla birlikte, en çok yemek pişirdikleri vakitler 12:00 - 14:00 ve 16:00 - 19:00 saatleri arasındadır. Anket sonuç listesinde dikkat çeken bir diğer husus ise elektrik enerjisiyle yemek pişirenlerin %53'ünün hafta arası günde bir kere, %27'sinin günde iki kere ve %20'sinin de günde üç kere yemek pişirdiğidir.

Televizyon Kullanımı

Birden fazla televizyon kullanan konutların sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre evlerin %74'ünde bir adet, %24'ünde iki adet, %2'sinde ise üç adet televizyon bulunmaktadır. Şekil 20'de sıradan bir günde saat dilimlerine göre açık olan örnek televizyon sayıları ve bunları kullanan örnek ev sayıları görülmektedir. Birden fazla televizyonu olan evlerde, kullanılan örnek televizyon sayıları, $P = 1 - 0.5^n$ formülü ile hesaplanmıştır. P , sözkonusu zaman diliminde kaç tane televizyonun açık olduğunu gösteren bir olasılık katsayısını, n ise o evdeki "ekstra" televizyon sayısını ifade eder.

Şekil 20. Saatlere Göre Televizyon Kullanımı

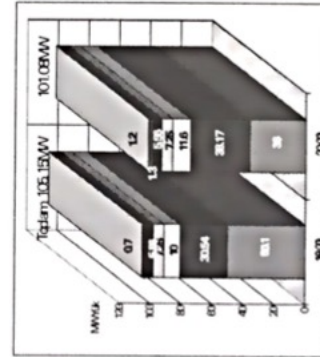
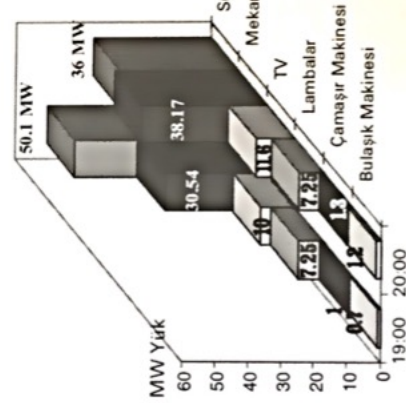
SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonuçları, tüketicilerin genelde elektrik enerjisini aşırı derecede kullanma alışkanlıklarından vazgeçme eğiliminde olduğunu fakat bu konuda eğitim, yönlendirme ve teşvik eksikliği bulunduğunu ortaya çıkarmıştır. Mekân ısıtmak için geçmişte çok yaygın olarak kullanılan elektrikli sobaların yerine gaz sobalarının tercih edilmeye başlandığı gözlemlenmektedir. Su ısıtmada da konutların %15'inde LPG (yani gaz) kullanılır olması beklenmeyen sonuçlardan biriydi. Yapılan sohbetlerde evlerin birçoğu eskiden kalma şofbenlerini tamir edip kullanma yolunu seçerken özellikle kırsal bölgelerde bulunan bazı evler de suyu ocak üzerinde ısıtma gibi zahmetli bir yol seçmiş olduklarını söylediler. Ülkemizde gaz ile çalışan su ısıtıcılarının bulunamayışı bir yana yeni ev yapanların bu konuda nasıl bir altyapı hazırlığı yapacakları da onlar için ayrı bir soru işaretidir. Bu gibi konularda, ev yapanların bilgilendirilmesi ve bu tip cihazların alımı için teşvik edilmesi ülkemizde elektrik enerjisi üretiminin devamlılığını sağlamak için gereklidir. Buna benzer bir örnek de az enerji kullanan kompakt floresan lambalar ile ilgili verilebilir. Bu lambaların yaygınlaşmasına neden olan bilgisizliğin yanında teşvik programlarının olmayışı da önemli bir etkidir.

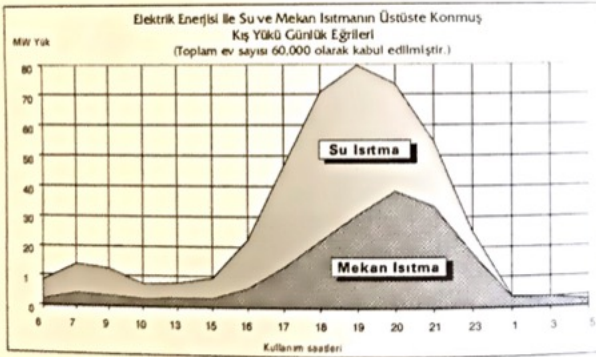
Kışın *peak* saatleri diye bilinen saat 19:00 ile 20:00'de, bazı ev aletleri tarafından sıradan bir günde tüketilen MW elektrik gücü araştırmanın bulguları kullanılarak hesaplandığı zaman, Şekil 21'de görülen tablolar ortaya çıkmaktadır. Bu tablolardan da anlaşılacağı gibi bu saatlerdeki yükü azaltmak veya başka saatlere kaydırmak için en büyük potansiyel elektrikle su ve mekân ısıtma konularında uygulanacak Talep Kısmı Yönetimlerinde bulunmaktadır. Bu konuda, hükümetin bazı hukuki düzenlemelere gitmesi, yerel yönetimlerin de yetkilerini kullanarak Kış-Tek'in almak isteyeceği önlemleri uygulamasına yardımcı olması gerekir.

Şekil 9 ve Şekil 11'den yararlanarak su ve mekân ısıtması için hesaplanan kış yükü günlük eğrileri Şekil 22'de görüldüğü gibi üst üste konduğunda saat 19:00'da toplam 80 MW'lık bir *peak*'e ulaşılabileceği görülmektedir. Konutlardan kaynaklanan elektrik enerjisi yükünün oluşmasında en çok payı olan bu iki faaliyet özellikle *peak* saatlerinde yönlendirilmesi gerekmektedir. Yüz bin dolara mal olması beklenen yeni bir santral gereksimini, bu paranın ancak biri kadar harcayarak, onbeş-yirmi yıl etemek aşağıdaki önerilerin uygulanması ile mümkündür:

Kışın Peak Saatlerinde Kullanılan Bazı Ev Aletlerinin Çektikleri MW Yük
(Toplam ev sayısı 60,000 olarak kabul edilmiştir.)

1. Halkın bilinçlendirilmesi için kampanyalar yapılmalıdır.
2. Su ve mekân ısıtmada *timer* (program saati) kontrollü, özellikle mekân ısıtmada *storage heater* 'li sistemler teşvik edilmelidir.
3. Petrol ürünleri ile çalışan her türlü ısıtma sistemleri ve bunların (kalorifer kazanı, radyatör gibi) ekipmanlarının KDV ve diğer vergileri kaldırılmalı.
4. Sıhhi tesisat projesi olmayan ve tesisatı projeye göre yapılmayan binalara yerel yönetimler, inşaat izni ve nihai onay vermemelidir. Bu binalarda enerji yönünden standartlara uyulması şartı aranmalıdır.
5. Bu uygulamalara uymayan yasalar gözden geçirilmeli ve petrol ürünü kullanan ısıtıcıları özendirilen yasalar çıkarılmalıdır.

Şekil 22. Su ve Mekân Isıtmanın Üst Üste Konmuş Kış Yüklü Günlük Elektrik Talep Eğrileri

1996 Konutlarda Enerji Tüketimi Eğilimleri Anketi
DAÜ ENERJİ ARAŞTIRMA MERKEZİ

EK 1 ANKET SONUÇ LİSTESİ

Örnek Ev Sayısı: 613

SORU NO	SEÇNK.	SORU / AÇIKLAMA	ADET	ORAN (%)
A-1		Ortalama evlerde yaşayan kişi sayısı	4	
A-2		Evlerin kaçta kaçında gündüz evde biri bulunur		80.10
A-3		Gündüz boş olan evlere ilk dönüş saati		
		13	21	
		14	10	
		15	5	
		16	8	
		17	38	
		18	20	
		19	7	
		20	2	
		21	1	
		22	1	
		24	1	
B-1		Evlerin dış duvarları hangi malzemeden yapılmıştır		
	a	Tuğla	359	58.56
	b	Çift Tuğla (Arası Boş)	7	1.14
	c	Çift Tuğla (İzolasyon)	3	0.49
	d	Kerpiç	94	15.33
	e	Sarı Taş	78	12.72
	f	Briket	12	1.96
	g	Bilmiyorum	40	6.53
	h	Yığılma Taş	17	2.77
	i	Diğer	3	0.49

C-1 Kışın evinizi nasıl ısıtırsınız?				
a	Elektrik sobası	336	33.50	
b	Gaz Sobası	407	40.58	
c	Gazyağı Sobası	101	10.07	
d	Klima Heatpump	9	0.90	
e	Odun Sobası	86	8.57	
f	Merkezi ısıtma	2	0.20	
g	Merkezi (Heatpump)	0	0.00	
h	Şömine	50	4.99	
i	Isıtma Yapmıyor	12	1.20	
C-2 Kışın evinizi ısıtmak için en çok kullandığınız alet				
a	Elektrik sobası	109	17.78	
b	Gaz Sobası	316	51.55	
c	Gazyağı Sobası	67	10.93	
d	Klima Heatpump	3	0.49	
e	Odun Sobası	74	12.07	
f	Merkezi ısıtma	2	0.33	
g	Merkezi (Heatpump)	0	0.00	
h	Şömine	30	4.89	
i	Isıtma Yapmıyor	11	1.79	
C-3 Aynı anda kaç tane odayı ısıtıyorsunuz?				
a	Bir	457	74.55	
b	İki	97	15.82	
c	Üç	29	4.73	
d	Dört	10	1.63	
e	Beş	3	0.49	
f	Altı	4	0.65	
g	Sıfır	12	1.96	
C-4 Elektrikli Soba ile hangi saatler ısıtma yapıyorsunuz?				
a	05-07	11		
b	07-08	21		

c	08-10	18		
d	10-12	13		
e	12-14	14		
f	14-16	14		
g	16-17	31		
h	17-18	67		
i	18-19	111		
j	19-20	156		
k	20-21	195		
l	21-22	171		
m	22-24	89		
n	24-05	17		
C-5 Elektrikli banyo sobası kullanıyorsanız saatlerini belirtiniz.				
a	05-07	1		
b	07-08	0		
c	08-10	0		
d	10-12	1		
e	12-14	0		
f	14-16	1		
g	16-17	4		
h	17-18	3		
i	18-19	4		
j	19-20	10		
k	20-21	4		
l	21-22	3		
m	22-24	1		
n	24-05	0		
D-1 Kullanma suyunu nasıl ısıtıyorsunuz				
a	Elektrikli ısıtıcısı olan güneş kolektörü	360	58.73	
b	Elektrikli Termosifon	114	18.60	
c	Elektrikli şöben	24	3.92	

	d	Tüp Gazlı Isıtıcı	89	14 52
	e	Odun Semaveri	24	3 92
	f	Güneş Enerjisi	2	0 33
	g	Isıtma Yapmıyor	0	0 00
D-2	Elektrik ile su ısıtılan saatler.			
	a	05-07	24	
	b	07-08	38	
	c	08-10	36	
	d	10-12	20	
	e	12-14	20	
	f	14-16	25	
	g	16-17	61	
	h	17-18	128	
	i	18-19	186	
	j	19-20	188	
	k	20-21	136	
	l	21-22	82	
	m	22-24	29	
	n	24-05	2	
E-1	Evde soğutma cihazı kullanımı			
	a	EVET, Pencere, Yer veya Duvar Tipi	36	5 87
	b	EVET, Merkezi sistem	0	0 00
	c	HAYIR	577	94 13
E-2	Evde aynı anda kaç oda soğutuluyor			
	a	Bir Oda	30	5 06
	b	İki Oda	5	0 82
	c	Üç Oda	1	0 16
	d	Hiç	577	93 96
E-3	Soğutma cihazı ile soğutma yapılan saatler			
	a	05-07	0	
	b	07-08	0	

	c	08-10	1	
	d	10-12	7	
	e	12-14	20	
	f	14-16	22	
	g	16-17	12	
	h	17-18	8	
	i	18-19	3	
	j	19-20	4	
	k	20-21	4	
	l	21-22	8	
	m	22-24	6	
	n	24-05	2	
E-4	Evde vantilatör kullanılıyor mu?			
	a	Tavan Vantilatörü	36	5 87
	b	Ayaklı veya Masa vantilatörü	342	55 79
	c	Hem Tavan hem Ayaklı (veya Masa) vantilatörü	23	3 75
	d	Hayır	212	34 58
F-1	Ağustos ayında saatlere göre lâmba kullanımı			
	a	05-07	25	
	b	07-08	9	
	c	08-10	3	
	d	10-12	2	
	e	12-14	8	
	f	14-16	10	
	g	16-17	12	
	h	17-18	42	
	i	18-19	149	
	j	19-20	572	
	k	20-21	987	
	l	21-22	948	
	m	22-24	816	

	n	24-05	183	
F-2	Az enerjili kullanan Kompak Floresan ampülü kullanıyorsunuz ?			
	a	Evet	33	5.38
	b	Hayır	524	85.48
	c	Bilmiyorum	49	7.99
G-01	Evinizde çamaşır makinesi kullanıyorsunuz?			
	a	Evet	564	92.01
	b	Hayır	49	7.99
G-02	Çamaşır makinesi haftada kaç kez kuruyorsunuz?			
	a	1 Defa	98	15.99
	b	2 Defa	140	22.84
	c	3 Defa	147	23.98
	d	4 Defa	72	11.75
	e	5 Defa	35	5.71
	f	6 Defa	12	1.96
	g	7 Defa	50	8.16
	h	8 Defa	0	0.00
	i	9 Defa	0	0.00
	j	9 Fazla	9	1.47
G-03	Çamaşır makinenizi genellikle saat kaçta kullanmaya başlıyorsunuz?			
	a	06-08	39	
	b	08-10	187	
	c	10-12	75	
	d	12-14	21	
	e	14-16	29	
	f	16-18	37	
	g	18-19	34	
	h	19-20	30	
	i	20-21	52	
	j	21-22	20	
	k	22-24	19	

	l	24 den Sonra	13	
G-04	Evinizde Bulaşık makinesi kullanıyorsunuz?			
	a	Evet	146	23.82
	b	Hayır	467	76.18
G-05	Bulaşık makinesi haftada kaç kez kuruyorsunuz?			
	a	1 Defa	28	4.57
	b	2 Defa	22	3.59
	c	3 Defa	38	6.20
	d	4 Defa	18	2.94
	e	5 Defa	4	0.65
	f	6 Defa	4	0.65
	g	7 Defa	29	4.73
	h	8 Defa	0	0.00
	i	9 Defa	0	0.00
	j	9 Fazla	1	0.16
G-06	Bulaşık makinenizi genellikle saat kaçta kullanmaya başlıyorsunuz?			
	a	06-08	2	
	b	08-10	15	
	c	10-12	3	
	d	12-14	4	
	e	14-16	3	
	f	16-18	4	
	g	18-19	5	
	h	19-20	19	
	i	20-21	40	
	j	21-22	33	
	k	22-24	13	
	l	24 den Sonra	2	
G-07	Evde kaç tane buzdolabı var			
	a	Bir adet	465	75.86
	b	İki adet	135	22.02

	c	Üç adet	12	1 96
	d	Hiç	1	0 16
G-8	Ayrı bir derin dondurucu kullanıyorsunuzuz			
	a	Evet	151	24 63
	b	Hayır	462	75 37
G-09	Yemek pişirmede genellikle ne tür enerji kullanıyorsunuz ?			
	a	Elektrik	17	2 77
	b	Tüp Gaz	593	96 74
	c	Başka	3	0 49
G-10	Günde kaç kez elektrikle pişirirsiniz ?			
	a	Bir	16	2 61
	b	İki	8	1 31
	c	Üç	6	0 98
	d	Hiç	583	95 11
G-11	Hangi saatlerde elektrikle yemek pişirirsiniz ?			
	a	06-08	0	
	b	08-10	2	
	c	10-12	4	
	d	12-14	6	
	e	14-16	0	
	f	16-18	5	
	g	18-19	6	
	h	19-20	4	
	i	20-21	3	
	j	21-22	0	
	k	22-24	0	
	l	24 den Sonra	0	
G-12	Evinizde kaç tane televizyon kullanılıyor ?			
	a	Bir	448	73 08
	b	İki	145	23 65
	c	Üç	14	2 28

	d	Dört	3	0 49
	e	Hiç	3	0 49
G-13	Televizyonunuzu hangi saatlerde kullanırsınız?			
	a	06-08	23	
	b	08-10	127	
	c	10-12	173	
	d	12-14	144	
	e	14-16	125	
	f	16-18	182	
	g	18-19	306	
	h	19-20	452	
	i	20-21	523	
	j	21-22	498	
	k	22-24	417	
	l	24 den Sonra	60	
H-1	Konutun Tipi			
	a	Tek Aile Mustakil	420	68 52
	b	Tek Aile Bitişik	96	15 66
	c	Apartman	97	15 82
H-2	Tek aile konutunun kat adedi			
	a	Tek katlı	409	79 26
	b	iki katlı	104	20 16
	c	üç katlı	3	0 58
H-3	Yerleşim Tarzı			
	a	Şehir	282	46 00
	b	Köy	331	54 00
H-4	Konutunun Yerleşim Bölgesi			
	a	Lefkoşa	197	32 14
	b	Mağusa	229	37 36
	c	Girne	101	16 48
	d	Güzelyurt	86	14 03

DAÜ
ENERJİ ARAŞTIRMA MERKEZİ

EK 2

1996 KONUTLARDA ENERJİ TÜKETİMİ EĞİLİMLERİ ANKETİ

GÖRÜŞMEYE BAŞLAMADAN

Merhaba, ben Doğu Akdeniz Üniversitesinden İste bu da kimlik kartım. Konutlarda enerji kullanımı ile ilgili bir araştırma yapıyoruz.

Anketimize katılıp katılmamak tamamen gönüllü olmasına rağmen bu önemli enerji araştırmasına katılacağınızı ümit ediyoruz.

Sorularımı bu konutun sahibine veya kiracısına yöneltmek istiyorum.

İÇİNDEKİLER

KISIM A.: EVDE YAŞAYANLARLA İLGİLİ	1
KISIM B.: KONUT TİPİ	1
KISIM C.: MEKÂN ISITMASI	2
KISIM D.: SU ISITMASI	3
KISIM E.: MEKÂN SOĞUTMASI	3
KISIM F.: İŞIKLANDIRMA	4
KISIM G.: EV ALETLERİ	4
KISIM H.: GÖRÜŞME SONRASI GÖZLEMLER	6

KISIM A. EVDE YAŞAYANLARLA İLGİLİ

- A-1.** Evinizde siz dahil kaç kişi yaşadığını söyler misiniz? 1 2 3 4 5 6 7 8 9
- A-2.** Genel olarak düşündüğünüzde gündüz saatlerinde evde herhangi biri bulunur mu?
a. EVET
b. HAYIR
- A-3.** Eğer gündüz evde kimse kalmıyorsa (tipik bir kış gününü düşünerek) en erken eve gelen kişi saat kaçta gelir?

KISIM B. KONUTUN TİPİ

- B-1.** Önce Evinizle ilgili birkaç soru sormak isterdim. Evinizin dış duvarları en çok hangi malzeme kullanılarak yapılmıştır?
EĞER İKİ DEĞİŞİK MALZEME KULLANILMIŞSA EN ÇOK OLANI DAİRE İÇİNE ALINIZ.

- TUĞLA
- ÇİFT TUĞLA (ARASI BOŞ)
- ÇİFT TUĞLA (ARASI İZOLASYON)
- KERPIÇ
- SARI TAŞ
- BAŞKA (Belirtiniz):
- BİLMİYORUM

KISIM C. MEKÂN ISITMASI

- C-1.** Kışın evinizi nasıl ısıtırınız?
Her birinden kaç tane olduğunu belirtiniz.

ADET
YAZILACAK

- ELEKTRİKLİ SOBA İLE (BANYO SOBASI HARİÇ)
- GAZ SOBASI İLE
- GAZYAĞI SOBASI İLE
- KLİMA (HEAT-PUMP)
- ODUN SOBASI
- MERKEZİ ISITMA SİSTEMİ / MAZOT VEYA GAZ YAKAN
- MERKEZİ ISITMA SİSTEMİ / HEAT-PUMP
- BAŞKA (Belirtiniz):

- C-2.** Kışın evinizi ısıtmak için en çok kullandığınız sistem nedir?
AŞAĞIDAKİ SEÇENEKLERDEN SADECE BİR TANESİNİ DAİRE İÇİNE ALINIZ.

- ELEKTRİKLİ SOBA İLE
- GAZ SOBASI İLE
- GAZYAĞI SOBASI İLE
- KLİMA (HEAT-PUMP)
- ODUN SOBASI
- MERKEZİ ISITMA SİSTEMİ / MAZOT VEYA GAZ YAKAN
- MERKEZİ ISITMA SİSTEMİ / HEAT-PUMP
- BAŞKA (Belirtiniz):

- C-3.** Aynı anda kaç tane odayı ısıtıyorsunuz ?

- BİR
- İKİ
- ÜÇ
- DÖRT
- DAHA FAZLA (belirtiniz):

EĞER ISITMA İÇİN ELEKTRİK SOBASI KULLANILIYORSA (C-1'DE 'a' İŞARETLENMİŞSE)

C-4. Genellikle hangi saatler arasında evinizde elektrikle ısıtma yapıyorsunuz ?

TABLO 1 DEKİ ZAMANLARDAN BİR VEYA BİRDEN FAZLASINI C-4 SÜTUNUNA KAÇ TANE ELEKTRİKLİ SOBA KULLANILDIĞINI YAZMAK SURETİ İLE SEÇİNİZ.

C-5. Yukarıdakilerin haricinde banyonuzda elektrikli soba kullanıyorsanız genellikle saat kaçta kullanıyorsunuz?

TABLO 1 DE C-5 SÜTUNUNA İLGİLİ ZAMANLARA İŞARETLEYİNİZ.

TABLO 1		
Kullanım Saatleri	C-4	C-5
a. 5.00 - 7.00		
b. 7.00 - 8.00		
c. 8.00 - 10.00		
d. 10.00 - 12.00		
e. 12.00 - 14.00		
f. 14.00 - 16.00		
g. 16.00 - 17.00		
h. 17.00 - 18.00		
i. 18.00 - 19.00		
j. 19.00 - 20.00		
k. 20.00 - 21.00		
l. 21.00 - 22.00		
m. 22.00 - 24.00		
n. 24.00 - 05.00		

KISIM D. SU ISITMASI

D-1. Kullanma suyunu nasıl ısıtıyorsunuz ?

- ELEKTRİKLİ ISITICISI OLAN GÜNEŞ KOLLEKTÖRÜ İLE
- SADECE ELEKTRİKLİ ISITICI İLE (ELEKTRİKLİ TERMOSİFON)
- ELEKTRİKLİ ŞOFBEN İLE
- TÜP GAZLI ISITICI İLE
- ODUN SEMAVERİ İLE
- BAŞKA (Belirtiniz):

D-2. Kişin su ısıtıcısının genellikle hangi saatlerde kullanıyorsunuz ?

TABLO 2'DEKİ ZAMANLARDAN BİR VEYA BİRDEN FAZLASINI D-2 SÜTUNUNA ÇARPI İŞARETİ KOYMAK SURETİ İLE SEÇİNİZ.

TABLO 2	
Kullanım Saatleri	C-4
a. 5.00 - 7.00	
b. 7.00 - 8.00	
c. 8.00 - 10.00	
d. 10.00 - 12.00	
e. 12.00 - 14.00	
f. 14.00 - 16.00	
g. 16.00 - 17.00	
h. 17.00 - 18.00	
i. 18.00 - 19.00	
j. 19.00 - 20.00	
k. 20.00 - 21.00	
l. 21.00 - 22.00	
m. 22.00 - 24.00	
n. 24.00 - 05.00	

KISIM E. MEKÂN SOĞUTMASI

E-1. Evinizde soğutma cihazı kullanıyor musunuz? AŞAĞIDAKİLERDEN UYGUN OLANI İŞARETLEYİNİZ.

- EVET, PENCERE, YER VEYA DUVAR TİPİ
- EVET, MERKEZİ SİSTEM
- HAYIR [☉E-4]

EĞER E-1'E CEVAP EVET İSE

E-2. Evinizde aynı anda kaç odayı soğutuyorsunuz?

- BİR ODA
- İKİ ODA
- ÜÇ
- DAHA FAZLA (Belirtiniz):

E-3. Soğutma cihazını genellikle hangi saatler arasında kullanıyorsunuz?

TABLO 3'DEKİ ZAMANLARDAN BİR VEYA BİRDEN FAZLASINI E-3 SÜTUNUNA ÇARPI İŞARETİ KOYMAK SURETİ İLE SEÇİNİZ.

E-4. Evinizde vantilatör kullanıyor musunuz?

- TAVAN VANTİLÂTÖRÜ
- AYAKLI VEYA MASA VANTİLÂTÖRÜ
- HAYIR

KISIM F. İŞIKLANDIRMA

F-1. Tipik bir Ağustos ayının hafta arasında düşünerek evinizde hangi saatlerde kaç tane lâmba kullandığınızı belirtiniz.

TABLO 4'DEKİ ZAMANLARDAN BİR VEYA BİRDEN FAZLASINI F-1 SÜTUNUNA KULLANILAN LÂMBA SAYISINI YAZMAK SURETİ İLE SEÇİNİZ.

TABLO 3	
Kullanım Saatleri	E-3
a. 5.00 - 7.00	
b. 7.00 - 8.00	
c. 8.00 - 10.00	
d. 10.00 - 12.00	
e. 12.00 - 14.00	
f. 14.00 - 16.00	
g. 16.00 - 17.00	
h. 17.00 - 18.00	
i. 18.00 - 19.00	
j. 19.00 - 20.00	
k. 20.00 - 21.00	
l. 21.00 - 22.00	
m. 22.00 - 24.00	
n. 24.00 - 05.00	

TABLO 4	
Kullanım Saatleri	F-1
a. 5.00 - 7.00	
b. 7.00 - 8.00	
c. 8.00 - 10.00	
d. 10.00 - 12.00	
e. 12.00 - 14.00	
f. 14.00 - 16.00	
g. 16.00 - 17.00	
h. 17.00 - 18.00	
i. 18.00 - 19.00	
j. 19.00 - 20.00	
k. 20.00 - 21.00	
l. 21.00 - 22.00	
m. 22.00 - 24.00	
n. 24.00 - 05.00	

F-2. Evinizde az enerji kullanan, ampül biçiminde floresan lâmba (Compact Fluorescent Lamp) kullanıyor musunuz?

- EVET
- HAYIR
- BİLMİYORUM

KISIM G. EV ALETLERİ

Çamaşır Makinesi

G-1. Evinizde çamaşır makinesi kullanıyor musunuz?

- EVET
- HAYIR [G-4]

EĞER G-1'E CEVAP EVET İSE:

G-2. Çamaşır makineniz ortalama olarak haftada kaç kez kullanılıyor?

1	2	3	4	5	6	7	8	9	9+

G-3. Çamaşır makinenizi hafta arası en çok saat kaçta kullanmaya başlıyorsunuz?
AŞAĞIDAKİ TABLOYA İŞARETLEYİNİZ.

6:00-8:00	8:00-10:00	10:00-12:00	12:00-14:00	14:00-16:00	16:00-18:00	18:00-19:00	19:00-20:00	20:00-21:00	21:00-22:00	22:00-24:00	24 ten sonra

Bulaşık Makinesi

G-4. Evinizde bulaşık makinesi kullanıyor musunuz?

- EVET
- HAYIR [G-7]

EĞER G-4'E CEVAP EVET İSE:

G-5. Bulaşık makineniz ortalama olarak haftada kaç kez kullanılıyor?

1	2	3	4	5	6	7	8	9	9+

G-6. Bulaşık makinenizi hafta arası en çok saat kaçta kullanmaya başlıyorsunuz?
AŞAĞIDAKİ TABLOYA İŞARETLEYİNİZ

6:00-8:00	8:00-10:00	10:00-12:00	12:00-14:00	14:00-16:00	16:00-18:00	18:00-19:00	19:00-20:00	20:00-21:00	21:00-22:00	22:00-24:00	24 ten sonra

Buzdolabı ve Derin Dondurucu (Diplrız)

G-7. Evinizde genellikle kaç tane buzdolabı kullanılıyor?

- BİR ADET
- İKİ ADET
- ÜÇ ADET
- HIÇ

G-8. Evinizde buzdolabının bir parçası olmayan ayrı bir derindondurucu kullanılıyor mu?

- EVET
- HAYIR

Yemek Pişirme

G-9. Yemek pişirirken genellikle ne tür enerji kullanıyorsunuz?

- ELEKTRİK
- TÜP GAZ [G-12]
- BAŞKA (Belirtiniz): [G-12]

G-10. Genellikle hafta arası günde kaç kez pişirirsiniz?

- BİR
- İKİ
- ÜÇ
- HIÇ [G-12]

EĞER G-9 SORUSUNDA 'a' İŞARETLENMİŞ İSE

G-11. Hafta arası genellikle hangi saat(ler)de yemek pişirirsiniz?
AŞAĞIDAKİ TABLOYA İŞARETLEYİNİZ

6:00-8:00	8:00-10:00	10:00-12:00	12:00-14:00	14:00-16:00	16:00-18:00	18:00-19:00	19:00-20:00	20:00-21:00	21:00-22:00	22:00-24:00	24 ten sonra

Televizyon

6-12. Evinizde kaç tane televizyon kullanılıyor?

12 3 4

6-13. Televizyonunuzu genellikle saat kaçtan kaçta kullanırsınız?

AŞAĞIDAKİ TABLOYA İŞARETLEYİNİZ

6:00-8:00	8:00-10:00	10:00-12:00	12:00-14:00	14:00-16:00	16:00-18:00	18:00-19:00	19:00-20:00	20:00-21:00	21:00-22:00	22:00-24:00	24 ten sonra

GÖRÜŞMEDEN SONRA

MÜLÂKAT YAPILAN KİŞİNİN

YAŞI :

ADI SOYADI : TEL:

ADRESİ :

Anketimize katılıp bizlere yardımcı olduğunuz için size teşekkür ederiz.

KISIM H: GÖRÜŞME SONRASI GÖZLEMLER

H-1. ANKETÖR: BİNANIN TİPİNİ DAİRE İÇİNE ALINIZ

- TEK-AİLE MÜSTAKİL
- TEK-AİLE BİTİŞİK (DUPELKS, ÇOK-HANE SIRA)
- APARTMAN DAİRESİ [0H-3]

EĞER TEK-AİLE İSE

H-2. ANKETÖR: DIŞ GÖRÜNÜŞE GÖRE TEK-AİLE KONUTUNUN STİLİNİ DAİRE İÇİNE ALINIZ

- TEK KATLI
- İKİ KATLI
- ÜÇ KATLI
- BAŞKA (BELİRTİNİZ):

H-3. ANKETÖR: AŞAĞIDAKİ NUMARALARDAN EVİN BULUNDUĞU BÖLGEYİ GÖSTERENİ DAİRE İÇİNE ALINIZ.

- ŞEHİR
- KÖY VEYA KIRSAL

H-4. ANKETÖR: EVİN BULUNDUĞU BÖLGEYİ İŞARETLEYİNİZ.

- LEFKOŞA
- MAĞUSA
- GİRNE
- GÜZELYURT

Bitiş Saati:.....

Bu anketin talimatlarınıza uygun olarak tarafımdan yapıldığını ve soru formunun görüşme esnasında doldurulduğunu beyan ederim.

Anketörün

Adı-Soyadı : İmzası:.....

Tarih :

H-5. ANKET DEĞERLENDİRME PERSONELİ

EVİN BULUNDUĞU ENERJİ KULLANIM KATEGORİSİNİ İŞARETLEYİNİZ

- KATEGORİ A (1 - 250 kW's)
- KATEGORİ B (251 - 500 kW's)
- KATEGORİ C (501 - 1000 kW's)
- KATEGORİ D (1001 + kW's)

Denetçinin

Adı-Soyadı : İmzası:.....

Tarih :

KAYNAKLAR

1. ATIKOL, Uğur ve EGELIOĞLU, Fuat., "KKTC'de Entegre Kaynak Plânlaması," EMO 1. Ulusal Enerji Kongresi, Atatürk Kültür Merkezi, 1995, Lefkoşa.
2. *DSM Pocket Guidebook. Volume 1: Residential Technologies* U.S. Department of Energy, 1991 Washington DC, USA.
3. LEVIN, Richard I. & RUBIN, David S., *Statistics for Management*, Prentice Hall International Editions, 1991 New Jersey, USA.

TRENDS OF DOMESTIC ENERGY CONSUMPTION
IN TRNC

ABSTRACT

A survey was conducted in North Cyprus in order to establish the residential energy consumption trends. Face to face interviews that were carried out in 613 houses formed the base of the study. The energy consumption habits under different living circumstances and the time of uses of the electrical home appliances for typical winter and summer days were examined.

According to the results of the survey, although heating spaces by using bottled LPG is becoming more popular in winter, the electrical water and space heating activities are the major components of the demand during the peak hours. In order to get around this problem Demand Side Management applications must commence.

A CONCEPTUAL FRAMEWORK TO
STUDY ETHNIC RELATIONS*

Yücel Vural **

ABSTRACT

This article aimed to classify the process of ethnic relations and to provide for a proper conceptual framework to analyse them within the limits of political science terminology. When it is considered that cultural phenomenon does not necessarily include a political idea, it seems useful to examine how and under which conditions ethnicity becomes an effective element in the political process. Since political power is the basic subject matter of political science, the study of ethnic relations can be focused on the relationships between the ethnic group formation and the political structure. This article demonstrates that there are basically two distinct stages in ethnic relations. The first one is identified as the 'social stage' in which there is no direct interaction between ethnicity and political structure. The second, on the other hand, is called 'political stage' in which ethnicity and ethnic differences are broadly affected by political ideas.

INTRODUCTION

The study of culture-based politics and the ethnic mobilisation process within a theoretical framework has expanded in the last three decades. Theories in this area of social science¹ attempt to explain how cultural differences affect the political process in multicultural states. Each theory aims to find out the most important or perhaps the determinative element

* I thank my colleague, Assistant Professor Gaye Christoffersen who read an original draft of the article and made useful comments. But the responsibility for what is affirmed in the article is mine only.

** Department of International Relations, Eastern Mediterranean University.

that has a basic function in the shaping of ethnic conflict. It is possible to say that each approach, directly or indirectly, tends to include a definite model that aims to minimize ethnic conflict or provide a set of proper conditions for peaceful coexistence of different cultural groups in a single political unit. Some approaches, however, are inclined to see ethnic conflict as a 'natural' phenomenon in human societies or a product of historical processes. This is clearly involved in nationalist ideologies and explanations with the idea that culture is automatically important in, and should provide a basis for, politics. The presence of several different theories in this field of social science represents an intensive scientific and maybe popular interest that derives from the importance of ethnic and cultural elements in politics. Furthermore, the objective conditions of international politics in general, and subjective realizations of ethnicity and ethnic differences in particular, provide an ongoing basis for studying culture based politics. After the collapse of the Soviet Union, the newly emerging multicultural political units generated new conflicts in a large geographical area. We may say that every political unit is to a greater or lesser extent culturally divided. To put it differently, 'cultural diversity' is a dominant element not only in developing countries, but also in developed countries.

If we look at cultural diversity from a political perspective, it can not be seen as a deviation or a surprising phenomenon. It is not possible to forget that cultural diversity was an important process of human civilization throughout history. It may also lead to several problems under certain conditions in which ethnicity and ethnic differences are the basic or leading elements in political ideas and political action. We can see that ethnic-political divisions are responsible for civil wars, political killing, ethnic terrorism, human rights violations and political instability in almost all Third World countries. In developed countries, ethnic regionalism has forced central governments to make radical changes in their political-administrative apparatus² and social-economic policies. It is interesting that the Basque problem in Spain led to changes in the Spanish Constitution³ in a certain direction that created a radical challenge to the traditional ideas of 'nation' and the 'state'.

It can be said that cultural based political conflicts have two dimensions: First, they relate to the central government and its political order. Ethnic cultural mobilization leads to the demands of equality, freedom and democracy for the people and the demands of security, stability and a proper constitutional-political order for the state. Second, it refers to the international dimension. Ethnic cultural mobilization makes human rights, groups' rights, the sovereignty, territorial integrity and independence of the state and global security very important issues in the international system.

INTERACTION BETWEEN POLITICS AND CULTURE

In social science terminology the concept of nation is largely used to define cultural groups that have a certain type of internal solidarity. In this sense, the term nation relates to a definite culture and defines a particular cultural unit. This term is also used in another meaning to identify people that form and control a given state apparatus with a definite territory and with the right of sovereignty. In its second meaning, this concept is relating to a political unit, the nation-state.⁴ To define different phenomena by the same concept is a clear evidence of a conceptual confusion in related terminology. This confusion can often be seen in ordinary and social use in different World languages.⁵ Above all, some authors have argued that to consider the nation a 'nontemporal entity' creates several political consequences:

*"One of the consequences is that the sociological or historical analysis can hardly be isolated from the political implications of every case study; and the social scientist or the historians are often requested to become political opinion makers, and to focus their analysis on a political and ideological bias."*⁶

The nationalist ideologies that always represent a political or ideological preference in culture based problems tend to accept cultural groups as unchangeable, permanent and primordial formations.⁷ It is important to stress that this type of thinking sometimes leads to a set of political results including the basis of racist approaches that reject *the ethical equality of human beings and tend to realise different cultural groups in a hierarchical order.*⁸

There are many definitions of the concept nation, but yet none of them has gained a general acceptance within the social science community. Let us look at the central meaning given to the concept nation throughout history. Many words that correspond to the term nation in several languages had not been given a political meaning until the French revolution.⁹ The politicisation of this term can be seen as one of the basic results of the French revolution that started the historical process of interaction between political unit and cultural unit:

"In the middle ages the link between individual and the state was through the crown and the person of the legitimate king, who was the holder of sovereignty. In

*England the concept of sovereignty was gradually transferred to an institution; Parliament. In France, however, no institution was ever able to challenge the sovereignty originally held by the king. Thus, when Louis XVI was executed in 1793, sovereignty was transferred to an abstraction; The nation.*¹⁰

The liberal-democratic principles of the French revolution confirm the interaction process between politics and culture. It was a process in which the ideals of an individual's 'democratic self government' and 'freedom' were changed into the ideals of the nation's right to 'self-determination' and 'national freedom'.¹¹ The concept of nation is usually used in its political meaning. In this case, a hierarchical relationship inevitably emerges among different cultural groups that share the same political unit. In many cases the dominant cultural group that represents the political center or controls the state apparatus tend to be defined as the nation and others tend to be accepted as national minorities. In its modern and basically political sense, the concept of nation largely refers to the nation state that has been shaped by distinct social conditions that historically emerged with the capitalist development in Western Europe.¹² However, this kind of western model of nation building has not been experienced in most of the third world countries that gained their political independence from colonial rule in the mid-twentieth century. While a western model is theoretically possible under certain conditions,¹³ most of these countries are very far from such a development. Political process in third world countries is being shaped around the relationships between different cultural entities. This makes ethnic mobilisation permanent without a considerable level of political integration. We may say that differences in social conditions create a new category in the interaction process of political unit and cultural unit.

CULTURAL UNIT

A cultural unit is a cultural identity system that creates an internal solidarity by establishing a kind of loyalty to a set of symbols. In this sense the concept of "cultural identity"¹⁴ corresponds to the term ethnic group. It is widely known that the term 'ethnic group' originally comes from an ancient Greek word, 'ethnos' which meant a human community with definite cultural characteristics. The most essential elements of a cultural identity include some symbols such as a language or dialect, a religion or religious

sect, common origin or descent, shared territory and so on.¹⁵ As we can understand, these elements refer to myths and symbols that generally reflect the subjective realisation of the collective existence of an identity. Since they can be transferred to the future through human activity, a cultural identity can survive for a long time under the presence of proper conditions.

As the most 'expressive' element¹⁶ of an identity, a definite language has an important function among others. It is used to justify the relationships between historical past and present or it can be used as a means to separate an identity from others. Furthermore, a language tends to be used as the basic source to determine social borders of a particular cultural unit.¹⁷

THE ORIGIN OF CULTURAL IDENTITY

According to some approaches, the differences among cultural groups have existed since the beginning. The central idea of this thinking is that the basic characteristics of a cultural group are unchangeable. This kind of thinking has shaped and is still shaping the nationalist ideologies. It is not surprising to find out a claim that a particular 'ethnic' is accepted as superior to others. Nationalists often stress the eternal hostility against other ethnic groups by using the argument that cultural groups are naturally in conflict with each other. But we know that this argument is a kind of political preference, because it is most obvious that the formation of different cultural groups was a result of certain social- historical conditions:

*"Patterns of migration and conquest, relations of various types with other groups, and variations in system of production are all potentially responsible for the development of distinctive ethnicity."*¹⁸

The origins of ethnic groups can be traced back to the ancient times where human communities began to settle in definite geographic regions. The systems of production and settlement based on a limited exchange among primitive agrarian societies that were composed of small communes led to the formation of local tendencies in culture structure. Commune life was a place isolated from others in which local myths, languages and dialects, customs and traditions were followed and different ceremonies in religious beliefs were practised with much less interaction among them. Distinct local attachments towards a particular group, and its symbols were the result of this isolation. Strong beliefs and stories about the creation

and origin of these groups, their place on the earth and then the new emerging religious sects helped create new areas for ethnic group formation.¹⁹ Cultural diversity seems to be a result of the premodern era. Mass migrations, wars and conquest were not able to create a monocultural structure. By contrast, they helped increase cultural diversity. It can be said that politically supported or systematically organised mass migration encouraged the formation of new cultural identities.²⁰

INTERNAL SOLIDARITY

Internal solidarity signifies a situation in which a cultural group develops a set of common beliefs, attitudes and sense of community through the basic elements of identity. In this sense, a cultural group forms a sub-category in a broader society. Internal solidarity is also based on a group consciousness creating collective attachment to the symbols of the group. The members of a particular group are aware of the existence of their distinctive identity. They identify themselves with the group's cultural elements. Thus, under proper conditions a cultural group can maintain its existence and can resist integrationalist tendencies. Internal solidarity does not necessarily include a political meaning. This basically refers to a cultural meaning. Different practices, relationships and institutions in social and economic life may provide a basis for group consciousness. To have different rights and positions in taxation and education systems and differences in religious beliefs and practice may serve to increase the group's consciousness.²¹ Another means that makes internal solidarity strong can be seen in the case where a cultural group identifies itself with a definite geographic region. A language or a dialect that is shared by the whole group and that provides social communication among group members becomes an important means of internal solidarity. To sum up, internal solidarity is a result of a socialisation process that is responsible for transforming cultural characteristics from one historical period to another through long-term institutional structures. As a cultural based phenomenon, internal solidarity does not automatically create political results. Therefore it does not alone constitute a subject for political analysis.

POLITICAL UNIT

By the term political unit we mean any type of political community that includes a political authority with the right or position to rule and a definite

population that is governed. It is an inclusive concept that refers to several types of political communities such as city state, feudal entity, kingdom and modern nation-state. It is obvious that the modern state that is characterised with certain elements such as "*institutionalised centre of power*," a "*stable political organisation*" and a "*people in a definite territory*"²² is only a new form of political community in human civilisation. To analyse ethnic relations, we need to show which political ground they are shaped on. The basic characteristics of a political system are important in the development of these relations. We can not say that under different political conditions ethnic relations will demonstrate a common way of development. Some political thinkers in the thirteenth century and following centuries began to stress the importance of ethnicity in the political process. In the eighteenth century David Hume, Edmund Burke and Jeremy Bentham from Britain, and Montesquieu from France, were interested in the effects of culture on politics. Rousseau, however, was the first thinker who claimed that the cultural element would be essential in politics and administration.²³ Until the formation of modern nation states, however, ethnicity and ethnic differences did not form an interaction between culture and politics. Kings, religious leaders and other authorities in traditional societies were able to manage cultural diversity because their legitimating systems were based on a "*direct personal link with the sovereign*"²⁴

INTERACTION PROCESS

The legitimating basis of political rule seems to be the most essential element in the interaction process between political unit and cultural unit. From a historical point of view, the French revolution represents the new era in this process. Both objective changes in the legitimacy of the political system and subjective realisation of cultural groups toward these changes are important. The interaction process is a distinctive stage and a political change in ethnic relations in which cultural groups begin to define their internal solidarity with political concepts through creating cultural-based political organisations that claim political control. To understand the interaction process we may classify ethnic relations into two distinct levels. The first level represents a *social space* where cultural differences do not have any effects on political thinking and political action. The second level represents the *political space* where cultural differences tend to be used as the basic source of political legitimacy.²⁵

SOCIAL SPACE

In *social space* there may be two basic cultural tendencies that affect the internal dynamics of cultural identity: There may be an *integrant tendency* under which ethnic groups with distinct cultural characteristics tend to form a single inclusive cultural unit. One possible alternative in cultural integration can emerge as *amalgamation*, a cultural process by which two or more cultural groups constitute a new culture by joining together. The new cultural entity that emerges through amalgamation is different from previous ones. In this case it may strongly contain the cultural elements of constituent units. The second possible alternative is defined as *cultural incorporation* in which a group joins into another group by giving up its basic characteristics.

In the second tendency in social space, there is a *cultural disintegration* where cultural groups tend to maintain their internal solidarity by strengthening their cultural elements.²⁶

The two tendencies are largely theoretical categories. This means that in any stage of ethnic relations we may observe them in mixed form. When we stress the importance of the two tendencies, this does not mean that cultural elements are responsible for the development of ethnic relations. Furthermore, the strength of internal solidarity can not be seen as an independent factor in ethnic relations. However, cultural integration and disintegration between different cultural entities are useful concepts to show how the interaction process develops.

POLITICAL SPACE

We may say that the basic interest of political science in ethnic relations starts when they are transformed from social space into a political one. The politicisation of ethnic identity and nationalist organisation represent the political changes that are responsible for this transformation.

POLITICISATION

The politicisation stage functions as an intermediary between social space and political space by which cultural differences between groups interact with political ideas and political action. This interaction can be seen in political aims and demands of ethnic organisations and in the changes of their organisational structure. Politicisation of ethnic identity refers to the

political demands of ethnic organisations that have no important function to intimidate the political legitimacy of the existing system. These demands may include the right to vote on an ethnic group basis, the freedom to practice a definite religion, the right to use a definite language in education or public administration, the demand for human rights and the demand for abolishing unfair policies against a definite ethnic group and so on.²⁷

NATIONALIST ORGANISATION

Nationalist organisation is a radical situation where a definite cultural unit is claimed to be the single legitimating basis of political authority. This is a process whereby ethnic political organisations tend to be more centralised and aim to enforce strict political control over a definite ethnic group to determine the rules of social and political order. It must be stressed that this stage does not only mean a political protest, but also represents a political-ideological movement that aims to control the whole political system or share political power on the basis of ethnic group membership. The basic idea is to provide a new basis for the political system by giving a definite cultural unit the right to rule itself in a definite territorial unit. There is a close relationship between politicisation and nationalist organisation. At the politicisation stage, social political organisations tend to have some demands in the name of the ethnic group as a whole. But politicisation of ethnicity is not a sufficient basis to canalise ethnic differences into political space. It is the nationalist organisation that enables the transformation of ethnic political mobilisation into political space by means of creating political loyalty in a definite ethnic group. The capacity of a nationalist organisation to influence depends on the degree of political control that is established to determine the demands of an ethnic group. Political control can be established in three different ways. Each one determines the quality of political loyalty of ethnic group members towards ethnic organisations. The first is one in which political loyalty is broadly based on organisational membership. In this case individuals from a definite ethnic group follow the program and practices of ethnic organisations and support their activities because of their organisational ties. Second, political loyalty may emerge as a result of group membership where those individuals who share the same culture are accepted as the natural members of ethnic organisations. Finally, political control may be based on legal means where ethnic institutions are entitled to represent a definite cultural group.

NATIONALIST IDEOLOGY

Nationalist ideology is the ideology of interaction process between ethnicity and politics that tends to accept a definite cultural group as a natural and indivisible unit in terms of class, ideology and organisation.²⁸ It holds that cultural unit and political unit should be congruent.²⁹ The tendency that is very willing to see a cultural unit as the basic source of political legitimacy is the common and distinctive element of all nationalist ideologies. It is possible to argue that nationalist ideology functions according to political, social and economic conditions without a uniform role.³⁰ Nationalist ideology may include several and different functions, but we must stress that its central idea is that the human civilisation is culturally divided and that this division is natural and proper for political organisation.³¹

ETHNIC RELATIONS IN CYPRUS

I have applied this conceptual framework to the development of ethnic relations in Cyprus.³² I have found out that ethnic relations remained in *social space* during the Ottoman period and the first sixty years of British rule. The waves of politicization appeared in both communities under British sovereignty from the late part of nineteenth century up to the 1940's were against the centralizing policies of the colonial administration and were meant to protect 'identity' and traditional institutions and make political participation possible. In the 1950's, however, ethnic organizations became centralized nationalist political centers that demanded political control over their ethnic groups in the name of the 'nation.'

NOTES AND REFERENCES

1. Theories of Ethnic Relations see VURAL, Yücel. *The Development of Ethnic Relations and Their Effects on Political System in Cyprus*, (Turkish), (Unpublished PhD Dissertation, Institute of Social Sciences, Ankara University, December 1996, pp. 26-57), and SCOTT, George M.. *A Resynthesis of the Primordial and Circumstantial Approaches to Ethnic Group Solidarity: Towards an Explanatory Model*, *Ethnic and Racial Studies*, Vol. XIX, No. 2, (1990), pp. 147-171.
2. BALME, Richard. et al., *Analysing Territorial Policies in Western Europe*, *European Journal of Political Research*, Vol. XXV, No. 4, (1994), *passim*.

3. The Spanish Constitution which was adopted in 1978 states that 'the Spanish nation is formed by nationalities and regions that have a right to political autonomy.'
4. Royal Institution of International Affairs, *Nationalism*, New York, A.M. Kelley, 1966, pp. xvi-xx.
5. NIMNI, Ephraim. *Marx Engels and the National Question*, *Science and Society*, vol. 53, No. 3, p.305.
6. TURA, Jordi S.. *The Spanish Case: Remarks on the General Theories of Nationalism*, *International Political Science Review*, Vol. X, No. 3, (1989), p.183.
7. BEN-ISRAEL, Hedva. *Nationalism in Historical Perspective*, *Journal of International Affairs*, Vol. VI, No. 2, p. 374.
8. ŞENEL, Alaattin. *Irak ve İrkçılık Düşüncesi*, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1984, p. 9.
9. HOBBSBAWM, Eric J.. *Nations and Nationalism Since 1780: Programme, Myth, Reality*, Cambridge, Cambridge University Press, 1991, pp. 14-20.
10. SEILER, Daniel L.. *Peripheral Nationalism Between Pluralism and Monism*, *International Political Science Review*, Vol. X, No. 3, (1989), pp.192-193.
11. AKZIN, Benjamin. *State and Nation*, London, Hutchinson, 1964, pp. 51-52.
12. ORRIDGE, A. W.. *Uneven Development and Nationalism*, *Political Studies*, Vol. XXIX, No. 1, (1981), p.2. WORSLEY, Peter. *The Third World*, Chicago, The University of Chicago Press, 1964, p. 70.
13. ZUBAIDA, Sami. *Nations: Old and New; Comments on A.D. Smith's 'The Myth of the Modern Nation and the Myth of Nations'*, *Ethnic and Racial Studies*, Vol. XII, No. 3, (1989), p. 337.
14. SPICER, Edward. *Persistence Cultural Systems*, *Science*, Vol. CLXXIV, (19, November 1971), pp. 795-796.
15. SCHERMERHORN, R. A.. *Cooperative Ethnic Relations*, New York, Random House, 1970, p. 12.
16. ROKKAN, Stein and URWIN, Derek W.. *Economy, Territory, Identity*, London, Sage, 1983, p. 67.
17. RUBIN, Jean. *Language and Politics From a Sociolinguistic Point of View*, *Language and Politics*, ed.W.M.O'Barr ve J.F.O'Barr, Mouton: The Hague, 1976, p. 396.
18. HECHTER, Michael. *The Political Economy of Ethnic Change*, *American Journal of Sociology*, Vol. LXXIX, No. 5, (1974), p. 1152.
19. SMITH, Anthony D.. *The Ethnic Origins of Nations*, New York, Basil Blackwell, 1989, pp. 33-35.
20. AKZIN, op. cit. p. 58.
21. ROKKAN and URWIN, op. cit., p. 58

22. KAPANİ, Munci. *Politika Bilimine Giriş*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., 1975.p. 20
23. AKZIN, op. cit., p. 15.
24. SEILER, op. cit, p. 199.
25. GUPTA, Jyotirindra Das "Ethnicity, Language Demands and National Development in India," Ethnicity, Theory and Experience , ed. N. Glazer and D. Moynihan, Cambrige, Harvard University Press, 1975, p. 468.
26. HOROWITZ, Donald L.. "Ethnic Identity," Ibid, p. 113-115.
27. RICHMOND, A H.. "Ethnic Nationalism: Social Science Paradigms," International Journal of Social Science, Vol. XXXIX, No. 1, (1987). p. 4.
28. ŞENEL Alaattin. "Milliyetçilik, Nereden Nereye: Tarihsel Bir Yaklaşım," (Açık oturum), Marksizm ve Gelecek, No. 5, (1992).pp. 77-78.
29. GELLNER, op. cit.. p. 19.
30. ORAN, Baskin. "Milliyetçilik, Nereden Nereye:Tarihsel Bir Yaklaşım," (Açık oturum), Marksizm ve Gelecek, No. 5, (1992), p. 60.
31. MOTYL, A.J.. "The Modernity of Nationalism," Journal of International Affairs, Vol. VI, No. 2,(1992), p. 311.
32. VURAL, op. cit.passim.

ETNİK İLİŞKİLERİN ARAŞTIRILMASINDA BİR KAVRAMSAL ÇERÇEVE

ÖZET

Bu makale etnik ilişkiler sürecini siyasal bilim terminolojisi çerçevesinde sınıflandırmayı ve uygun bir kavramsal çerçeve sunmayı amaçlamaktadır. Böyle bir sınıflandırma, kültürel olguların kendiliklerinden siyasal bir anlam ifade etmediği tezine dayanmakta ve etnik oluşumun hangi koşullarda siyasal süreci etkileyen bir unsur olduğunun araştırılmasını kolaylaştırmayı amaçlamaktadır. Siyasal bilimin temel konusunun siyasal iktidar olduğu dikkate alındığında, etnik ilişkilerin incelenmesinde de, siyasal yapı ve etnik grup oluşumu arasındaki bağlantı ve etkileşimlerin araştırılması anlamlı görünmektedir. Bu makalede etnik ilişkiler iki kumede sınıflandırılmıştır. Birincisi, etnik oluşum ile siyasal yapı arasında doğrudan bir etkileşiminin olmadığı 'toplumsal aşama'dır. İkincisi ise, etnik oluşum ve etnik farklılaşmanın, geniş oranda, siyasal düşünce ile etkileşime girdiği 'siyasal aşama'dır.

KIBRIS TÜRK YAZIN KÜLTÜRÜNE EVRİMSEL BİR BAKIŞ 1571-1960

Harid FEDAL*

ÖZET

Yazıda 1571-1960 yılları arasındaki Kıbrıs Türk Edebiyatı, Osmanlı (1571-1878) ve İngiliz (1878-1960) dönemleri itibarıyla genel çizgileriyle incelenmektedir.

Fetih sonrasında Kıbrıs'ta "Divan" ağırlıklı bir edebiyat gözlemlenir. Ayrıca anonim ağırlıklı zengin sayılabilecek bir halk edebiyatı görülür.

İngiliz Dönemi'nde Kıbrıs'ta ilk Türkçe gazete *Sadece* 1888'de yayımlanır. Batılı anlamda ilk hikâye, ilk oyun, ilk roman bu dönemin ilk yıllarında ortaya çıkar. Ağırlıklı olarak şiir başta olmak üzere değişik yazınsal türlerde eserler yayımlanır.

1960'da İngiliz Yönetimi sona erdikten sonra da edebiyattaki gelişmeler devam eder. Türkiye'deki belli başlı akımlar Kıbrıs'a da yansır.

1960 sonrası Kıbrıs Türk Edebiyatı başlıbaşına bir araştırma konusudur.

I. GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı 1571-1960 yılları arasındaki dönemdeki Kıbrıs Türk Edebiyatı'nı genel çizgileriyle incelemektir. Konu ana çizgileriyle iki dönemde ele alınacaktır:

- a) Osmanlı Dönemi (1571-1878)
- b) İngiliz Dönemi (1878-1960)

* Kıbrıs Araştırmaları Merkezi, Doğu Akdeniz Üniversitesi, KKTC.

II. OSMANLI DÖNEMİ (1571-1878)

Anadolu Türkleri'nin bir uzantısı olan Kıbrıs Türk halkının fetih sonrası edebiyatına bakıldığında bunun "Divan" ağırlıklı olduğu gözlemlenir. İlk veriler XVI. yy.'ın sonlarına kadar dayanmaktadır. 31 Mart 1949'da oluşturulan son Osmanlı Şuara Tezkiresi *Tuhfe-i Naili'de* beşbini aşkın şair arasında onüç de Kıbrıslı vardır. Ölüm tarihlerine göre sıralandığında karşımıza şu adlar çıkar: Misali (1607), Mehmed Zekâî Efendi (1648), Şeyh Mustafa Siyahî Dede (1710), Na'ib (1717), Şeyh Arif Efendi (1725), Hızır Dede ya da Handî (1727), Musib (1754), Hasan Hilmi Efendi (1847), Hasan Tahsin Bey (1865), Ziya Efendi (1869), Necib (1902), Asım Efendi (?).¹

Bu şairlerin divanları olduğuna ilişkin herhangi bir bilgi yoktur. Başka bir kaynakta adları geçmemektedir. Aralarında yalnız Müftü Hasan Hilmi Efendi'nin şiirlerinden bir bölümü kitaplaştırılmış bulunuyor.²

XIX. yy.'a gelindiğinde şair sayısında artış görülür. Gerçekten *Tuhfe-i Naili*'deki son iki adı da araya katarsak beş kişinin yanısıra bir başka elyazması kaynağa, *Defter-i Süreyya'da*³, Hakkı, Hatif, Kerim, Salim, Sezai ve Teki Efendi adları vardır. *Defter'de*, ayrıca, Müftü Hilmi Efendi'nin elliüç şiiri bulunmaktadır. Bunlardan yirmi sekizi adı edilen kitapta mevcut olup geriye kalan yirmi beşi ise ilk kez gün ışığına çıkarılıyor. Aralarından, Sezai'nin elyazması divanı da yine özel arşivimizdedir. Diğerlerinin divan sahibi olduğuna ilişkin herhangi bir bilgi yoktur.

Yine, Sultan Abdülmecid (1839-1816) döneminin ilk yıllarında Kıbrıs'a görevle gelip burada bir divan oluşturan Eski Zağra (Bulgaristan) doğumlu Handî⁴, Hala Sultan Tekkesi şeyhlerinden Mehmet Şem'i⁵ ile Müftü Hilmi Efendi'nin ardılı Müftü Raci Efendi⁶ de bu zincirin halkalarıdır. Kaynaklarda, Handî'nin dışında divanı olan herhangi bir şairden söz edilmemektedir. Bu şairler, hiç kuşkusuz Osmanlı Divan Edebiyatı'nın şairleridir. Kıbrıs Türk Edebiyatı içinde sayılmaları Kıbrıslı olmaları dolayısıyledir.

Halk Edebiyatı'na gelince: Anonim halk edebiyatı bakımından Kıbrıs zengin sayılabilecek bir düzeyde olmasına karşın, onun bir parçası olan aşıklık geleneği, belli ki, bir tarihten sonra sürdürülmemiştir. Bu çizginin en çarpıcı örneklerini Kıbrıslı Aşık Kenzi vermiştir⁷.

III. İNGİLİZ DÖNEMİ (1878-1960)

Türkiye'den yaklaşık çeyrek yüzyılı aşkın bir süre sonra Kıbrıs Türk halkı da kendi gazetesine kavuşur. Kısa ömürlü (16 sayı) *Saded'in* (1888) ardından *Zaman* (1891), *Yeni Zaman* (1892), *Kıbrıs* (1893), *Kokonoz* (1896), *Akbaba* (1897), *Mir'at-ı Zaman* (1901) vb. gelir. Şiirin yanısıra gazete sayfalarında

ilk hikâye⁸, oyun⁹ ve roman¹⁰ tefrikaları görülmeye başlar. İlk kitab *Müsameretname* ise 1893 yılında basılır.¹¹ İlk oyunun *Hicran-ı Ebedinin* basım tarihi 1311/1895, basılmış ilk roman *Yadigar-ı Muhabbet'in*¹² ise 1312/1896'dır.

Yine bu yıllarda *Kokonoz*, *Akbaba* ve *Mir'at-ı Zaman* gazetelerinin sahibi Ahmed Tevfik Efendi, bu sayfalarda; roman, hikâye ve oyunun yanısıra, tümü kendi kaleminden çıkma hiciv/taşlama/yerli edebiyatının da en nefis örneklerini verir.¹³

Ahmed Tevfik Efendi'nin ayrıca, II. Abdülhamid'in baskıcı yönetimini yeren bir de tiyatro eseri vardır.¹⁴

Gazete sayfalarında Kaytaş-zade Nâzım Efendi, Ata Bey¹⁵ Mehmed Sâdık Efendi¹⁶ ve divançe sahibi Hasan Nesib¹⁷ gibi divan vadisinde şiirler döktüren adlara rastlanırken, bir yandan da halk edebiyatı nazım tarzının en yaygınlarından biri olan destan türünde eserler vermeğe bu ikinci dönemde de devam edildiği görülür.

Örnekleyelim:

- Müsevvid Osman Efendi-zade Mehmed Derviş Efendi'nin *93 Muharebesi* (1878).
- Dr. Hafız Cemal'in *Hasan Bullileri* (1896).
- Ahmed Tevfik Efendi'nin *Tesalya Muharebesi* (1897).
- Bazı Türk Halk Şairlerinin Rumca söyledikleri destanlar.¹⁸
- Dr. Hafız Cemal'in *Halid Arab Destanı* (1923).¹⁹
- Ahmed Babacan'ın *Doktor Behiç Destanı* (1924).²⁰
- *Cemal Mida Destanı* (1946).²¹

Yüzyılımızın başına geldiğinde yazınsal ve sosyal yaşantımıza ışık tutan yazıları, İngiliz edebiyatından çevirileri, din ve alfabe gibi bütün Türk dünyasını ilgilendiren konulardaki irdemeleri ile Ahmed Raik Efendi'yi görürüz. Daha sonraları, 1926 yılında bu yazılar kendisi tarafından bir kitapçıkta toplanacaktır.²² Yanısıra; İngiliz Okulu'nda öğretmenlik yapan, "kültür adamı" kimliği herkesçe kabullenilmiş bir de Vize'li Rıza Efendi vardı. Lefkoşa'daki II. Mahmud Kütüphanesi'nin iç duvarlarını süsleyen, Müftü Hilmi Efendi'ye ait ünlü kasidede usta-işi bir tahmis²³ yazan ve Şeyh Sadî'nin *Pendname*'sinden küçük bir bölümü Türkçeye çeviren²⁴ işte bu Hoca Rıza Efendi idi.

Namık Kemal'in Mağusa'daki sürgün günlerinden arkadaşı, üstadı bildiği Recaizade Ekrem Bey sohbetlerinin müdaviplerinden Kıbrıs'ta Divan Edebiyatı'nın son halkası Kaytaş-zade Nazım Efendi de artık yurduna dönmüş ve Lefkoşa Şerîye Mahkemesi'nde göreve başlamıştır. O güne değin gazete sayfalarında kalan şiirleriyle sonradan yazdıklarından bir bölümünü 1913

yılında bir güldeste²⁵ toplanmış; yine aynı yıl, yakın akrabası Mustafa Baba'nın Bektaşî tipi fıkralarından bir de *Letaif Mecmuası*²⁶, oluşturmuştur. *Yadigar-ı Muhabbeten*²⁷ başka Kaytaz-zade'nin, ayrıca tefrikası yarıda kalmış ikinci bir romanı²⁸ ile bir de tiyatro eseri²⁹ vardır.

1911 Trablusgrab ile 1912 Balkan Savaşları, 1913 Girit'in resmen elden çıkması, 1914-18 I. Büyük Savaş gibi sıkıntılar, yenilgiyel Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olan Kıbrıs'ı da etkileyecek, Rum baskısını Türk halkı üzerindeki ağırlığını artıracaktı. I. Büyük Savaş'ta Almanlar'dan yana çıkmak, Anadolu ile ilişkinin kopması için yeterliydi. Dört yıllık savaş süresinde Kıbrıs Türk Halkı gazete okumaktan bile yoksun bırakılmıştı. Anadolu bağımsızlık savaşının başlatılması yüreklerle su serper. Tek kurtuluş yolunun bu savaşın sonucuna bağlı olduğu inancı pekişir. Ve de savaş sonrasında 4 Eylül 1919 da yayın yaşamına atılan *Doğru Yol'u* başka gazetelerle *İşad* dergisi (1 Haziran 1920) izler. Bunların sayıların Anadolu direnişçilerine güç veren manzumeler, düzyazılarla doludur. Mizah gazetesi *Davul* (1922)³⁰, Rum-Yunan ikilisinin propagandalarına karşı, karikatürleri ile adeta zehirin panzehiri olmuştur. 24 Temmuz 1923 Lozan Antlaşması'yla millî sınırların dışında kalan Kıbrıs Türkleri, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığında en büyük gönül avuntusunu bulur, onun devrimlerini hızla yaşama geçirme sürecini başlatır.

Yüzyılımızın başlarından itibaren gazete sayfalarında düzyeyle şiirleriyle dikkati çeken Mehmet Bakı³¹ daha ileriye gitmezken, *Servet-i Fünun* etkisinde şiirler yazmaya özenen Lâmakalı Mehmed Nazım, 1920'li yıllarda da bu etkinliğini sürdürecekti. 1920'li yılların gazeteleri, özellikle *Ankebut*, Türkiye Cumhuriyeti'ne, ulusa, yurda, bayrağa yazılmış manzumelerle doludur.

1930'lu yıllara gelindiğinde; Ada'nın geçici olarak el değiştirdiği 1878, tek yanlı olarak İngiliz İmparatorluğu'na katıldığının ilân edildiği 1914 ve nihayet Lozan Antlaşması'nın imzalandığı 1923 yıllarının hemen ardından üç büyük göç dalgası yaşayan, yerel yönetimden yüz bulamayan ve çeyrek yüzyıldan bu yana topraklarını sürekli şekilde yabancılar kapıran, kimsenin sahiplenmediği, adeta ortada kalmış bir halk vardı. Bu halk, herşeye, hatta bardağı taşırın 21 Ekim 1931 Rum İsyanı'na karşı kendisini kapıp koyvermeyecek, ayakta kalma uğraşını sürdürme devam edecekti.

1930'lardaki veriler, şiirden çok, düzyazı ağırlıklıdır. Şiir adına gazete sayfalarını birkaç hevesli bir iki lise öğrencisi ile Türkiye'den gönderilenler süsler. Türkiye'deki operet modasından etkilenecek bizde de bu dalda ürünler verilir: 1929 yılında Nazım Ali İleri³² arka arkaya "*Zehirli Çiçek*" ve "*Gülzar*" operetlerini oluşturur. Öndegelen din adamlarımızdan Hoca Said Efendi ise "*Elif Hanım*" operetini yazar.³³ Kıbrıs Türk Lisesi'nde müdürlük yapmak üzere 1933 de Lefkoşa'ya gelen İsmail Hikmet Bey (Ertaylan, ölümü 1967)

müzik ve sanat çalışmalarını yürekleridir, kendisi de "*Efe'nin Düğünü*" ve "*Korsanlık Gözdesi*" operetlerini yazıp yayımlar; hatta yönetmenliklerini üstlenerek onları sahneler³⁴.

Hikmet Afif Mapolar (Muzaffer Gökmen) küçük oylumlu oyun ve romanlarını bu bağlamda yayımlamaya başlar. Üç dilde yayın yapan *Embros* dergisinde Necmi Sakıb Bodamyalızade'nin nefis çevirileri³⁵, Mapolar'ın arı Türkçe kısa öyküleri³⁶ çıkar. On yılın sonlarına doğru da, Arif Nihat Asya'nın Adana Lisesi'nde öğrencisi olup Ada'ya dönen İsmail Alptekin Karagözlü (İsmail Edip Anlar) ilk yazınsal ürünleriyle adını duyurur³⁷.

Kıbrıs Türk sahnesine oyunculuğu, yönetmenliği ve kalemiyle uzun yıllar hizmet veren Osman Talat'ın basılmış ilk oyunu "*Yüksel*" ise 1938 yılında yayımlanır.

II. Büyük Savaş'ın felâketlerle dolu yıllarına gelindiğinde Kıbrıs Türk Yazını'nda bir hareketlenme göze çarpar. Türkiye Cumhuriyeti'nin Lefkoşa Konsolosluluğuna atanmış şiiir tutkunu Hikmet Taşkent (Bursa'lı takma adını da kullanırdı), kendisi gibi gençleri ve meraklıları etrafına toplayarak bir grup oluşturur. Bu etkinliğin içinde olanlar ürünlerini, sonradan, Çığ (1943) adlı bir kitapçıkta toplayacaklardı.

II. Büyük Savaş'ın ortalarına doğru bu savaşın lehlerine biteceği iyice anlaşıldıkları sonra sömürge yönetimine yansıyan, bir ölçüde de olsa, hoşgörü ortamından yararlanılarak kısa ömürlü dergi ve gazeteler birbirini izlemeye başlar.³⁸ Dergilerden *Ocak* ile *Dünya*, gazetelerden ise *Yankı* belirginlik kazanırlar. Şiir alanında, Pembe Yusuf (Marmara), (Urkiye) Mine (Balman), Engin Gönül, Necla Salih Subhi, Nazif Süleyman Ebeoğlu, İsmail Edip Anlar (İsmail Alptekin Karagözlü), Nevzat Yalçın, Semih Sait Umar (İlhan Yücebağ, Rıza Burçak), İsmail Hakkı Yeşilada, Cem Sual...var. *Ocak'ta* İngiliz yazınından türlü çeviriler (Selçuk Selim, Nazif Süleyman Ebeoğlu, Semih Sait Umar, Necdet Nereli) yayımlanır. İstanbul'daki *7 Gün'ün* sanat sayfasının yöneticisi Nihad Sami Banarlı'nın teşvik ve yol göstericiliğinde Kıbrıslı şairlere, bu dergide zaman zaman yer verilmeğe başlanır. Mapolar, az sayıda dahi olsa başarılı şiir denemelerinin yanı sıra, düzyazı yapıtlarını vermeye sürdürürken³⁹ Umar ile Anlar şiirle birlikte öykü dalında da kendilerini kanıtlamış olurlar.

Savaş sonrasında Türkiye ile ilişkiler yeniden düzene girince; kitap, dergi, öğretmen akışı sağlanır, serbest nazımın ilk örnekleri boy vermeğe başlar. 1950'li yıllara gelindiğinde, yeni Kıbrıs Türk şiirini kuracak olan, genç kuşaktan Özker Yaşın, yanısıra Osman Türkay, Mustafa İzzet Adiloğlu, Taner Fikret Baybars ilk şiir kitapçıklarını, Mapolar ise romanlarını yayımlarlar. Pembe Marmara kendi şiir çizgisine yeni boyutlar kazandırırken yurt dışındaki Osman Türkay ile Nevzat Yalçın'ın şiirleri yeni açılımlara yönelir.

IV. SONUÇ

Görüldüğü gibi Kıbrıs Türk Edebiyatı oldukça zengindir.

İngiliz Yönetimi'nin sona erdiği 1960'tan sonra bu edebiyattaki gelişmeler devam eder.

Türkiyede ki bellibaşlı üç şiir akımı Garipçiler, İkinci Yeni Hareketi ve Toplumcu-Gerçekçi'lerin etkileri Kıbrıs'ta yaklaşık onar yıl aralıklarla 1950, 1960 ve 1970'lerde kendini gösterir ve her yeni akım, doğal olarak, yeni adlarını da birlikte getirir. Yanısıra, 1950-1974 arası sürdürülen direniş şiirleri ve düzyazılar ise renk mozayığının zenginleşmesine neden olur. 1960 sonrası Kıbrıs Türk Edebiyatı başlıbaşına bir araştırma konusudur.

NOTLAR VE KAYNAKLAR

1. Ankara Milli Kütüphane, Elyazmaları B.611.
2. FEDAİ, Harid. *Kıbrıs Müftüsü Hilmi Efendi, Şiirler*, Lefkoşa, 1987.
3. Defterin aslı Harid Fedai'nin özel arşivindedir.
4. FEDAİ, Harid. "*Kıbrıs'ta Divan Sahibi Bir Şair: Handî*", Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Bildiriler, Ankara 25-29 Eylül 1993.
5. FEDAİ, Harid. "*Şem'i'nin 14 Şiiri*", Kültür Bakanlığı IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi-Bildiriler, Antalya, 6-11 Mayıs 1991.
6. FEDAİ, Harid. *Müftü Raci Efendi'nin Bir Gazeli*, Yeni Kıbrıs, Lefkoşa, Aralık 1987.
7. FEDAİ, Harid. *Kıbrıslı Aşık Kenzi Divanı I, II, III*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989, 1993, 1993.
8. FEDAİ, Harid. *Kıbrıs Türk Yazınında İlklerden Bir Öykü: Bir Manzara-i Dil-güsa*, Kültür Sanat Dergisi, Lefkoşa, Şubat 1986.
9. FEDAİ, Harid. *Kıbrıs Türk Yazınında İlklerden Bir Oyun: Namus İntikamı Yahut Dilenci*, Kültür Sanat Dergisi, Lefkoşa, Temmuz 1986.
10. *Yadigar-ı Muhabbet* romanı basılmadan önce Kıbrıs gazetesinde 39 bölüm olarak 120. sayıya kadar tefrika edilmişti.
11. Aslında Emin Nihat Bey'in uzun hikâyelerinden ilki olan bu eser 1871 yılında İstanbul'da basılmışken son yıllarda Tercüman Gazetesi'ne ait "1001 Temel Eser" serisinin 20. kitabı sırasında yayımlanmıştır.
12. FEDAİ, Harid. *Kıbrıs Türk Yazınında İlklerden Bir Roman: Yadigar-ı Muhabbet*, Halkbilimi Sempozyumları-Bildiriler, KKTC Turizm ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 1896, s. 337-344.

13. FEDAİ, Harid. *Kıbrıs Türk Basınında Mizah ve Yergi 1-4*, Yeni Kıbrıs, Lefkoşa, Ekim 1986-Şubat 1987, FEDAİ, Harid. *Kıbrıs Türk Halkının İlk Mizah Gazeteleri: Kokonoz, Akbaba*, Selçuk Üniversitesi II. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi-Bildiriler, Konya 19-21 Ekim 1992.
14. *Bela-yı İstübdad, Mir'at-ı Zaman* Matbaası, Lefkoşa 1909.
15. *Yeni Zaman*, Lefkoşa 2 Ocak 1893.
16. *Yeni Zaman*, 30 Ocak ve 27 Şubat 1893.
17. *Feyezan-ı Aşk*, Beyrut, H.1314, M.1896, s.34.
18. İSLAMOĞLU, Mahmut. *Kıbrıs'lı Türk Aşıklar ve Rum Halk Edebiyatına Katkıları*, Kıbrıs Türk Kültür ve Sanatı, Lefkoşa 1994, s. 105-124.
19. FEDAİ, Harid. *İki Destan*, Halkbilim Sempozyumları, KKTC Turizm ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 1986, s. 239-259.
20. FEDAİ, (19 No.lu Not) a.g.e., s. 260-274.
21. FEDAİ, Harid. *Kıbrıs'ta Destan Söyleme Geleniği ve Aşık Kenzi Divanı'ndaki Destanlar*, İpekyolu Sempozyumu-Bildiriler, Kültür Bakanlığı, Ankara 1-7 Temmuz 1993.
22. FEDAİ, Harid. *Eski Şeyler: Ahmed Raik Bey*, Yeni Kıbrıs, Lefkoşa 1984.
23. Bkz. 2. dipnot, s. 171-175.
24. FEDAİ, Harid. *Kıbrıs Türk Yazınında Bir Çeviri: Pend-name*, Yeni Kıbrıs, Lefkoşa, Mart 1985.
25. FEDAİ, Harid. AZGIN, Bekir. *Ruh-i Mecruh, Şiirler*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993.
26. FEDAİ, Harid. *Kıbrıslı Mustafa Baba*, Kültür Bakanlığı V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi-Bildiriler, Ankara, 24-29 Haziran 1996.
27. Bkz. 10. dipnot.
28. FEDAİ, Harid. *Leyle-i Visal*, Ortam-Sanat, Lefkoşa, Mart-Haziran 1988, 1-4 sayılar.
29. FEDAİ, Harid. *Safa yahud Netice-i İbtıla*, Kültür Sanat Dergisi, Lefkoşa, Eylül 1991.
30. FEDAİ, Harid. *Anadolu Kurtuluş Savaşı Yıllarında Kıbrıs Türk Basınında Bir Gazete Davul*, BRT Dergisi, Lefkoşa, Şubat 1983.
31. *Mirat-ı Zaman*, Lefkoşa, 3,17 Eylül ve 5 Kasım 1906.
32. DEDEÇAY, Servet Sami. *Nazım Ali İleri. Hayatı ve Eserleri*, Lefkoşa, 1991, s.13-44 ve 45-65.
33. Yayımlanmamış metin tarihsiz olup sahibinin elyazısıyla aslı arşivimizdedir.
34. FEDAİ, Harid. *Efe'nin Düğünü*, Kültür Sanat Dergisi, Lefkoşa, Ekim 1995.

35. SHAKESPEARE, *Sonnet XVIII*, Embros, Lefkoşa, 20.12.1937, s. 23; *A Turkish Poet of Liberty: Namık Kemal*, Embros, Lefkoşa, 24.1.1938, s. 8-9 ve 12; *Shakespeare's Philosophy of Life: To Die or Not To Die*, Embros, Lefkoşa, 21.2.1938, s. 14-15.
36. BODAMYALIZADE, Necip Sakıp. "Bir Masal Mı?", Embros, Lefkoşa, 17.1.1938; BODAMYALIZADE, Necip Sakıp. "Ayrılan Yol", Embros, Lefkoşa, 6-14.2.1938.
37. KARAGÖZLÜ, İsmail A.. *Kalpten Damlalar-Şiirler*, Lefkoşa, 1938.
38. FEDAL Harid. *1940'lı Yıllarda Kıbrıs'ta Yayımlanan Türkçe Dergiler*, Halkın Sesi Gazetesi, Lefkoşa 24.3-3.4.1984; GÜRKAN, Haşmet. *1940'lı Yıllarda Bir Dergi: Dünya*, Yeni Kıbrıs, Lefkoşa, Ocak-Şubat 1985; FEDAL Harid. *40'lı Yıllardan Bir Gazete: Yankı*, Bozkurt Gazetesi, Lefkoşa, 1 Şubat 1985.
39. MAPOLAR, Hikmet Anf. *Sibel-Atas*, Ocak Dergisi, Lefkoşa, 1 Nisan 1946.

AN EVOLUTIONAL VIEW TO THE TURKISH CYPRIOT LITERATURE

ABSTRACT

This paper provides information related to Turkish Cypriot Literature at the period 1571-1960, with two sub-periods Ottoman Period (1571-1878) and British Period (1876-1960).

After the Turkish conquest, the Turkish Cypriot Literature improved specially in *Divan* style. In addition, an anonymous public literature improved too.

The first Turkish newspaper published at 1888. The first story, the first play, the first novel was published in the early years of British Period.

After 1960 enrichment of literature continued. Developments in Turkish literature also inspired Turkish Cypriot Literature, as Turkish Cypriots followed, and are following, these developments.

KIBRIS TÜRK EDEBİYATI'NDA KİMLİK VE TOPLUMSAL KONULAR

Ali NESİM*

ÖZET

Kıbrıs Türk Edebiyatı'nda geleneksel türler olan mani, destan, masalları yavaş yavaş kaybolmağa yüz tuttuğu İkinci Dünya Savaşı sonunda, Kıbrıs Türk Kimliği'nin ne olduğu konusunda bireylerde bilinçlenme çoğalır. Diğer taraftan bireyleriyle, sorunlarıyla, kültürel değerleriyle Kıbrıslı Türk insanını inceleyen yeni bir Kıbrıs Türk Edebiyatı'nın doğmakta olduğu görülür. Bu yeni edebiyat, Türkçeyi daha iyi kullanma ve Türkiye'deki yenilikçi akımları izleyebilme çabası içerisinde ilk filizlerini vermeye başlar.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Kıbrıs'ta da dünyadaki gelişmelere koşut olarak eğitim, örgütlenme, çalışma, sendika, self-determinasyon, yaşama hakları gibi kavramlar konuşulmağa başlandı. Bu, bugüne kadar süregelen toplumlararası çatışmayı da birlikte getirdi.

Bu çalışmada, Kıbrıs Türk Edebiyatı sözü edilen oluşum içinde irdelenmektedir.

GİRİŞ

Kıbrıs Türk Edebiyatı'nda geleneksel türler olan mani, destan, masalları yavaş yavaş kaybolmağa yüz tuttuğu İkinci Dünya Savaşı sonunda, Kıbrıs Türk Kimliği'nin ne olduğu konusunda bireylerde bilinçlenme çoğalır. Diğer taraftan bireyleriyle, sorunlarıyla, kültürel değerleriyle Kıbrıslı Türk insanını inceleyen yeni bir Kıbrıs Türk Edebiyatı'nın doğmakta olduğu görülür. Bu yeni edebiyat, Türkçeyi daha iyi kullanma ve Türkiye'deki yenilikçi akımları izleyebilme çabası içerisinde ilk filizlerini vermeye başlar.

* Araştırmacı-Yazar.

Genellikle yazın sanatı araştırmacıları, 1943'te yayımlanan *Çığ* adlı küçük bir antolojiyi Kıbrıs Türk Edebiyatı'nda bir dönüm noktası sayarlar. İdealist ve hümanist bir yapıya ve aynı zamanda sanatçı bir ruha sahibolan ve Türkiye Cumhuriyeti Başkonsolosluğu'nda görev yapan Hikmet Taşkent'in öncülüğünde, dokuz yazar ve öykücünün eserlerinin yer aldığı *Çığ*, gerçekten yeni bir dönemin başlangıcı sayılmalıdır. Çünkü ilk defa, romantizmden uzak, köylü, kentli insan karakterleri ve temalarının şiir ve öyküye girdiğini görüyoruz. O tarihe kadar pek çok öyküye, romana ve ulusal piyese imza atmış olan Hikmet A. Mapolar, *Çığ*'daki bir öyküsünde "Ben bir Akdeniz çocuğuyum. Dağlar yeşil, bahçeleri yeşil, kızlarının gözleri yeşil, bazan da dalgalarının rengi yeşil bir Akdeniz köyü tahayyül ediniz; işte ben böyle bir köyde doğdum" diyor.¹ Mapolar ile birlikte bir diğer öykücü Semih S. Umar² ilk defa toplumsal değer yargularına eleştirel bir gözle bakarak sınıf çatışmalarını gündeme getiriyorlar.

İkinci Dünya Savaşı sonrası, Kıbrıs Türkleri açısından büyük bir değişimin hızla yol aldığı yıllardır. Gerçi Atatürk devrimlerini ta baştan beri adım adım izleyen ve benimseyen bu halk ne de olsa İngiliz sömürge yönetiminin baskıcı kuralları altında mutlu sayılmazdı. Pek çoğunun zannettiği gibi İngiliz sömürge yönetimi yılları, Kıbrıs Türk halkının refah yılları olmadığı gibi, İngiliz kültürüne hayranlık da duyulmamış, İngilizler daima ve sadece bir "yabancı yönetici" olarak kalmışlardır. Şu da yadsınmaz bir gerçektir ki Kıbrıslı Türkler, İngiliz sömürgeciler tarafından sadece Merkez (Türkiye)'den fiziki olarak koparılmakla kalmamış, Akdeniz'den de kültürel ve ekonomik olarak koparılarak, uzak bir merkeze, Büyük Britanya'ya (siyasal, kültürel, ekonomik ve felsefi olarak) bağlanmaya çalışılmıştır. Bu, genelde körelmeyi, cahilliği ve en önemlisi aidiyetsizliği; özde ise küçük bir kesimde soyluluğu, burjuvaziyi, içinden çıktığı halktan koparak içinden çıktığı halkı hakir görmeyi getirmiştir. Buna rağmen İngiliz'in "müslüman cemaat" dayatmasına karşın geleneksel kültüründen kopmayan Kıbrıslı Türkler, uysal azınlık olarak İngilizler tarafından rahatça yönetilmişlerdir. Kıbrıslı Türkler üzerinde İngiliz davranış ve ahlakının belirli etkileri olmasına rağmen bunlar özde kültürel kurumları yeniden biçimlendirecek değişiklikler yaratmamıştır. Örneğin İngiliz etkisinin en çok görüldüğü eğitim alanında bile, İngiliz eğitimini alanların İngilizleşmesi, fakat onları Kıbrıslı Türkleri İngilizleştirmemesi şeklinde sonuçlanmıştır.

Şüphesiz II. Dünya Savaşı sonrasında İngiliz yönetimi yeni yeni kavramların Kıbrıs'taki cemaatlerin söz dağıtıcısına girmesini önleyememiş, hatta bir ölçüde hızlandırmış sayılabilir. Artık eğitim hakkı, örgütlenme (siyasal ve sosyal yönden), çalışma ve sendika kurma hakkı, self-determinasyon, yaşama hakkı (insan ve hayvanlar için) gibi kavramlar, doğa ile savaşmaktan başka hiçbirşey bilmeyen Kıbrıslı Türkler ve Rumlar'ca

öğrenilmişti; ancak bunları bilmek yeni bir savaşın da başlangıcı olmuştur. Bu, Kıbrıs adasında yaşayan iki Kıbrıslı halkın birbirleri ile yaptıkları ölümlü kalmı savaşıydı. Sömürgecilikten kurtulup kendi vatanlarında, kendi yönetimleri altında ve işbirliği içerisinde yaşamaalarının kaçınılmaz olduğu bir dönemde; birden bire silâh, öldürme, soykırım, yakıp yıkma ve saldırganın her türlü iki toplumun ilişkilerinin ölçüsü oluverdi. Ve 50 yıl önce başlayan böyle bir uzaklaşmacı ilişki 50 yıllık tarihi her yönüyle örüp biçimlendirdi. Halen de egemenliğini sürdürmekte...

Bu çalışmada, Kıbrıs Türk Edebiyatı'nı böyle bir oluşum içerisinde incelemek; Kıbrıs Türk kimliğinden edebiyat ve sanatın neler aldığını ve ona neler verebildiğini irdelemek istiyoruz.

KONUNUN AÇILIMI³

Osman Turkey'a göre Türkiye'deki "*Yedigün*" dergisinin, sayfalarını Kıbrıslı Türklerle açtığı 1937-38 yıllarda yayımlanan şiir ve öykülerin "çoğu çok amatörcü yazılmış parçalar, kimileri ise düpedüz taklittir"⁴ Teması ve tadyile Kıbrıslı Türk kokan ilk eser *Çığ*'dan sonra, Çığcıların öykü ve şiir kitaplarını peşpeşe yayımladıklarını görüyoruz; bunlardan hep sosyal konular, ya da en azından Kıbrıslı ilgili sözler, değerler, gözlemler, olaylar ve coğrafyalar bilerek veya bilmeyerek satır aralarına serptirilmiştir. Daha sonra *Çardak* (1951-53), *Besparmak* (1959-60), *Çevre* (1960), *Şölen* (1962), *Yakın* (1965-66), *Kültür* (1967-68) gibi kısa ömürlü dergiler tarafından toplanan aydın ve yazarların da Kıbrıs Türk Edebiyatı'nı oluşturacak nitelikte; Kıbrıs Türk Kültürü'nün ve adanın izlerini taşıyan eserler verdiklerini görmekteyiz. Çığcıların hemen ardından Kıbrıs Türk Edebiyatı'nda yenileşmenin ilk habercileri Pembe Marmara, Osman Turkey, Taner Baybars, Mustafa Adiloğlu gibi şairlerdir.

Ellili yılların başında özellikle şiir dalında yeniden boy atmaya başlayan Kıbrıs Türk Edebiyatı'nda yeni estetik normlar, yeni formlar yaygın biçimde gözlemlenir. Hece vezninden ayrılan şairler, serbest vezinde, Türkiyeli şairlere özenerek Orhan Veli, Cahit Külebi ve Fazıl Hüsni Dağlarca tarzında şiirler söylemeye özen gösterirler. Artık Türkiye'nin sanat dergileri, roman ve şiir kitapları Kıbrıs'ta çok geniş bir okuyucu kitlesi bulmaktadır. Öykücüler ise daha gerçekçidir. Yaşanmış olaylar, kadınlar, insanlar ve küçük esnaf vardır, olayların kahramanları arasında. *Vatık* dergisi sayfalarını Kıbrıslı yazarlara açmıştır, yerel dergilerin sınırlarını aşanlar bu dergide kendilerine de yer kapabilmislerdir. Önemli olan yazarların bu dönemde bir lobi, zümre oluşturmuş olmasıdır. Afif Mapolar'ın kitapçı dükkânı ve daha sonra da Özker Yaşın'ın kitabevi, sanatçıların toplandığı, Türkiye'deki

sanat olaylarının izlediği, sanat akımlarının tanındığı ve dahası toplumsal olayların, çarpıklıkların, beklentilerin tartışılarak üretimin planlandığı yerlerdir. Diyebiliriz ki 1950-60 yılları arasındaki sanattaki dinamizm ve sanatçılar arasındaki yakınlık, topluma inebilme uzun yıllar, 1990'lı yıllara kadar bir daha yakalanamamıştır.

1950'li yılların romantik ve realist edebiyatında önemli bir konu da Kıbrıs Türk tarihidir. Daha önceki yıllarda Türk milliyetçiliği ve Atatürk devrimciliği olarak algılanan "milliyetçilik"; Mustafa Adiloğlu, Bener H. Hakeri ve Özker Yaşın gibi şairlerin Türk tarihine ve Kıbrıs'ın fethiyle ilgili kahramanlık konularına ilgi göstermeleriyle yeni bir anlam kazanmış ve yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Namık Kemal'in Mağusa zindanına kapatılması, Lefkoşa'nın Fethi, Bayraktar, Canbolat destanları şairler için zengin tarihsel olaylardır. Kıbrıslı Türk karakteri; Türklüğü ile, tarihyle gurur duyan bir yapıya ulaştığından, yerel-ulusal konuların edebiyata girmesi, onları çoşturmuş uygulandırmış, gururlandırmış ve (İngiliz-Türk üstünlüğü karşısında) kompleksten kurtulma vesilesi olmuştur. Böylece Kıbrıs Türk Şiiri'ne daha önce girmiş olan Afroditi, Ada, Akdenizlilik, yerel mekânlar yanında; Namık Kemal Zindanı, Bayraktar ve Canbolat'ın kahramanlıkları, türbeler, şehitlikler, kaleler gibi tarihsel konular, edebiyatta büyük bir zenginliği oluşturmaya başlamıştı. Romantik edebiyat ve kahramanlık edebiyatı birlikte boy alıyordu bu dönemde. Bunlarda fanatizm, şövenizm asla yoktu; tarihe ve toprağa duygu ve gururla bir bağlılık vardı sadece. Özker Yaşın, M. İ. Adiloğlu, Bener H. Hakeri bu dönemde adlarını duyuran şairler olarak iz yapmışlardır.

Kıbrıslı Türkler'de yeni bir kimlik arayışı süreci, en belirgin olarak bu dönemde başlar. Rum toplumunun yıllar boyu süren şövenist yapısı, en sonunda Kıbrıslı Türkleri de etkilemiş, Atatürk devriminin kazandırdığı batılı ve uygar düşünce biçiminin etkisi ile Türk Toplumunu yeni bir kimlik arayışı biçiminde yönlenmeye başlamıştır. Bu kimlik önceleri Türk milli tarihi ve kültürü ile daha sonraları da Kıbrıs Türk Tarihi'ne dayandırılıyor ve ondan, Kıbrıs Türk Halkı'nın beklentilerine yanıt bulunması isteniyor. Sözünü ettiğimiz gibi Kıbrıslı Türklerde kimlik olgusuna ilk yönelik edebiyat alanında olmuştur. Edebiyat, Kıbrıs Türk kimliğini araştırma, taşıma, yönlendirme, milli bilinci aşılama ve her alanda itici güç olma işlevini yüklenmiştir. Kıbrıs Türk Edebiyatı'ndaki aşırı "milliyetçi" yapı, yüklenmiş olduğu bu ağır toplumsal işlevden dolayıdır. Yazarlar, topluma sahip çıkmada daima poetikacılar ve bilim adamlarından ve hatta Türkiye'den bir adım önde gitmişlerdir. Halk; piyes, öykü ve şiir ile uğraşanlara o denli alışmış ki kim olduklarını öğrenmede, köklerini ve milli tarih ve kişiliklerini tanımada hep onlara yanaşmışlar, beklenti içine girmişlerdi. Dahası 1955 yıllardan sonra başlayan sıcak çatışmalarda, özellikle ulusal şiirler, halkı

duygulandırma işlevini başarıyla yerine getirmiştir.

Görülüyor ki; Kıbrıs Türk Edebiyatı'na kan, ölüm, aç gibi kavramların girmesi 1955 yılında Kıbrıslı Rumların adayı Yunanistan'a bağlamak için başlattıkları, Türkleri de hedef alan silahlı saldırıların iledir. İki toplum arasında başlayan sıcak çatışmalar, o yıllardan günümüze değin şu bu şekilde sürüp gitmiştir. Dolayısıyla şiirde, öyküde, romanda hep bu savaş halinin etkisi görülür. Bazı eleştiricilerin düşündüğü gibi edebiyatın bu yıllarda egemen olan militarizm ve şövenizm bir amaç değil, sadece yaşanmış olayları halkına aktarmak kaygısındadır. Yazarlar tarihe tanıklık yapmışlardır. Kendi yöntemleriyle tarihi belgelemişlerdir. 1960-63 yılları arası kısa bir süre barışı yaşayan yazarlar yeriden aşk, portakal, yasemin, güneş, deniz, zeytin, hurma, barış gibi yerel doğa konularına yönelmişler; hümanizm, barışı hedeflemişlerdir. Orbay Deliceirmak, Bener Hakkı Hakeri, Süleyman Uluçamgil, Ersin Taşer, Aydın Adamoğlu, Mehmet Levent, Erden Eseryel, Kâmil Ozay ve yine eskilerden Özker Yaşın, Mustafa Adiloğlu, Osman Türkay bu dönemde eserler veren yazar ve şairlerdir. Soyut şiire geçiş ve "ikinci yeni" diye adlandırılan o kolun temsilcileri olarak Fikret Demirağ ve Mehmet Kansu da bu dönemin yazarları arasında yer almışlardır.

Ne yazık ki kısa süren 4 yıllık barış ortamı, Kıbrıs Türk Edebiyatı'nın yetkinleşmesi ve olumlu bir yönde gelişmesi için yeterli olmaması ve 1963 yılı sonunda başlayan savaş, yarattığı her zamankinden çok daha ağır koşullar içerisinde yaşamaya zorladığı Kıbrıslı Türklerden çok şeyi alıp götürmüştür. Artık hergün göç, ölüm, sefalet, umutsuzluk, Türkiye'nin yardımlarına bağımlılık ve bekleme vardı. Küçük, dar bölgelere sıkışmış olarak yaşayan insan sanat yapacak durumda değildi; yapanların gözü de ancak yaşanmış acı olayları görebilmekten başka birşey görememektedir. İşte Özker Yaşın şiir ve romanlarını, Numan Ali Levent öykülerini, Oktay Öksüzoğlu, Orbay Deliceirmak, Mehmet Levent şiirlerini böyle bir ortamda yazarak halkın duygularını dile getirme ve tarihe tanıklık yapma ödevlerini yerine getirmişlerdir. Yine bu dönemde ulusal piyesler yazan Kutlu Adalı, Üner Ulutug, Ahmet Tolgay gibi yazarlar da aynı güdülerin etkisiyle eserlerini ortaya koymuşlardır.

Kendi gerçeklerini görecer halkını gözlemleyerek ve tarihi edebiyata dökerek yaratılan edebiyat eserlerini 1974 Barış Harekâtı'ndan sonra da görüyoruz. Artık Kıbrıslı Türkler için korku, güvensizlik, esaret kalmamıştır. Bu olgu Özker Yaşın'ın "*Girne'den Yol Bağladık*"⁵ ve "*Kıbrıslı Kâzım*"⁶; Ahmet Gazioğlu'nun "*Kıbrıs'ta Aşk ve Savaş*"⁷ romanlarında açıkça görülmektedir. Pekçok eski ve genç şair ve yazar Barış Harekâtı'nın coşkusunu; Kıbrıslı Türkler üzerine olan etkisini dile getiren şiirler ve öyküler yazmışlardır. Bunu en güzel ifade edenlerden birisi Orbay Deliceirmak, "*Özgürlük Türküsü*" adlı şiirinde "Ta ilk Çağlardan Bu Toprakta Ben Vardım" diyor ve kurtuluşu da "Artık Nergisli'de nergis satan çocukların,

nergislerini parçalamam kimseye" mısrası ile anlattıktan sonra kararlılığını ifade ediyor şöylece:⁸

"Artık çocukları dozerlere çiğnetmem,
Ülkemin kaderini okyanusların ötesine yazdırmam
Artık güvercinler salacağım akdeniz'e,
Gagasında zeytin dalı,
Gagasında mersin dalı ve defne..."

1974 yılı, Kıbrıslı Türklerin tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır. Uzun bir duraklamadan (ya da takılıp kalmadan) sonra Kıbrıs Türk Edebiyatı yeni bir özgürlük ortamında yeniden boy vermeye başlamıştır. Yazarlar arasında iletişim yoğunlaşmış, zümreleşme, diyalog başlamıştır. Kendi gerçeklerine yönelme, Adalı ve Akdenizli kimliğine sahip çıkma ve bu altyapıdan hareketle evrensel konuları yakalama ve küreselleşmeye yönelik bugün meyvelerini vermeye devam ediyor.

Özellikle şiir dalında Türkçe şiir söyleyen Kıbrıslı şairler bu çizgiyi yakalamış ve iyice oturtmuş gözüküyor. Şairlerimiz için en önemli hendikap, 1963-74 yılının yaşanmış acılı yıllarına fazlaca takılıp kalmaları, bu yılların ve bu yıllardaki yaşanmış olayların bilinçaltılarına yerleşmesi ve kendilerinin de bu takıntıdan mutlu oldukları izlenimini veleridir. Savaşın, acıdan kaçış; mutluluğa ve sevgiye özlem ne kadar da yerinde olsa; buna giden yolu hep kan, gözyaşı ve ölüm ile süslemek hiçbir zaman haklı bir neden olarak gösterilemez. Hele o dönemi yaşayan ve yaşanan eserlere saldıran, gerçeğe ve onu belgeleyen yazara karşı büyük bir saygısızlık olsa gerek.

Çalışmalarını 1974'ten sonra da sürdüren fakat bazı şairlerin aksine, her zamanki gibi tarihiyle kıvanç duyan, ondan esinlenen ve tarihten ders alınması gerektiğini söyleyen Özker Yaşın; 1974'te zaferle alınan (geçmişte yapıldığı gibi) barış masasında bağışlanmaması gerektiğini, 1988 de yazdığı "Zafer ve Bağış" adlı manzum oyunda dile getirmektedir.⁹

İşte 1974 kuşağını oluşturan yazarlar kesiminde hep bu saplantı, saplantı olmayanlarda ise özentî, gözlemlenir. Yaşanmış acı olayların hesabı hep o günleri yazarlardan sorulur. Bu nedenle, özlenen barışın gelmemesi, Kıbrıs'ın ikiye bölünmüşlüğü, iki halk arasındaki kültürel iletişim eksikliği ve halkın siyasal, ekonomik yönden çektiği acılar, çok güzel şiirler içinde gümeye gider; geriye hep çarpık fikirler ve hesap sormalar kalır.

Konuyu bilimsel anlamda yeniden ele alacak olursak neyi görürüz? 1950'li-55'li yıllarda toplumda yazarların saygınlığının iyice arttığını görüyoruz. 1955'ten sonraki yıllarda ise yazarların "milliyetçilik" içerisinde toplumsal bir işlev taşıdıkları inancı iyice yerleşir ve bu "nam" 1974'e kadar sürer gider. Yapılan şiir yazma, okuma ve öykü yarışmaları hep

ulusal çizgide kalır (Hatta müzik, resim yarışmaları bile). Bu dönemde sanat milliyetçilik için vardır. Bu dar anlamda bir yorumdur sanatın. Sadece bu geçiş dönemlerini analiz eden günümüz yazarlarının bir bölümü, 1974 öncesi sanattı, resmî ideolojiye göre yazılmış sanat olarak kabul ederler. Oysa o dönemde resmî otoritenin ya da ulusun, resmî edebiyat görüşü ve resmî şairleri olduğu görüşü şüphe kaldıran. Çünkü bu dönemde ortada resmî bir toplum (ya da siyasal olarak örgütlenmiş bir Kıbrıs Türk Toplumunu) yoktur. Ne bu dönemde, ne de 1974'ten sonra ulus-devlet olduktan sonra KKTC'de, devlet, sanata ve edebiyata el atmamış, bir sanat politikası geliştirmemiştir. Burjuva ağırlıklı devlet yapısı böyle bir politika ile ilgilenmeyi gündemine almamıştır. Ancak sosyalist devlet ideolojisini benimsemiş bir kesim araştırmacı yazar, sosyalist devletin bir politika ile sanata sahip çıkmasını projekte ederek, milliyetçi liberal devleti de resmî ideolojiye göre sanat politikası gütmekle itham etmişler ve bu yüzden milliyetçi sanata aşırıya kaçan saldırılarda bulunmuşlardır. Oysa, sadece milliyetçi sanatın dar çerçevede kaldığını, yeni özgün fikirlerle sahip olamadığını, sanatçıların özgür düşünme yeteneği kısıtlandığını dile getirmiş olsalardı; sanata daha büyük katkılar yapmış olacaktı ve halkın yazgısını yaşamaktan başka bir niyeti olmayan o dönemin yazarlarını, daha sağlıklı olarak değerlendirecek takdir etmiş olacaktı.

1974 kuşağının öncülüğünü yapan ve soyut şiir serüveninden sonra toplumsal, evrensel şiire geçen şairler arasında Fikret Demirağ, Mehmet Kansu, Hakkı Yücel, Zeki Ali gösterilebilir. Bir süre sonra bunlara şiiri ve öyküleriyle katılan Neriman Cahit, Feriha Altuok, Nilgün Kozal, Filiz Naldöven, Özden Serak, Mustafa Gökçeoğlu, Ayşen Dağlı, Tamer Öncül, 74 kuşağını oluşturan yazarlardır. Bunlarda toplumsal gerçekçilik, geçmiş yaşantılardan uzaklaşma isteği, ezilmişliğe karşı duygusal yaklaşım, savaktan nefret ön plana çıkmış niteliklerdendir. Adaya bağlılık ve Akdenizlilik en çok haz duyulan konular arasında yer alır. Bireylerin mutluluğu ve evrensel bir barışa yönelme, tüm sorunların çözümünün sihirli anahtarları olarak görülür.

74 kuşağını oluşturan şairlerin bir bölümü, kendilerini "Kıbrıslı Red Şiiri" grubu olarak tanımlarlar. Neyi red? Militarizmi, şovenizmi, bölünmüşlüğü, Anavatan olarak Türkiye'yi bilmeyi, savaşı, sömürüyü red. Mehmet Yaşın, Hakkı Yücel ve Neşe Yaşın bu düşüncenin en inançlı savunucularındandır. Mehmet Yaşın, Türkçe yazılmış şiire İstanbul-Merkez ve Lefkoşa-Merkez'in dışındaki uydurmuş merkez-olmak bakışı ile Red Cephesi'nin önde gelen ideologlarındandır. Metropol olarak görüldüğü İstanbul dışındaki Türkçe edebiyatı azınlık edebiyatı olarak adlandırır. Bu düşüncede Türk Milliyetçiliği ya da Kıbrıs Türk Milliyetçiliği yerine Kıbrıslılık ya da Kıbrıs Ulusçuluğu kavramları bir nevi kendine dönüş olarak tanımlanır. Kıbrıs Türk Şiiri terimi yerine "Kıbrıslı Türk Şiiri" adını kullanmak bu ideoloji

ile bütünleşir. Aslında toplumcu şiirin ekstremleri bir kolu olan Red Şiiri, topluma olan duyarlılığı, adayı vatan bilmesi, özgürlüğü savunması, kalıcı barış istemesi ve geçmiş olaylar için yas tutması ve savaş karşıtı anti-şövenist söylemleriyle edebiyatta büyük bir yenilik yapmış; insanımızı tanımayı anlatmayı başarmıştır sayılabilir. Bu gruba katılan Fikret Demirağ daha bilimsel çalışarak ada kültürüne ve tarihine de sahip çıkmaya çalışır. Böylece köklerine ulaşılarak Kıbrıslılığın tarihsel temellerini arar.

Fakat Red Şiiri grubunda toplumsal gerçekleri yeterince görememe, var olan toplumsal kimliği tahlil edememe, yaşanmış tarihe ve kültürel köklere bağlı kalmadan zorlama gayretlerle "Kıbrıslılık" gibi topluma yeni bir kimlik dayatmaya çalışma çabaları şiirde yakaladıkları estetik, evrensel ve hümanist düzeyin görmezlikten gelinmesine neden olmaktadır. Hele son yıllarda redci şairlere özenen pek çok genç şair, medyatik kaygılarla ve sırf popüler olmak için yaptıkları taklit denemelerle toplumcu şiire çok yaralar vermektedir.

Son dönemin şairlerinde en yaygın olarak beliren ve Kıbrıslılığı savunan yazarların sıkça kullandıkları bir kavram da üst-kültür alt-kültür kavramlarıdır. Amerikan terminolojisinden aktarılan bu kavram ayrı Kıbrıs kültürünün varlığını kanıtlamada bir alet olarak kullanılmaktadır. Türk kültüründen ayrı bir Kıbrıs Türk Kültürü'nün varlığını savunmak ve de kanıtlamak ne kadar yerinde olsa da, bu defa Kıbrıslılık içerisinde Kıbrıslı Türk yine alt kültür konumuna düşmektedir ki bu durum, zannedirim, bilimsel gerçeklerin fazla zorlanmasını getirmektedir.

Yine üzerinde sevrerek durulan bir konu "Akdenizlilik"tir ki, gerçekten şairler ve yazarlar için Akdenizlilik ilhamda engin bir kaynaktır. Akdenizlilik coğrafi anlamda kullanıldığında ve sadece duygu, düşünce ve davranış biçiminde bir ortak olmayı ifade ettiğinde Kıbrıs Türk Kültürü açısından bir zenginlik kaynağı olmaktadır. Şair Mehmet Kansu son kitabı *Alacakaranlık'ta* "Doğu Akdenizlilik" terimini kullanmakta ve bununla "kültürlerin ayrımlarına değil varolmalarına ve etkileşimlerinin gerekliliğine inandığına" işaret etmektedir.¹⁰

Redci grubunun etkin temsilcilerinden, Neşe Yaşın soruyor: ¹¹

Yurdunu sevmeliymiş insan
Öyle diyor hep babam
Benim yurdum
İkiye bölünmüş ortasından
Hangi yarısını sevmeli insan?

Bu şiirle adanın şimdiki konumu, insanların kararsızlığı, yurdum dedikleri Kıbrıs'a egemen olmayışları hep dile getiriliyor. Şairlere düşen görev nedir?

Bunun da Neşe'nin Amerikan Elçiliği'nin yeni binasının 4 Temmuz 1993'teki açılış töreninde 3 dilde okunan "*Büyük Söz*" adlı şiirinden bir bölümle yanıtlayalım: ¹²

Şiir o büyük sözü söyleyince
bütün silahlar birden susacak
ölmüşlerin hep bir ağızdan söyledigi
tarihten çıkıp gelen kalabalığın
akan kanın ve acıların çığılı olan söz

Şiir o büyük sözü söyleyince
bütün pazarlıklar ve görüşmeler bitecek
işsiz kalacak arabulucular

Şiir söyleyince o büyük sözü
ya kurşuna dizilecek bütün şairler
ya da barış incek toprağa

Son sözü söylemeden biraz da Kıbrıs Türk Edebiyatı'nın son dönemdeki roman ve öykülerin toplumsal işlevinden de söz etmeyi çok arzu ederdik. Ancak ne yazık ki öykü ve romancılığımız şiir kadar yetkinleşememiş, nicelik ve nitelik bakımından doyurucu eserler verilmemiştir. Geçmiş örnekleri incelediğimiz zaman gördüğümüz toplumu anlatım, günümüzde az sayıda yayımlanan (şiir dışındaki) edebiyat türlerinde de az çok görülebilmektedir. Örneğin İsmail Bozkurt'un yazdığı son roman olan *Mangal'da*¹³ bugünkü Kıbrıs Türk Kimliği açık seçik olarak kendini belli etmektedir. Politikadaki çirkinliğin toplumun her yönünü etkileyen bir kurum haline gelişi romandaki insan karakter ve davranışları üzerinde etkilidir. Olayın kahraman Mustafa'nın son sözleri "Bundan böyle kararlarını ben vereceğim" ¹⁴ demesi hepimizin kulağına küpe olmalıdır diyorum.

SONSÖZ

Genelde Kıbrıs Türk kimliğini yansıtan, koruyan, tartışan, yeni değerler katarak geliştiren; özde Kıbrıs Türk insanının sorunlarına sahip çıkan ve sorunları evrensel değerler açısından çözümlenmeye çalışan Kıbrıslı Türk yazarlar, Türkiye Edebiyatı'ndan beslenmelerine rağmen, topluma ve insana yaklaşımları; özgün, seviyeli eserleriyle Türkiye'ye ve dünyaya açılmayı başarmışlardır. Bu görünüm Kıbrıs Türk Edebiyatı'nın ve toplumunun geleceği açısından sevindirici ve umut vericidir.

NOTLAR VE KAYNAKLAR

1. NESİM, Ali. *Kıbrıs Türk Edebiyatında Sosyal Konular*, Lefkoşa, 1986, s.32.
2. NESİM, a.g.e., s.33.
3. Bu çalışmada aşağıdaki kaynaklardan yararlanılmıştır:
Varlık Dergisi, Nisan - Mayıs 1987 sayıları.
Cumhuriyet Kitap, 30 Kasım 1995, 28 Aralık 1995, 5 Eylül 1996 sayıları.
NESİM, Ali. *Kıbrıslıların Kimliği*, KKTC Milli Eğitim Yayınları, 1990.
YAŞIN, Mehmet. *Kıbrıslı Türk Şiiri Ansiklopedisi*, Yapı Kredi Yayınları, 1994.
4. TÜRKAY, Osman. "Konukların Konuşmaları" *Edebiyatta Kıbrıslı Türk Kimliği*, İstanbul, Varlık Yayını, 1988, s.9; NESİM, a.g.e..
5. YAŞIN, Özker. *Girne'den Yol Bağladık*, İstanbul, İtmat Kitabevi, 1976.
6. YAŞIN, Özker. *Kıbrıslı Kâzım*, İstanbul, Yücel Yayınları, 1978.
7. GAZIOĞLU, Ahmet. *Kıbrıs'ta Aşk ve Savaş*, İstanbul, Efes Yayınları, 1975.
8. DELİCEİRMAK, Orbay. *Leyla ile Köroğlu*, 1994, s.9-10.
9. YAŞIN, Özker. *Zafer ve Barış*, İstanbul, Yeşilada Yayınları, 1988.
10. KANSU, Mehmet. *Alacakaranlık, Işık Kitabevi, Lefkoşa, Ekim 1996*.
11. YAŞIN, Neşe. "Hangi Yarısını" - *Kıbrıslı Türk Şiir Antolojisi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Kasım 1994, s. 287.
12. "Neşe, Yaşın Büyük Sözü Sorun Oldu", *Yenidüzen Gazetesi*, Lefkoşa, 8 Temmuz 1993
13. BOZKURT, İsmail. *Mangal*, Lefkoşa, Galeri Kültür Yayınları, 1995.
14. BOZKURT, a.g.e., s.115.

IDENTITY AND SOCIAL SUBJECTS AT TURKISH CYPRIOT LITERATURE

ABSTRACT

After the Second World War, consciousness within Turkish Cypriot Literature increased. On the other hand a new literature which examines the Turkish Cypriot as an individual with its own problems and culture comes into existence.

After the Second World War, parallel with the world, new ideas such as rights of education, organising, work, self-determination, life etc. began to be discussed in Cyprus. This brought the inter-communal conflicts, which can still be observed today.

This paper discusses the Turkish Cypriot Literature, in this form.

A SURVEY OF EDUCATION IN CYPRUS

Paul LARBALESTIER*

ABSTRACT

Greek Cypriot Education developed along independent lines from Turkish Education under the Millet System introduced by the Ottomans in 1571. When the British assumed control of education, in 1878, Greek educators resisted any attempts to form an island-wide system of education. The essay considers the implications of this separation for the roles and developments of the two communities up to and beyond the division of Cyprus into two distinct political communities in 1974. The essay suggests that communal division has been heightened by the traditional separation of its educational process and consider the needs of Turkish Cypriot Education as it approaches a new millennium.

The perspective of the educational researcher working in the TRNC, in the late 1990s, is drawn - (aside from tasks of specific classroom observation, or assessments of institutions) - continually towards historical reflection. Like T.S. Eliot's narrator in 'Little Gidding', the researcher finds that,

'... the end of all our exploring
Will be to arrive where we started
And know the place for the first time'¹.

Not least, because the focus of Eliot's concern in the 'Four Quartets': history, theology, geographical location and ancestry, are the basic fabric of the complex web of socio-cultural and political threads that make up the Turkish Republic of Cyprus. For this reason, we lack a single, international model or educational paradigm, including that of contemporary Turkey,

*Head, Department of English Language Teaching, Eastern Mediterranean University.

which can effectively relate to the particular pressures and expectations that exert themselves upon the educational system.

To the south of us is the Greek Republic of Cyprus, that claims insular sovereignty (in the face of political reality) and does not recognise our institutions. The pin-prick efforts of British Council grants and Fulbright awards, to both communities, cannot offset the effect of Western European and American refusal to recognise Turkish Cyprus. This has proved, perhaps, the greatest single obstacle to an effective bi-communal settlement since 1974. The most notable results have been an inevitable increase in the influence of Turkish state structures in the elementary and secondary sectors and, surprisingly, a major expansion of English-medium tertiary education, which now draws upon a wide international catchment area, including: Pakistan, Iran, East and West Africa, Turkey, Palestine, Jordan and the Balkans. This contrasts with the state tertiary sector in the South, which is strictly Greek-medium in instruction.

This is not to imply a lack of interest in English-medium education and English study in the South. Greek participation in the Cambridge certifications in English, for example, is very high indeed, with Greek Cypriot participants consistently high in achievement. It is a safe generalization that few populations, of something over 500,000, could demonstrate a comparable level of educational activity - particularly in the tertiary sector - to that of North and South Cyprus.

The reasons why this North/South ethnic divide will, almost certainly, continue into the 21st Century are contained in the past. In 1571, the Ottoman military and civil administration replaced that of the defeated Venetians. Ottoman law both guaranteed religious freedom to the Jewish and Christian inhabitants, and also lifted the restrictions on trade and occupations, that the Latin Church had imposed upon the Greek Orthodox community.² Under the authority of the Sultan, the Greek Archbishop became the official representative and 'de facto' political leader of the whole Greek community in Cyprus. A theocratic union of Church and State had characterized Byzantine rule in contrast to the tensions between secular and religious authority that developed early in the Latin Church and drew inexorably towards the Reformation³. In the early decades of Ottoman rule in Cyprus, this power was restored to the Greek Orthodox Archbishop, together with implicit guardianship of Hellenic language and culture. The Greek Church was not merely a focal point in Greek Cypriot identification, but it was empowered as the defining repository of Hellenism. The Archbishop was responsible directly to the Sultan; even senior Turkish officials in Cyprus had to defer to the Archbishop's directives in matters affecting the Greek community. Even the most spiritual of men could not

renege on the considerable political power and secular responsibility that the Archbishopric held.

In the field of education, the Archbishop was to become literally the guardian of Hellenist civilization. To relinquish control of Greek education to a secular power (particularly an alien power) would become unthinkable. It was this devolved responsibility that the British educationists of the late 19th early 20th Centuries would meet in Cyprus. They would mistake it for the Church/State debates of prior to the Foster Education Act of 1870, in Britain, but its true nature seemed to elude them. The rise of Greek nationalism, before and after Greek independence in 1829, was to draw the Ottoman State into direct conflict with the Greek Cypriot Church. As the political leader of its community, the Orthodox Church became the natural target for an Empire threatened with internal disintegration. But the legacy of this repression was to embitter relations towards the indigenous Muslim population.

Until almost a year after the conquest of Cyprus, the main Turkish settlers were the garrison forces.⁵ Ottoman attempts to entice Anatolian freeholders to move to Cyprus, in return for free land, were largely unsuccessful. It was only with enforced deportations from the poorest Anatolian villages, in 1572, than an influx of Turkish settlers was effected in Cyprus. These migrants moved into rural communities in which the Greek Orthodox villages had already formed a semi-autonomous cultural, religious and linguistic identity, under the protection of the Archbishop: or to the towns, in which Greek enterprise was soon to take advantage of its new freedom to engage in trade and commerce.

In the decades prior to British control, these basic patterns had formed the social framework within which education functioned. The Greek community was active in trade and commerce, and although emigration was not uncommon, there was not the same incentive for able and ambitious men in the Greek community to leave Cyprus, as was the case with the Turks. That Kamil Pasha, Turkish Prime Minister at the time of British control in 1878, was a Cypriot, was not in itself remarkable; it would have been strange for a man of his ability to have remained in a backwater of the Ottoman Empire. Istanbul was a natural magnet for well educated and able Turkish Cypriots. In the 1920s, Atatürk's appeal to Turks in the Muslim diaspora to return to build a modern Turkey, was to cause hundreds of the most able Turkish Cypriots to leave their Island. EOKA violence and the anti-Muslim campaigns in the era of Greek control, would again cause an exodus of thousands of the most energetic and gifted among the Turkish community; to Australia, North America and Britain. This recurrent erosion of the depth and quality of the Turkish Cypriot middle class, always at crucial junctures in the development of education in the Island, would see the Turks

invariably disadvantaged in their dealings with a consolidated and unified Greek Cypriot merchant class and academic intelligentsia, whose prosperity and political expertise increased under British control.

In 1878, there were 65 Moslem and 93 Christian schools on the Island. These were nearly all located in urban centres and market towns. The 1839 and 1856 reforms in Turkey, that had increased the quality of secular education, had led, in 1862, to the creation of a Turkish secondary school for boys, established near the main Mosque in Lefkoşa. This school was to serve as an important base for secular education and as the source of a Teacher Training College in 1937.

This point is significant, because the influence of a religious conservatism, that resisted secular knowledge and the study of English, was a feature of village life that the teacher had to confront. If the Greek Orthodox clergy insisted upon full autonomy in their schools, the negative power of the village Imam, in Turkish areas, was directed against any formal education except the rote learning of the Koran. Feroz Ahmad's description of urban Kemalist teachers working in rural Anatolia in the 1920's, would have been familiar to young men and women working in Muslim villages in Cyprus in the early decades of this Century:

The peasant was suspicious and sullen, still under the influence of local men of religion who were a force to be reckoned with. They also spoke an idiom which the peasant understood and which the [new teacher] could not match....⁶

Village committees were likely to support the appointment of men of very limited education as teachers, provided they had the approval of the local Imam. Basic Koranic instruction and a tacit acceptance that girls did not need formal education and that boys would be needed in the fields by age eleven, or younger, was enough to secure a man a job. The poor quality of teaching in Turkish schools, in which illiteracy in Turkish was not uncommon in teachers, is highlighted in the early British reports.⁷

The British agreement of 1878 with Turkey, originally intended to return Cyprus to Ottoman control. This was known to the leaders of the Turkish Cypriot community. Their control over a poorly educated, mainly agrarian, Muslim population was through conservative Imams who preached acceptance of this life in return for heavenly rewards. Only a wide, educated Turkish Cypriot middle class, aware of the linguistic and academic skills needed to take advantage of the opportunities of Cyprus's place in the British Empire, could have challenged the pragmatic, short

term vision of its community leaders, that consigned their fellow Muslims to the role of a compliant, manual underclass in British Cyprus.

By 1910, the question of control of teachers' employment was to lead to an administrative show down between the British and Greek authorities. The stages in it were clearly marked. In 1880 the Rev Spencer was appointed Inspector of Schools. He found that the Greek Schools, although entirely self-supporting, were pleased to accept British funds, but not at the expense of control. The education reports of 1885, 1905 and 1909 highlight poor standards of teaching in Muslim schools and often chronic overcrowding in Greek schools -with 110 pupils in a single teacher school. Spencer's strategy was to improve the quality and condition of teachers, by the provision of adequate, Government paid salaries and pensions. The appointment of teachers, in both communities, through village committees, provided no security to the teacher and was subject to political abuses.

The Moslem community was prepared to go some way towards Spencer's ideas. The Greeks, although committed to education and eager for funding, were adamant that they alone would appoint and dismiss their own teachers.

In 1910 the Secretary of State refused to fund Spencer's recommended increases:

'except on the clear understanding that increased government aid must involve some increase of control'.⁸

An independent inquiry, completed in August 1913, by J.E. Talbot and F.W. Cape, was the result of the crisis over educational control. In their 47 page report the two education experts found the Greek community both friendly and frank:

'It is only fair to say.... that we found not the slightest disposition, in any of our conferences with the leading Greeks, to evade the vital question of control, or to deny that it lay at the root of our investigations'.⁹

What is equally clear from the report, is that the British did not have a response to the open, but unyielding, position of the Greeks. From hindsight, we can see two ominous problems forming by 1913. A fixed Greek insistence that elementary education remain under ethnic control, based upon a Greek curriculum that included religious and historical texts that were anti-Muslim. In areas such as higher education, industrial/vocational education, the teaching of English and teacher training (which form independent sections of Talbot and Cape's report) an all - Island strategy would have been vital for their successful implementation, and

Greeks and Muslims would have to integrate if resources were to suffice.

Talbot and Cape recommended three possible strategies for the future. The first was central Government control and, by implication, eventual integration of resources and staff. The second was a virtual continuation of the status quo with a few improvements. Third was a compromise position that was clearly unworkable. The authors of the report clearly felt that the second option was all that the Greeks would accept at that time, but that future Government strategy must be to gradually impose their first recommendations.

But world events did not allow the British government in Cyprus the time or resources needed for a campaign of subtle coercion and indirect bribery. In less than a year, the world was at war, with Britain and Turkey facing each other as enemies. The war robbed the Ottoman Empire of its Arabian possessions and allowed Greek armies, with British and French support, to invade southern Turkey. The expulsion of the Greeks and creation of a new Turkish state was to take over a decade of struggle and would draw valuable human resources from the Cypriot Muslim community.

The energies of the British Empire were drained by World War I and despite high idealism, such as the 1919 Adult Education Act, human and material resources were critically low in British education. The world depression of 1929 and the worsening international situation of the 1930s, inevitably relegated the problems of Cypriot education to lower and lower places on the Imperial list of priorities in London.

The report of the Department of Education, published in 1933,¹⁰ is one of the first major overviews of Cypriot Education after Talbot and Cape's report of two decades earlier. The village committees, of the respective communities, were still the main control element in local education and the ethnic divides were as strong as ever. The boards of Education, for the two main communities, now looked directly to Turkey or Greece for texts, curriculum and school organization.¹¹

Secondary education, for boys and girls, was firmly established, but teacher training and commercial/vocational education, were ethnically segregated. There were no plans for serious Higher Education, that might have confronted the question of multi-ethnicity, and two of the only educational agencies for communal integration were the American Academy at Larnaca and the English School in Nicosia. The change in the ratio of schools per community had altered radically from 1880:

	Greek Orthodox	Muslim
1880	91	65
1932	747	296

This can be seen as a weakening of the educated Cypriot Muslim population, through emigration to the New Turkey, and by the greater energy and organizational skills that the Greeks had been able to develop under fifty years of British control. That these energies were focused, at least educationally, towards mainland Greece, did not escape the attention of the writers of the report. The singing of the Greek National Anthem and displays of portraits of Greek politicians in the Greek schools, was a cause of conflict with the British authorities in October, 1931.¹² But the mood and tone of the report of 1933 is in stark contrast to the energy and sense of possibility one senses in the 1913 report. By the mid-thirties, Cyprus is a minor possession on the edge of an overstretched Empire; the purpose of the administration is just to keep things going and maintain records, not to anticipate and ameliorate possible sources of future conflict.

The Second World War both drained the British Empire of human and material resources and saw anti-Nazi nationalism resistance in Greece and Crete, armed and encouraged by Britain and America. As Britain began the transition from Empire to Commonwealth, so Greek ambitions of pan-Mediterranean Hellenism (actively encouraged, at Turkey's expense, in 1919) began to enter a new phase of self-confidence and militancy. Post war developments in Cypriot education were soon overshadowed by Greek nationalist protest. The Greek schools were the focus for the first phase of anti-Government disturbances, as Lawrence Durrell vividly describes¹³. The basis of Greek demands were eventual 'enosis' with Athens. In such a political agenda, the existence of a large Turkish minority (the traditional enemy of Hellenism) was unthinkable.

The 1960 constitution had given both communities responsibility to control their education systems within their Communal Chambers. The destruction of (Turkish) rights in 1963, and the clandestine terror attacks upon the Turkish Cypriots by EOKA B, with Greek Administration connivance, denied Turkish educators funds and all official recognition from the Greek Administration in Nicosia. Turkish culture survived in religious schools, but it had no official status in Greek education. The Turkish intervention of 1974 clarified what had been 'de facto' reality since 1963; that two separate languages, religious and cultural communities existed under separate administrations on Cyprus. Indeed it is difficult for the educationist to find any substantive evidence of inter-communal educational co-operation at any point during the period of British control.

Certainly, history was unkind to Cyprus, at those junctures in its British past, when educational integration might have begun in the state system in earnest; not just the occasional (usually unwelcome) Turkish child obliged to attend a Greek school, or shared Teacher Training facilities. The

establishment of a full university college in Nicosia, in the 1930s, would have at least allowed the rising currents of Greek nationalism to be drawn to the educational surface in a way that would have forced the leaders of both communities to recognize its existence and significance for the Island's future.

The researcher in the 1990s is faced with an educational patchwork in the TRNC, that can be explained, but not clarified by the past. Too many unanswered questions are still with us.

Following the intervention of 1974 Turkish Cypriot education is controlled in Lefkoşa, but examinations and curriculum have had to conform to the Turkish state system. The British legacy is recognisable in the high level of English instruction and the English-medium Maarif college structure at the top of the State secondary system. The high level of involvement in international English-medium University Education reflects Cyprus' traditional vantage point between Western and Eastern culture. It has also revealed the demand for English-medium University work in the decades that have seen the demise of major institutions like the American University of Beirut and the disruption of academic work in Iran and Pakistan, East and West Africa, Palestine and the Balkans. The dimensions of these problems have yet to be analyzed.

Of our own population, little meaningful research has yet been undertaken. Three significant groupings in the TRNC seem to exert pressure upon the educational system: a traditional, extended family, agrarian village community, this has absorbed agricultural settlers from Turkey yet is distinct, both in religious attitudes and culture, from Turkish Anatolia; there has been an inevitable influx of post-Kemalist, urban, middle class Turks, working in academic and administrative posts; the third element is best described as Cypriot cosmopolitan, the English speaking Cypriots of the diaspora to Britain, Australia and North America.

The last two groups clearly expect high levels of education, though their emphasis in curriculum will differ. The London Cypriot will want a high level of English language instruction for his or her child, the educated urban Turk will be more concerned with high standards in academic Turkish. But these surface observations are just that; impressions formed from discussions and gossip, not researched and quantifiable statements. That work will have to be done by our post-graduate students.

Turkish Cypriot schools and Universities will need to further define their roles in the future of the island. A start has been made in the field of Economics¹⁴. The question at political reconciliation is outside the scope of the present essay, but a realistic assessment of common points of interest and direction in island-wide education will have to form the basis of any eventual settlement.

NOTES AND REFERENCES

1. ELIOT, TS. *Collected Poems 1909-1962*, Faber, 1974 p.222.
2. JENNINGS, R. *Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World, 1571-1640*, New York University Press, 1993, pp.132-133, pp.163-164.
3. This thesis has been developed in a number of studies: RUSSELL Jeffrey Burton, *A History of Medieval Christianity, (Chapters V-VII-VIII)* Thomas Crowell, New York, 1968 University of Wisconsin Press, 1952 pp.540-563.
4. This point is advanced by DURRELL Lawrence; *Bitter Lemons*, Fabers Faber, 1961. Durrell was liked and trusted by the Greek Cypriot community and he held it in deep affection. In his work as a teacher, and later as a Government advisor, he came to despair of the British inability to understand the powerful, Byzantine roots of Greek Cypriot culture and to frame diplomatic strategies that could encompass them and prevent the political violence of the 1950s.
5. *Jennings*, *ibid* p.214.
6. AHMAD, Feroz. *The Making of Modern Turkey*. Routledge, London, 1993 p. 82.
7. TALBOT, J. E., and CAPE, F.W. *Report on Education in Cyprus 1913*, Cyprus Government, Nicosia p.11 (section 31).
8. TALBOT and CAPE, *ibid*, quoted p.6 (section 5).
9. TALBOT and CAPE, *ibid*, p.6 (section 6).
10. *Report of the Department of Education for the School Years 1930-31 and 1931-32*, Cyprus Government Printing Office, Lefkoşa 1933.
11. *Ibid* p.1.
12. *Ibid* p.7.
13. In *Bitter Lemons* Faber and Faber, 1961 the first accounts of the school pupils' battles with the police are humorous, but soon darken as political murders begin. Durrell's correspondence of this period, to Henry Miller, ed. Ian Mac Niven, Faber, 1988 *The Durrell-Miller Correspondence 1935 - 80* is, by contrast, uniformly pessimistic and despairing of the political situation.
14. KATIRCIOĞLU, Salih and BIÇAK, Hasan. *The Economic Impact of the Overseas Students on the North Cyprus Economy*, Journal for Cypriot Studies 2 (3) 1996, pp. 253-266.

KIBRIS'TAKİ EĞİTİM HAKKINDA BİR ARAŞTIRMA

ÖZET

Kıbrıs Rum eğitimi, Osmanlıların 1571'den itibaren uyguladığı Millet sistemi sonucu, Türk eğitiminden bağımsız olarak gelişti. 1878'de Kıbrıs'ın el değiştirmesinden sonra Rum eğitimcileri, adanın tümünü kapsayacak bir eğitim sistemi için yapılan girişimleri engellediler. Makale, Kıbrıs'ta eğitimdeki ayrılığın, her iki toplumda gelişmesini sürdürerek, Kıbrıs'ın bölündüğü 1974 kaclar gelişimi ele almakta; iki toplumun birbirlerinden ayrılışının temelinde, eğitimdeki geleneksel ayrılığın yattığını ve Kıbrıs Türk Eğitimi için yeni hedefler saplanması gerektiğini belirtmektedir.

KIBRIS'TA 1931 İSYANI VE YANKILARI

İzzet ÖZTOPRAK*

ÖZET

Lozan Antlaşması ile Kıbrıs, hukuken de İngiliz egemenliğine geçtikten sonra, Rumların Enosis talepleri yoğunlaştı. İngiliz makamları bu talepleri reddettiler. Kıbrıs'ın yönetiminde ise ipleri elden kaçırtmayacak yöntemler geliştirdiler. Kavanın Meclisi'nde Rum üyelerle Türk ve atanmış üyelerin sayısını eşitleyerek son sözün Meclis'in başkanı olan Vali'de kalmasını sağladılar.

Bu arada, Rum-İngiliz yönetimi ilişkileri giderek tırmanır ve 21 Ekim 1931'de isyana dönüşür, ancak isyan kısa sürede bastırılır. Müteakiben Kavanın Meclisi lağvedilir, siyasal partiler kapatılır, siyasal faaliyetler yasaklanır, baskıcı-yasakçı bir yönetim kurulur.

Yazı 1931 isyanı öncesini, isyanın gelişmesini ve sonrasını belgelere dayanarak, aşağıdaki başlıklar altında irdelemektedir: Lozan Barış Antlaşması'nın Kıbrıs'taki Yansımaları, 1931 İsyanı Öncesinde Durum, Kıbrıs İsyanı Öncesinde Ekonomik Koşulların Toplum Üzerinde Yarattığı Etkiler, İsyan Sürecinin Gelişmesi, İsyanın Türk Kamuoyunda Karşılığı ve Değerlendirilişi, Kıbrıs Türkleri'nin İsyan Sırasındaki Tutum ve Davranışları, İsyanın İngiltere'deki Yankı ve Tepkileri, İsyanın Yunanistan'daki Tepkileri, İsyanın Bastırılmasını Takiben Alınan Önlemler ve Kıbrıs'taki Yeni Yönetimsel Yapılanma, İsyan Öncesi Doğu Akdeniz'in Uluslararası İlişkiler Bakımından Görüntüsü.

LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI'NIN
KIBRIS'TAKİ YANSIMALARI

Lozan Barış Antlaşması'nın Kıbrıs ile ilgili üç maddesi vardır. Bunlar 16, 20 ve 21. maddelerdir. 16. maddede özet olarak, "Türkiye'nin antlaşmada açıklıkla belirtilen sınırlar dışında bulunan bütün arazi üzerinde ve bu araziye bağlı adalardan ayrı cezireler üzerinde her ne mahiyette olursa olsun, sahip olduğu bütün hukuk ve dayanaklardan vazgeçtiğini";

* Ankara Üniversitesi Dil, Tarih-Coğrafya Fakültesi Öğretim Üyesi.

20.maddede ise, "Türkiye, Britanya Hükümeti tarafından Kıbrıs'ın 5 Teşrinisi 1914'de ilân olunan ilhaki tanıdığını beyan eder" ifadesi yer almaktadır. Daha önce, Osmanlı Devleti'nin I.Dünya Savaşı'na Almanya ve müttefikleri safında katılmış olması üzerine de İngiltere, adayı tek taraflı olarak ilhak etmişti. 26.maddede ise, özet olarak "5 Kasım 1914 tarihinde Kıbrıs adasında yerleşmiş bulunan Türk uyrukları, yerel kanunun saptadığı koşullar içinde, İngiliz uyruklugunu edinecekler ve bu kimseler Türk uyruklugunu yitireceklerdir..." denilmekte idi¹.

Bu maddelerin ışığında, özellikle de 20. madde ile 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Barış Antlaşması'yla Kıbrıs'ta İngiliz egemenliği resmileşmiş oluyordu. Bu antlaşma, 6 Ağustos 1924'te İngiltere tarafından onaylandı. Bu gelişmeyi takip eden önemli bir husus, 1925 yılında Kıbrıs Anayasası'nda yapılan değişiklik idi. İngiltere'de 1924 Kasım'ında yapılan seçimlerde İşçi Partisi'nin yerine Muhafazakârlar iktidara geldiler. Kurulan Baldwin Hükümeti'nin Kıbrıs'ın statüsünde yaptığı değişiklik, Kıbrıslı Rumlar'ın isteğinin çok gerisinde kaldı ve Kıbrıs'ı sadece bir "Taç Kolonisi"ne (Crown-Colony) dönüştürdü. 10 Mart 1925 tarihinde Kıbrıs'ın bir "Taç Kolonisi" durumuna getirilmesi, Kıbrıs Anayasası'nda yapılan değişikliğin sonucuydu. 6 Şubat tarihli bir "Order in Council" ile Anayasa'da yapılan değişiklikler, 1 Mayıs 1925 tarihli *Kıbrıs Resmi Gazetesi*nde (*Cyprus Gazette*) yayınlanmıştı ve şunları içeriyordu:² 18 üyeden oluşan Teşriî Meclis'in üye sayısı 24'e çıkartıldı. Bu artış sadece Rumların ve İngilizlerin lehine idi. Meclisteki Rum üye sayısı 9'dan 12'ye ve hükümetin tayin ettiği resmi (official) üyelerin adedi de 6'dan 9'a yükseltildi. Vali, Meclis'in başkanlığına, Türk üye adedi hiçbir değişikliğe uğramamış, 1882 Anayasası'nda olduğu gibi 3 kişi olarak kalmıştı. Bu durum Türk topluluğu için haksızdıktı³. Fakat Rum üyelerin sayısındaki artış, "resmi üyelerin" sayısı artırılarak dengelenmiş oluyor; "resmi üyeler" ile Türk üyelerin toplamı, Rum üyelerin toplamına eşitleniyordu. Bu durumda karar, meclis başkanı olan İngiliz Valisi'ne kalıyordu. Aslında 10 Mart 1925 tarihinden itibaren Yüksek Komiserlik kaldırılmış, yerine valilik makamı oluşturularak 1 Mayıs 1925'ten geçerli olmak üzere Kıbrıs'ın ilk valisi olarak Sir Malcolm Stevenson atanmıştı. Vali aynı zamanda Kıbrıs'ın başkomutanı rütbesine sahipti⁴.

Bu önemli değişikliklerden önce, 1920'lerden başlayan birçok Rum istek ve önerilerinin, yazılı, bazan da sözlü olarak İngiltere Sömürgeler Bakanı'na iletilildiğini ısrarlı olduğunu görmekteyiz: 22 Aralık 1922'de Başpiskopos Kyrillos, Sömürgeler Bakanı'na gönderdiği bir muhtıra ile adada tam anlamıyla özerk bir yönetim kurulmasını, ada halkının temsil edildiği Yasama Meclisi dışında Yürütme Konseyi ve yanısıra, yönetim mekanizmalarında nüfusları oranında katılmalarını istiyordu. Bu durumda

nüfus oranları esas olacağından, Rumların çoğunluğu oluşturmaları nedeniyle her türlü idarî ve siyasi yetki ellerine geçmiş olacaktır.

6 Şubat 1923'te Kyrillos'un muhturasına Sömürgeler Bakanlığı'na verilen yanıtta, Kıbrıs halkının istenildiği ölçüde geniş siyasal özgürlüklerden yararlanabilecek siyasal olgunluğa sahip bulunmadığı bildirilmiştir⁵. Bu gelişmeyi Araouzos adlı birinin Sömürgeler Bakanlığı'na başvurusu izlendi. Amaç, 6 Şubat 1923 tarihli İngiliz görüşünün geçersizliğini kanıtlamaktır. Araouzos, mektubunda Rumların yetenek ve olgunluğundan söz ediyor, Kıbrıs halkının kendilerine serbesti verilen diğer birçok İngiliz sömürge halkından daha uygar bir topluluk olduğunu ve azınlık haklarını Türk'lere Meclis'te nüfus oranına uygun temsilcilik verilerek tanınmış olacağını bildiriyordu⁶.

Araouzos'un bu mektubuna Sömürgeler Bakanlığı'nın 14 Ağustos 1923'te verdiği yanıtta, Yasama Meclisi'ndeki Rum üye sayısının çoğaltılmasının, memur üyelerin sayısının artırılarak dengelenmesini gerektireceğini, bunun yapılmamasının ise Türkleri güvenlik endişesine düşüreceği bildiriliyordu. Yanıtta ayrıca işlerde yüksek makamlara alınacak olanların hem yeterli derecede ehliyetli, hem de ırkî tarafsızlıkten uzak kalmalarının şart olduğu da yer almıştı⁷.

1931 İSYANI ÖNCESİNDE DURUM

Rumlar'ın İngiliz Hükümeti katındaki girişimleri bunlarla kalmadı. Bu doğrultudaki bir başka girişim 20 Temmuz 1929 seçimi sonucunda iktidara gelen İşçi Partisi'ne verilen muhtıra idi. Londra'ya giden heyette Kitium Piskoposu, Stavrinakis ve Zenon Rossidis bulunmaktaydı. Heyetin 18 Ekim 1929'da Sir John Shuckburgh'a takdim ettiği muhtıranın özeti Avam Kamarası üyelerine de dağıtılmıştı. Rum muhtırasında istemler olarak; Yasama Meclisi'yle İcra Meclisi'de çoğunluğu Rum'ların oluşturması, Kıbrıs Valisi'nin yetkilerinin sadece yasaların onaylanmasını kabul etmemek hakkıyla sınırlanması hususları yer almıştı⁸. Dönemin Sömürgeler Bakanı Lord Passfield 25 Ekim'de Rum heyetini kabul etmişti. Bu görüşmelerin tutanağından anlaşıldığı üzere Rum kurulu, Passfield'den muhtıra adına değişikliklerinin de ötesinde "Enosis" isteğinde bulunmuş, Passfield ise "Enosis'in mümkün olmayacağını, öteki isteklerin ise ancak hükümetine danıştıktan sonra yanıtlanabilmesinin mümkün olduğunu bildirmiştir⁹. Bu sözlü yanıt, Passfield'in Rumlara verdiği resmî yazılı cevap izlemiştir. 28 Kasım 1929 tarihli bu yanıtta, Rum isteklerine olumlu cevap vermenin olanaksızlığı dile getiriliyor, böyle bir deney için zamanın çok erken olduğu kaydediliyor, Kıbrıs'ın gereksiniminin daha az siyasal tartışma ve

daha çok iş olduğunu vurguluyordu¹⁰.

Kıbrıs'lı Rumlar, İngiliz İşçi Partisi'nin bu olumsuz tutumuna karşın 1930-1931 yılları boyunca da "Enosis" ve anayasal değişiklik isteklerini sürdürmekten geri kalmadılar. Önemli bir gelişme Temmuz 1930'da yaşandı. Rumlar 1930 Mayıs'ında Yunanistan'ın bağımsızlığının 100'üncü yıldönümü Kıbrıs'ta kutlanırken, bu olay dolayısıyla beşyüze yakın imzalı bir dilekçenin¹¹ İngiliz Kralı'nın doğum gününde Vali Renniker Heaton'a verildiğini ve Vali'nin bu dilekçeye Başpiskopos'un bir mektubunu da ekliyerek 2 Temmuz 1930'da Londra'ya gönderdiğini görüyoruz. Bu dilekçenin özü, "Kıbrıs'ın tüm Rum nüfusunun Yunanistan ile birleşme kararını" diye kıskırtıcılar tarafından parlak bir fikir olarak ortaya konan hikâyesi idi¹². Bu arada Yunan ve Kıbrıs basınında "Enosis" ya da bu olmazsa "anayasal değişiklik" doğrultusunda yoğun bir kampanya sürdürüldü. 23 Temmuz 1931 tarihli bir yazıyla Rumların bu toplu dilekçesini yanıtlayan Lord Passfield, Vali'den mesajının Kıbrıslı Rumlara iletilmesini istiyordu: "Daha önce söylediklerime ilâve edecek bir şey yoktur. Majestelerinin hükümeti Kıbrıs'ın Yunanista'a bırakılması isteğine boyun eğemez..."¹³.

Ekim 1930'da yapılan seçimlerde, "Kıbrıs'ta sorunların çözümünde tek çare Yunanistan ile birleşmektir" diyenler önemli bir başarı kazandılar. Bu sırada Sömürgeler Bakan yardımcısı Drummond Shields Kıbrıs'a gelmişti. İlk yaptığı açıklama, Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşme konusunda kendisinin yetkili olmadığı biçiminde idi. Metropolitan Nikodemos Mylonas'ın, ada nüfusunun %80'nini oluşturan Yunan asıllıların tek arzularının Yunanistan'la birleşmek olduğu konusunu ısrarla vurgulamasının yanısıra; belediyenin İslâm üyesi Zekâ Bey'in, Türk görüşü olarak böyle bir birleşmeyi şiddetle protesto ettiği; bu durumda ne hayat hakkının, ne de adaletin var olmayacağı belirttiği ve hiçbir uluslararası yasanın, bir ülkenin benzerlik gösteriyor diye bir başka ülke ile birleşmesine izin vermeyeceğini açıkladığı görüldü¹⁴. Bu iddialar karşısında Drummond Shields cevap olarak kısaca şunları belirtti. "Hiçbir İngiliz Hükümeti böyle bir birleşme için Parlamento nun desteğini alamaz, öneremez. Biz, Kıbrıslıların kendi ilişkileri içinde toplu çalışmalarını arzu ediyoruz. Yasaların yapılmasında ve yönetimlerin oluşturulmasında, sorumlulukların paylaşılmasında birliktelik olmalıdır." Sömürgeler Bakanı'nın kimi sözleri, açık bir tehdidin ifadesiydi. Çünkü o, konuşmasının bir yerinde Başpiskopos'un yüzüne, "İngiliz idaresine karşı özellikle bazı kilise çevrelerine çok acı ve hoş olmayan şeyler söylenmiştir. Başka güçlere ait kolonilerde bu tür konuşmaları hiçbir zaman izin verilmez. Çok fazla tolerans gösterilmiş ise de bunun bir sınırı vardır..." demiştir. Bu açıklamalara, büyük bir olasılıkla içinde bulunan koşulların-bunlar başta ekonomik krizin etkisi olmak üzere Yunanistan'a

bel bağlanmış olmanın verdiği güven ve cesaret idi- etkisiyle olmalıdır ki Başpiskopos, Drummond Shields'e bir yazı yazarak (10 Kasım 1930) Yunanistan ile birleşmenin Kıbrıs halkının vazgeçilmez arzusu olduğunu ifade etti¹⁵.

Rumların Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşmesi konusunda giderek artan oranda girişimlerinin yoğunlaştığı 1930'lu yıllarda Kıbrıs Valisi Storrs Londra'ya gizli mesajlar gönderiyordu. Bunlardan biri, 1931 Şubat'ında yollandı ve Kıbrıs adasındaki "Enosis" eylemleriyle Yunanistan'ın ve bu devletin Kıbrıstaki konsolosunun organik bağı bulunduğuna içeriyordu. Nisan sonunda İngiliz Dışişleri Bakanlığı'ndan Sömürgeler Bakanlığı'na gönderilen bir yazı da, Storrs'un Kıbrıs'taki Yunan Konsolosu Kyrou ile ilgili kaygılarını doğrular nitelikteydi. Bu yazıda, Atina'daki Büyükelçi Ramsey'den alınan bilgiler aktarılıyor ve Kyrou'nun Yunanistan'da yayınlanan ve "Enosis" destekçiliği ile bilinen Hastis gazetesiyle olan bağları açıklanıyordu¹⁶. İngiliz Vali, Londra ile yaptığı resmi yazışmalarda M. Aleksander Kyrou konusunda ilişkin olarak vermiş olduğu dikkat çekici bilgileri kendi anı kitabında da uzun uzadıya belirtmektedir. Buna göre Kyrou, Atina'da yayınlanmakta olan "*Oca*" dergisinin sahibi aileye mensuptu. Bir ara Yunan Dışişleri Bakanı'nın özel sekreterliğini de yapmış olan Kyrou, Kıbrıs'a gelir gelmez ilk iş olarak Yunan Konsolosluğu'nu Lárnaka'dan, politik merkez olan Lefkoşa'ya taşıdı. Bunun arkasından da çeşitli kıskırtmacılarla (dini, milli vs alanlarda) yakın temaslarda bulunmaya başlayarak Haziran 1931'de açık toplantılara "Yunan milli marşını çalarak ve Enosis haykışlarında bulunarak katılma cürretini" gösterdi¹⁷. Gelişmeler, Kıbrıs Valisi Ronald Storrs'un Londra'ya çeşitli kez başvurmasına neden olur; amaç Kyrou'nun her geçen gün yoğunlaşan Kıbrıs adasındaki İngiliz düşmanlığı yönündeki faaliyetlerinin önüne geçebilmek için onun görevinden alınmasını, yani Yunanistan'a dönmelerini sağlamaktı¹⁸.

Eyrou'nun Yunanistan'la açık bağlantısının yanısıra, Yunanistan'ın Kıbrıs ile ilgili girişimlerine hız verdiğini, bazı görevli ve emekli subaylardan kurulu bir örgütün "Enosis" için çalışmalarına başladığını, üç Yunanlı subayın 1931 Ağustos'unda Kıbrıs'a giderek Yunan Konsolosu (Kyrou) ve Kıbrıs Başpiskoposu ile görüşmeler yaptıklarını, birlikte getirdikleri bazı yayınları da dağıttıklarını görüyoruz¹⁹. Bu tür çalışmalar destekler nitelikli olması bakımından, Kıbrıslı Rumların Yunanistan ile olan organik bağlarını saptamak hususunda son bir örneği de Kıbrıs'taki eğitimle, Kilise'nin tutumuna değinerek veriyoruz. Kıbrıs'taki eğitimin içeriği ve niteliği konusunda İngiliz valisi şunları anlatıyor; "...okullarda açık bir İngiliz düşmanlığı değil, fakat etkin bir Helenleştirme faaliyeti mevcuttu..." Tüm Rum ilkokullarında, analitik program denilen Yunanistan'da hazırlanan bir sistem kullanılıyordu. Atina'daki seçim encümeninin onaylandığı kitaplar

hariç, hiçbir yardımcı kitabın kullanımına izin verilmezdi. Cinnasumler ve Öğretmen Koleji, Yunan Eğitim Bakanlığı'nın kural ve talimatları altında faaliyet gösterirler. Sınıfları Yunan Kralı Konstantin ve Kraliçe Sofhie'nin, Venizelos'un resimleri süsler. Her tarafta Yunanistan'ın büyük, detaylı ve modern haritaları göze çarpar...²⁰

Ote yandan Yunanistan ile Kıbrıs Rumları'nın bu çok yakın ve sıkı ilişkilerinde önemli bir rol oynayan kurum da, kilise idi. Kıbrıslı Rumların sportif faaliyetlere katışıp karışmalarını konusuna değin, çok çeşitli ve yönlü konulara tartışan kilise, bazı konularda gizlice Venizelos'a ve Yunanistan kilisesine danışma ihtiyacını duymuştu²¹. Bu durumda yukarıda işaret edilen eğitim programlarının yapısıyla kilisenin kuralları birlikte düşünüldüğünde, Kıbrıslı Rumların Yunanistan ile birleşme konusunda isyandan çok daha önce bir çeşit alt yapı hazırlığı içerisinde oldukları sonucunu çıkarmak, herhalde bir gerçeği ifade etmek anlamına gelmektedir.

KIBRIS İSYANI ÖNCESİNDE EKONOMİK KOŞULLARIN TOPLUM ÜZERİNDE YARATTIĞI ETKİLER

İngiltere, "Kıbrıs gelir fazlasını", 1855 yılında Osmanlı Devleti'nin İngiltere ve Fransa'dan almış bulunduğu borçlara karşılık olarak alıkoymaktaydı. Bu konu, özellikle Kıbrıslı Rumlar arasında tepki yaratmaktaydı. 1927 yılı bütçesinin Yasama Konseyi'nde reddedilmesi, yeni bir düzenlemeyi getirdi. İngiliz hükümetinin yeni kararıyla Kıbrıs kolonisine verilmekte olan yıllık yardım 50.000 sterlinden 92.800 sterline çıkarılmış, böylece net artış 42.800 sterlin olmuştu. Bu artış Osmanlı borcuna karşılık olarak el konulmakta olan gelire eşit olduğu için, bu karar uygulamada Kıbrıs adasının gelirine el konulmayacağı anlamına geliyordu. İngiliz hükümeti bunun, İngiliz bütçesine "İmparatorluğun savunmasına yıllık katkı" adı altında yeni bir ödentiyi Kıbrıs'ın yüklenmesi koşuluyla yapıyordu ki, bu da 10.000 sterlin tutmaktaydı²². "Gelir fazlası" ya da "Kıbrıs geliri" sorunu uzun süre İngiltere'nin Kıbrıs politikasında önemli bir konu olarak yer almıştır. Çünkü, sorun 1927, 1930 ve 1931 yıllarında, Kıbrıs İsyanı'nın çıkmasına değin sürüp gitmiştir. Söz konusu düzenlemenin Kıbrıs halkı üzerinde yarattığı hoşnutsuzluk çeşitli tepkilerle kendini gösterdi. Bu hususta ilgili olarak Kıbrıslı delegeler, 1914'ten 1928'e kadar ödedikleri 588.000 sterlinin iadesi gerektiğini ileri sürünce, sömürgeler bakanı Lord Passfield şu cevabı vermiştir: "Kıbrıs, Osmanlı İmparatorluğu'ndan tevarüs edilmiş bir ülke olarak Osmanlı borçlarının nisbi bir kısmının ödemesiyle mükellef kılınmak iktiza eder".²³

1929 yılında başlayıp 1930 ve 1931'de de süren büyük ekonomik

bunalımın olumsuz etkileri altında önemli sıkıntılara düşen Kıbrıs halkı, sonuçta İngiliz hükümetinden "Kıbrıs Geliri" konusunda kesin bir olumsuz yanıt alırken, bir yandan da Kıbrıslıların güçlüklerini artıran yeni bir vergi daha ortaya çıkmıştı. 1931 yılında İngiltere, yeni bir gümrük vergisi koymak için girişimde bulununca, Kıbrıslıların Konsey'deki temsilcileri ki bunlar içinde bir Türk üye olarak Necati Bey de bulunuyordu, bu vergiyi reddettiler. 11 Ağustos 1931 tarihinde Yasama Konseyi'nce kabul edilmeyen Gümrük Vergisi Yasası, bir "Order in Council" ile yürürlüğe sokulmuştu²⁴. Bu kararın Kıbrıs'taki etkileri hemen kendisini gösterdi, Ada yönetimine karşı oluşan direniş sürecinin gelişmesi daha da keskinleşti.

11 Eylül'de Limasol'da konuşan Kition Piskoposu Nicodemus, Kıbrıs halkını İngiliz yönetimine vergi ödemekten kaçınmaya ve kokuşmuş İngilizleri adadan çıkarmaya çağırdı. Bir gün sonra Yasama Konseyi'nin Rum üyeleri manifesto hazırlayarak, yayınlamaya karar verdiler. 3 Ekim'de de Rum Ulusal Örgütü ve Yasama Konseyi üyeleri, Başpiskoposlukta toplanarak, manifestoyu hazırlamaya koyuldular ve vergilerin ödenmesiyle Gümrük Vergisi Yasası dolayısıyla sağlanacak hükümet gelirini azaltılmak üzere ithal malı satın alınmamasının halktan istenmesini görüştüler²⁵. 17 Ekim 1931 tarihi Kıbrıs İsyanı'yla ilgili önemli bir gündür. Çünkü ok yaydan o gün çıkacak ve 21 Ekim günü isyanın başlamasında eylemsel en önemli adımı ve kıvılcımı oluşturacaktır. Bu tarihte Nicodemus, Rum ileri gelenlerine kendisinin kaleme aldığı manifestoyu okudu, manifesto genellikle kabul edildi. Ancak bir hafta içinde yeniden gözden geçirilmesine ve kararlaştırılacak tarihte hep birlikte istifa edilmesine karar verildi. Nicodemus, bunun hemen ertesi günü, önceki günün tarihiyle ve kendi imzasıyla manifestoyu dağıttı. Piskopos Nicodemus manifestoya ilişik bir mektupla Yasama Meclisi'ni üyelüğünden istifa ettiğini de duyurdu. Nicodemus'un girişimi, kendisiyle Yasama Meclisi'nin diğer sekiz üyesi arasında önemli bir kırışlık yarattı. Buna karşın bu üyeler de, 18 ile 21 Ekim günleri arasında Yasama Meclisi'nden istifa ettiklerini duyurmuşlardır. Kıbrıs İsyanı'nın patlak vermesinde çok önemli bir aşamayı oluşturan bu manifestonun içeriğine gelince: Manifestoda tek kurtuluşun ulusal özgürlük ile gerçekleştirilebileceği bunun da ancak anavatan Yunanistan ile birleşmek suretiyle garanti altına alınabileceği yer alırken, ayrıca hiç kimsenin yabancı yöneticilere ve onların yasalarına uymak zorunda olmadığı, kendi benliklerini koruyabilmek için bu iğrenç İngiliz işgalinin ve yönetiminin Kıbrıs'tan atılması gerektiği görüşlerine de yer verilmişti. Bu manifestoda başkaldırı nitelikli süzükler de bulunuyordu: "Yabancı tiranlar", "canavarca güç", "şiddet korucularına başvursalar dahi" gibi.²⁶

20 Ekim günü Limasol'da Kition Piskoposu Nicodemus o güne kadar görülmemiş bir kalabalığa "Enosis" için seslenirken, polis müdürünün bir

raporuna göre, anavatan Yunanistan ile birleşmeyi deklere etmiş; İngiliz rejimini adi, adaletsiz, ahlâksız ve sorumsuz olarak nitelenmiş, onun yasalarna uyulmamasını isteyerek konuşmasında şu cümlelere de yer vermişti: "Artık yabancı yöneticilere bizlerin ulusal değerlerimizin olduğunu, eğitilmiş bir toplum olduğumuzu ve Helen bayrağı altında özgür yaşamamız gerektiğini göstermenin zamanı gelmiştir. Kahrolsun iğrenç ve aşağılık rejim"²⁷. Limasol toplantısı, aynı kentin Yasama Meclisi üyesi olan Lanites tarafından organize edilmişti ve kentteki gelişmeler 21 Ekim günü onun tarafından abartılı bir biçimde telgrafla Lefkoşa'ya bildirilmiş, akşam da isyan patlak vermiş, hükümet binasına saldırılmıştı²⁸.

Kitium Piskoposu "Enosis" için Limasol'da konuşurken, kilise çanlarının ve Rum ileri gelenlerinin etkisiyle kısa sürede beş bin kişilik bir topluluk Lefkoşa'da hükümet konağı önünde toplanmış; gösterilerini polislin uyarısına ve coplu müdahalesine rağmen sürdürmüş; Yunan bayrağı altında ilerleyerek önce binanın önündeki polis arabasını, daha sonra da binayı ateşe vermek isteyince, kurallar gereği kontrol ve denetimi üstlenmiş olan Lefkoşa Komiseri, Türk polis başmüfettişinin ateş açmak için istediği emri, kalabalığın ön sıralarında okul çocuklarının bulunması ve silâhsız polislerle biraz daha çaba sarfedilmesi gerektiğine inandığından, kabul etmez ise de, polis arabasının yakılması, konağa yanan deneylerin atılması üzerine komiser piyade atışının gerekliliğine karar verir²⁹. Önce boru çalınır, Rumca isyan kanunu okunur, oniki kişilik polis kuvvetinin piyade atışının ardından, paniğe kapılan kalabalık kaçmaya başlar, fakat hükümet konağı on dakika içinde alevlerle sarılmıştır. İsyen çok daha kısa bir süre içinde diğer kent ve kasabalara, köylere yayılmıştır. Limasol'da isyancılar, Komiser in evini; içinde karısı, çocuğu ve iki hizmetkârı olduğu halde işgal ederek ateşe vermişlerdir.

Kıbrıs'ta o dönemde çıkmakta olan gazeteler içinde Türkçe yayımlanan "Söz" önemli bir yer tutar. Bu gazetenin verdiği ayrıntılı bilgiye göre isyanın başladığı gün, Vali'nin yanında bulunan Lefkoşa Komiseri, dışarıda toplanmış olan dört-beş bin civarındaki kalabalıktan temsilci olarak üç kişilik bir heyet seçmelerini istemiş ve taleplerinin bu heyette valiye aktarılmasını sağlanacağı önerisinde bulunmuş ise de, bu isteği kabul edilmemiştir. Öte yandan isyancılar dört İngiliz otomobilini ateşe vererek, hükümet binasındaki İngiliz bayrağı yerine Yunan bayrağını çekmişler; bu durumda Vali, çok güç koşullar altında binayı terk ederek geceyi Baf Kapısı kışlasında geçirmiştir. Bu sırada polise "vur" emri verilmiş, bunun üzerine güvenlik kuvvetleriyle halk arasında küçük bir çarpışma meydana gelmiştir³⁰. Kıbrıs'taki bir Türk gazetesinin, isyanın ilk günü için vermiş olduğu gözlemlere dayalı bu bilginin yanısıra, söz konusu olaylarla ilgili olarak Türkiye'nin Kıbrıs Konsolosu'nun 26.10.1931 ve 5.11.1931 tarihli

raporlarında şu hususların yer almış olduğu görülmektedir:

"21 Teşrinievvel 1931 tarihinde gümrük tarifesi bahane edilerek Lefkoşa'da Vali Konağı önünde büyük nümayişler yapılmış ve bu taşkınlıklar konağın yıkılmasına, polis otomobillerin tahribine, kasabanın telgraf ve telefon hatlarının kesilmesine kadar ileri götürülmüştür...Ada'da derhal idare-i örfiye ilân edilmiştir. İlk imdat kuvveti olarak 22 Teşrinievvel'de Malta'dan altı tayyare ile doksan İngiliz askeri gelmiş...Aynı günde geceleyin ahali ile polis kuvvetleri arasında vuku bulan müsademede yaralanarak vefat etmiş olan bir Rum genci için onbin kişinin iştirak ettiği muazzam ve mutantan bir cenaze merasimi yapılmış... Rumlar Limasol'da, diğer kasabalarda da büyük nümayişler yapmışlardır. ²³ Teşrinievvel'de imdada gelen İngiliz harp gemileri adaya muvasalat etmiş ve Londra kruvazörü Lárnaka'ya, bir torpito Mağusa'ya bir gambot da Limasol limanına derhal asker çıkararak ... Aynı günde Lefkoşa'ya yüz İngiliz askeri sevk edilmiş ve İngiliz memurun aileleri de, Belkis vapuruna yerleştirilmiştir... Hükümet ertesi günü bir beyanname nesrederek posta ve telgrafla sansür vazetmiş... Müstafi Kavanin Meclisi azasından Hacı Parafolu, Teodor Faneromi (Faneronomi) k i l i s e s i piskoposu ile Dr.Kolokosidis, Hacı Çankaris, Lárnaka despotu Gityo ile Kerine (Girne) despotu Makarios'u tevkif ederek Londra kruvazörü ne sevk eylemiştir... Beş kişinin bir arada toplanması ve bayrak asılması idare-i örfiyece men edilmiştir. Mamafih Rumlar kilisede, sokaklarda toplanmış ve her yere Yunan bayrakları asmıştır.

5 Teşrinisani 1931 tarihinde alınan tedbirler sayesinde adada sükûnet ve hali tabif avdet etmiş... Lárnaka'dan maada diğer kasabalarda gece saat altıdan sonra dışarı çıkmak memnudur... Hükümet tarafından neşr olunan 5.11.1931 tarihli beyannamede isyandan mütevellit zarar ve ziyânın tanzimi için memurlar müstesna olmak üzere, Rumlardan cizye tarh edileceği ve tarz, tahsilin de bilâhare yapılacak bir kanun ile tazvih ve tayin kılınacağı ilân edilmiştir³¹

Kıbrıs Türk Konsolosu'nun vermiş olduğu yukarıdaki bilgileri, isyana ilişkin diğer kaynaklar da doğrulamaktadır. Örneğin, adanın İngiliz Valisi'nin anılarında yer alan kimi cümleler; isyan konusunda Kıbrıs'ta o dönemde çıkmakta olan *Söz* gazetesinin yayınlarını ve Türk Konsolosu'nun raporunda yer alan bilgileri doğrulamaktadır. Vali, anılarında, "London ve Shropshire gemileri ile üç dostroyer vardıkları zaman, limanlar emniyete alınmıştı. Uçakla gelen bir başka taburla da... Neticede bunları (isyancıları) ele başları kast ediyor) savunma kanunuyla adadan sürmeyi kararlaştırdım... Küçük grublar halinde polis ve askerler piskopos ve diğer politikacıların evlerini kuşatıp sabaha karşı teker teker hepsini tutuklayıp, Limasol ve Lárnaka limanlarında demirli London ve Shropshire gemilerine götürmüşlerdi... Yaralanan polis sayısı sivillerden çoktu. Hükümet konağını basıp imha eden, Limasol Komiseri'nin evini kasten ateşleyip yakan ve yaklaşık yetmiş köyde zararları sebeblenilen isyancıların kayıplarını altı ölü ve otuz yaralı iken polisin otusekiz yaralı³²" diye yazmaktadır.

İsyan hareketinin plânlı bir başkaldırı olduğuna, İngiliz Akdeniz Filosu'nun yıllık doğal Kıbrıs ziyaretini yapıp 15 Ekim de adadan ayrılmasından önce Rumların herhangi bir harekette bulunmalarına bağlayan George Hill, Vali Storrs'un dediği gibi Lefkoşa hastanelerinde yedi değil, onbeş yaralının bulunduğunu belirtmektedir³³.

İSYANIN OLUŞUMUNUN TÜRK KAMUOYUNDA KARŞILANIŞI VE DEĞERLENDİRİLİŞİ

20 Ekim 1931 tarihli *Cumhuriyet*'te Atina çıkışı yer alan haber, Lefkoşa Kitiom Metropolit'i'nin kamuoyuna tercüman olarak Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını ilân ederek mebusluktan istifa ettiğini bildiriyordu. Bu kısa haberi 23-24 Ekim 1931 tarihli Türk gazetelerinde yer alan, 22 Ekim tarihli Kahire kaynaklı bir haber izlendi. Bu haber Lefkoşa'daki Vali Konağı'nın yakılıp küldüğünü, Eastern telgraf kumpanyasının Lárnaka dışındaki bürolarını kampanyaya mecbur kaldığını, Kıbrıs hükümetinin istemi olan tayyare ve kruvazörlerin adaya gönderilmesini takiben isyanın bastırılmasının mümkün olabileceğini içeriyordu. Buna Suda Limanında toplanmış olan İngiliz Akdeniz Filosu'ndan iki kruvazör ile bindörtüyük asker ve subayın Kıbrıs'a sevk edildiği de eklenmişti³⁴. Mısır ile Malta'dan getirilen kuvvetlerin Kıbrıs adasına ulaştığı, bunların bir kısmının tayyarelerle sevk edildiği, Lefkoşa'da tahrik edenlerden beş kişinin tutulduğu; Limasol, Lárnaka, Mağusa ve Baf'a asker çıkarıldığı ve giderek hükümetin duruma hakim olmaya başladığı biçimdeki haberler ise Kudüs, Atina ve Lefkoşa kaynaklı olarak 25 Ekim 1931 tarihli kimi Türk gazetelerinde yer almıştı. Yine aynı

tarihli bir başka gazetede, Londra'dan 23 Ekim tarihiyle bildirilen, Kıbrıs Valisi'nin Sömürgeler Bakanlığına gönderdiği önemli bir yazı yayımlandı. Buna göre, Limasol'da çıkan çatışmalarda mahalli idare müdürünün evi yakılmış, Acasta ve Shropshir savaş gemilerinin gelmesiyle sükûnet hasıl olmuştu. Vali'nin yazısında isyanın nedeni olarak, "Yunanistan'a ilhak arzusunda bulunan bazı siyasi rüesanın tahrikatı" gösterilmiş ve bu kişilerin halkı hükumetle her türlü ilişkiden vazgeçirmek için umutsuz bir çaba sarfettikleri de yer almıştı³⁵.

"*Kıbrıs'ta Kargaşalıklar Arasında*" başlıklı önemli bir yazı 24 Kasım 1931 tarihli *Hakimiyet-i Milliye*'de yayımlandı. Bu yazıda 1878'den itibaren Kıbrıs adasındaki değişim ve gelişmeler çok kısa olarak anımsatılıyor, Türkiye'nin bu adadan yararının, vergi karşılığı olarak her sene İngiltere'nin Türkiye hazinesine ödediği maktu bir paradan ibaret olduğu kaydediliyor. Yunanistan'a ilhak hevesinin, Kıbrıs Rum'larında ara sıra nüskeden bir maraz şekline aldığı ileri sürülüyordu. Bu cümlelerin açık anlamı, Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesi düşüncesinin söz konusu isyandan çok önce var olduğu idi ve bu düşüncenin ilk eylemsel uygulaması da bu isyan hareketi olmaktadır. Söz konusu yazıda, isyanın nasıl bir ortamda meydana getirilmiş olduğuna ilişkin son derece tutarlı ve realist bir yaklaşımın ifadesi olarak şu cümlelere yer verilmişti: "Kıbrıs Rumları İngiltere'nin para bunalımı ve İngiliz Bahriyesi'nde heyecanlı hadiseler vukuu esasında bunu fırsat ederek ayaklandılar. İngiltere'nin yüksek deniz kimliğini, büyük siyasi nüfuzunun ve Yunanistan'ın İngiltere'ye karşı takip ettiği siyasetin nezaketini düşünmeden yapılan bir iğtişah hareketi..."

Lefkoşa dışındaki yerleşim yerlerinde isyan hareketinin yaygın ve şiddetli bir biçimde devam ettiğine ilişkin haberler Türk basınında örneğin 5 Kasım 1931 tarihli *Akşam* gazetesinde yer almıştı. Londra'dan 4 Kasım tarihi itibarıyla bildirilen bu haberlerde, Mağusa'da hükümete ait tuz ve hububat depolarının asilerce yakıldığı, gümrük ambarlarının yağmalandığı ve telefon hatlarının kesilmesi olduğu bildirilirken, Salamis civarındaki ormanların yakılmış olduğu da ekleniyordu. Kıbrıs adasının volkanik bir hal aldığı, Lefkoşa'ya girip çıkanların sıkı bir aramaya tabi tutulduğu, İngiliz uçaklarının devamlı uçuğu, bu arada Mağusa ve diğer kentlerde belediye binalarıyla resmi kuruluşlara Yunan bayraklarının çekildiği biçimdeki haberleri aktaran yayınlara da raslanmaktaydı³⁶. Ote yandan "*Son İsyanın Sebebi ve Bugünkü Vaziyeti*" başlığını taşıyan *Akşam* gazetesinde yayınlanan bir yazı, daha çok Kıbrıs'taki isyanın çıkış nedenlerine ayrılmıştı. Kıbrıs'lı Rumların Osmanlı yönetiminden çıkıp İngiliz yönetimine bağlanmaya hiçte olumlu bakmamış olmalarına karşın, onların esas itibarıyla Yunanistan'a katılmayı, özellikle Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra arzu ettiklerinin belirtildiği yazıda, mütareke senelerinde ve sonrasında Londra'ya çeşitli

kez heyetler göndererek İngiltere'den Yunanistan'a bağlanmayı isteyen Rumların bu istemleriyle Yunanistan'ın ilgilenmesini arzu ettikleri ileri sürülüyordu. Bu arada isyanın nasıl bir ortamda oluştuğuna ve ne tür bir dış faktörün etkilediğine ilişkin olarak, "İngiltere'nin iktisadi ve mali vaziyetinin sarsılması ve Hindistan vakaları, Yunanistan ile birleşmek isteyenlere cesaret verdi; Hindistan'ın ne derece misal olduğuna, isyana iştirak eden halkın, Gandhi gibi denizden serbest tuz çıkarması gösterir..." şeklinde cümleler, yazıda yer almıştı³⁷.

Türk basınında isyan ile ilgili olarak yer alan haber ve yorumlarla ilgili olarak son bir örneğe daha yer vereceğiz. 13 Kasım 1931 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde "Kıbrıs İsyanı" başlıklı ve Muharrem Fevzi imzalı yazıda, isyanın bastırılmasına ilişkin olarak İngiliz hükümetinin siyasi önlem ve etkilemelere başvurmaksızın, zor ve şiddet kullanma yolunu yeğlediği ileri sürülüyor, "müsamaha siyasetinin" yerini "süngü ve bombaya" terk ederek "kuvvet politikasının" öne geçtiği savunuluyordu. Bu şiddet politikasının (ki buna örnek olarak isyan esnasında oluşan hasarın ahalیه ödettilirmeye kalkışması, binlerce rahibin tutuklanması gösteriliyor), isyanın "teskin" değil özellikle bir kat daha "teşdit" ettiği belirtilerek, buna neden olarak ta şunlar gösteriliyordu: Birincisi, Kıbrıs adasının Yunanistan'a ilhakını önerenin vaktiyle İngiltere devleti olmasıydı. Bu öneri Rum kesimi üzerinde önemli etki bırakmıştı. Yine İngiltere, diğer sömürgelerinin imar ve ilerlemesine büyük önem vermiş, külliyele para harcamış, fakat Kıbrıs'ı ihmal etmişti. Ayrıca adalı Rumların İngiltere'ye kültürel ve manevî yönden bağlanmalarına önem verilmezken özellikle Yunanistan'a meyletmeleri hususunda son derece toleranslı davranmıştı. Yazara göre İngiltere'nin Kıbrıs adasına önem vermesinin bir başka nedeni de son yıllarda Akdeniz'deki siyasi ve stratejik durumların çok değişmiş olmasıydı³⁸.

KIBRIS TÜRKLERİ'NİN İSYAN SIRASINDAKİ TUTUM VE DAVRANIŞLARI

Bu hususla ilgili önemli bir bilgiyi 26 Ekim ve 5 Kasım 1931 tarihlerinde Kıbrıs Türk Konsolosluğu'na gönderilen raporlarda görmekteyiz (Bkz. EK D). İsyân sırasında İslâm ahalinin "seyirci kaldığı" vurgulandığına işaret edilerek Rumların ellerinde Türk bayrakları olduğu halde "Gazi Mustafa Kemal Hazretleri de bizimle beraberdir" diye bağırıp bu suretle birlik ve beraberlik mesajları vermeye çalıştıkları belirtiliyor, fakat Türklerin bu çağrılara iltifat etmeyerek "hükümet-i mahalliyeye itaat" ayrıldıkları bildiriliyordu. Ayrıca, bu hususla ilgili olarak Yasama Meclisi'ndeki tek Türk temsilcisi Necati Bey tarafından İslâm'lara hitaben bir beyanname

yayınladığı ekleniyordu³⁹.

Söz konusu, raporda belirtilen bir başka nokta da İslâmların sükûnet ve tarafsızlığının İngilizlerin dikkatinden kaçmadığı, bunun sonucu olarak, öteden beri onları reddedilen dini ve kültürel işlerine ait bazı istemlerinin "ısaf edileceğinin hükümetçe ihvas edildiği" hususu idi.

Yine aynı konuyla ilgili olarak 17 Kasım 1931 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde "Kıbrıs Türkleri Adanın Yunanistan'a ilhakını istemiyorlar" başlıklı yayımlanan haberde, *The Times* gazetesinin Lefkoşa muhabirince 12 Kasım 1931 tarihinde gönderilen bir telgrafa yer verilmişti. Kıbrıs Maarif İdaresi azası Mehmet Münir Bey'in beyanatının söz konusu edildiği bu yazıda, isyanın, hükümetin elli seneden beri gösterdiği müsaadekârlık ve mülâyemetin neticesi olduğu savunulan ilginç olan şu cümlelere yer veriliyordu: "... Son zamanlarda Kıbrıs iptidai muallimlerinin maaşları yüzde onbeş ile yüzde kırk derecesinde tezyit edilmiş ve bu zamanevi yirmi bin İngiliz lirasına mal olmuştur. Buna rağmen karışıklıkların başlıca amili gene mektep muallimleri olmuştur. Kıbrıs'ta yetmiş beş bin Türk sekene vardır. Bunlar Yunanistan ile birleşmeye şiddetle muhaliftir".⁴⁰

Ankara Hükümeti'nin yarı resmî yayın organı durumunda olan *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinin 24 Kasım 1931 tarihli "Kıbrıs'taki Kargaşalıklar Arasında" başlıklı yazısının bir yerinde Kıbrıslı Türklerin isyanla ilgili tutum ve davranışlarından bahsedilirken, "sükûn ve itidallerini muhafaza ettikleri" belirtiliyor, böylece yukarıda söz konusu ettiğimiz diğer kaynaklarda aynı konuyla ilgili olarak verilen bilgilerin doğruluğu adeta onaylanıyordu. Adadaki hükümetin kararlarına, güvenlik kuvvetlerinin önlemlerine uydukları ekleniyor; onların ne karışıklıklara katıldıklarının, ne de karşı bir hareket kalkıştıklarının görülmediği ayrıca vurgulanıyordu.

Kıbrıs'taki isyan sırasında Türk kesiminin tutumuna ilişkin son bir örneği "Kıbrıs Mektupları" başlıklı bir yazı dizisinde yer alan "Kıbrıs Türklerinin Vaziyeti" konulu, 16 Kasım tarihli ve Lefkoşa çıkışlı habere değinerek veriyoruz. İsyân sırasında Türklerin "çok mutedil ve sakin" davrandıkları üzerinde durularak, Türk ve Rum halkları ile İngilizler katında itibarlı ve etkili şahsiyetlerin kan dökülmesini önlemek için çok sarfettikleri vurgulanıyor, yargıç Fuat Bey'in özellikle bu tür çabalar içinde yer aldığı belirtiliyor, O'nun kardeşi zabita kumandanı Ahmet Faiz Bey'in kendi yaşamını ortaya koyarak İngilizler için çok önemli bir şahsiyeti kurtardığı, örnek bir davranış olarak gösteriliyordu.⁴¹

Bütün bu açıklamalar Kıbrıs İsyanı arasında Türk kesiminin kendilerine Rum'lara çok açık ve belirgin iltifatlar yapılmasına karşın, tarafsızlığını koruyarak ne Rumlardan ne de İngiliz yönetiminden yana hiçbir tavır davranış sergilemedikleri, aksine isyanın yaygınlaşması ve kanlı cereyan etmemesi hususunda önemli çaba ve gayret gösterdikleri, bunların da zaman

zaman Kıbrıs'taki İngiliz yönetimince takdirle karşılanarak, bunun belirgin bir hayranlığa dönüştüğü gözlenmektedir.

İSYANIN İNGİLTERE'DEKİ YANKI VE TEPKİLERİ

Herşeyden önce dönemin Sömürgeler Bakanı'nca Kıbrıs Valisi Sir Ronald Storrs'a gönderilen, Kıbrıs Resmî Gazetesi'nin 30.10.1931 tarihli nüsha-ı fevkalâdesinde yayımlanan telgraf ile, aynı bakanın isyana ilişkin demeçleri üzerinde durmak gerekmektedir. Kıbrıs Türk Konsolosluğu'nca Türk Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen söz konusu telgrafın Türkçe çevirisine göre, İngiliz Sömürgeler Bakanı M. Thomas, ilk olarak Kıbrıs Valisi'nin her ne durum ve koşullar altında olursa olsun saldırı ve kişisel tehlikeye uğramış olmasının "önemli bir keyfiyet ve ciddi bir mesele" olarak addedildiğine dikkat çekiyor, isyan ve karışıklığa ne şimdi, ne de gelecekte katlanılmayacağını, yanlış yola sapan kimselere açık bir biçimde göstermek için, tam yetkiye sahip olduğunu Kıbrıs Valisi'ne iletiyor, var olan anayasa gereğince verilmiş olan hürriyet ve ayrıcalıkların sadık olmayan siyasi liderlerce kötüye kullanıldığını ekliyor ve İngiliz hükümetinin Kıbrıs adasının gelecekteki bütün sorunlarını Vali'ye danışarak incelemek zorunda olduğunu vurguluyordu.⁴² (Sözü edilen belgelerin sureti EK II olarak metnin sonunda verilmiştir.) Aslında Sömürgeler Bakanı Thomas'ın telgrafı, dönemin İngiliz gazetelerinde de yayınlandı ve yorumlandı. Bunlardan *Manchester Guardian*, 30 Ekim 1931 tarihli sayısında söz konusu telgrafın içeriğinden bahsederek, Kıbrıslı Rumların beşte dördünün özgürlükten yana olup Yunanlılarla birleşmek istediklerini belirtir, bu isteğin 1878'den beri var olduğunu hatırlıyor ve otokrat bir hükümetten sınırlı yetkilerin derceli bir biçimde genişletilmesi konumuna geçilmesini öneriyordu.⁴³ Öte yandan *Daily Herald*, Thomas'ın telgrafına değindikten sonra Kıbrıs İsyanı'nın, kırsırcuların ve politikacıların yönlendirmelerinin basit bir sonucu olarak değerlendirilmeyeceğini savunarak, düzenin yeniden kurulmasından sonra, sorunun baskıcı ve sert bir anlayış yerine, sempatik bir biçimde ele alınmasının önemli olacağını ileri sürüyordu.⁴⁴ Sömürgeler Bakanı'nın telgrafını yorumlayan *Daily Telegraph* gazetesi 31 Ekim 1931 tarihli sayısında Kıbrıs Anayasası'nın askıya alınacağını, adanın yasal temsilcilerinin ve din adamlarının anayasayı yürürlüğe koymak kabiliyetinden mahrum olduklarını çoktan beri kanıtlanmış olduğunu ifade ediyordu.⁴⁵ ki, bu yaklaşım *Daily Herald*'ın yaklaşımıyla bir paralellik göstermiyordu.

Sömürgeler Bakanı'nın Kıbrıs İsyanı'na ilişkin ilk demeçleri Türk basınında isyandan hemen sonra birkaç gün içinde yer almıştı. Açıklamalardan birisine 25 Ekim 1931 tarihli *Akşam* gazetesinde rastlıyoruz.

23 Ekim tarihli ve Londra çıkışlı olan bu haber oldukça kısaydı. Bu, Kıbrıs'taki vahim bir takım kargaşalıkların olduğu, endişe edilecek bir durumun bulunmadığı ve hükümetin duruma hakim olduğu biçimindeydi. Dolayısıyla bu açıklama, tam bir diplomatik özellik taşımaktaydı. Sömürgeler Bakanı isyana ilişkin ayrıntılı gelişmeleri öğrendikten sonra verdiği bir başka demeçte daha açık ve anlaşılır bir anlatımı yeğlemiş görünmekteydi. Oldukça kısa olan bu açıklama, "isyannın bir takım zalim kuvvetlerin faaliyette olduğu ve İngiliz İmparatorluğu'nun düşmanları ile şiddetli biçimde mücadele etmesi gerektiğini kanıtlamıştır", biçiminde bir içerik taşıyordu.⁴⁶ Öte yandan Sömürgeler Bakanı Avam Kamarası'nda bir soruyu yanıtlarken, "Kıbrıs'ta hükümetin duruma hakim olduğunu, isyan sırasında sivil ahladığı altı kişinin öldüğünü, otuz kadarının yaralandığını ve polislerin uğradığı zayıntı ise otuzdokuz yaralıdan ibaret bulunduğunu" açıklamıştı.⁴⁷

İSYANIN YUNANİSTAN'DAKİ TEPKİLERİ

Kıbrıs'taki isyanla ilgili olarak Yunan hükümetinin ve kamuoyunun tutum, davranış ve tepkilerini saptamak, üzerinde durduğumuz konunun yankularıyla daha önce değindikimiz hususlarla birlikte dış dünyadaki boyutlarına ilişkin önemli bilgiler kazandıracaktır. Yunanistan'ın isyana ilişkin resmî görüşü yani Atina hükümetinin açıklamaları konusunu belirlerken Başbakan Venizelos ile Dışişleri Bakanı'nın demeçleri önem kazanmaktadır. İsyanın patlak vermesinden kısa bir süre sonra Venizelos'un vermiş olduğu demeçler 25 Ekim'den itibaren Türk basınında yer almaya başladı. 24 Ekim tarihli ve Atina çıkışlı bir habere göre Venizelos "İngiliz ve Yunan hükümetleri arasında Kıbrıs meselesi namıyla bir mesele yoktur. Mesele İngiltere Hükümeti'yle Kıbrıs ahalisi arasındadır" biçimindeki açıklamasıyla Atina Hükümeti'nin isyanla ilgisiz bulunduğunu belirtirken, Dışişleri Bakanı da daha açık bir anlatımla aynı hususa şu cümleler ile işaret ediyordu: "Yunan Hükümeti'nin Kıbrıs Meselesi muvacehesindeki vaziyeti beynelmîlê uhut ve şeraite ve İngiliz-Yunan münabesatı arasındaki ananevî samimiyete göredir. Yunan Hükümeti hiçbir zaman Kıbrıs ahalisini teşvik etmemiştir. Gayrî kanunî tezahürleri takbih ediyoruz."⁴⁸ Venizelos'un yukarıdaki demecini çeşitli kez daha ayrıntılı ve açık bir ifadeyle yinelediği görülmektedir. *Cumhuriyet* gazetesinin 26 Ekim 1931 tarihli sayısında yayınlandığı biçimiyle Yunan Başbakanı, Kıbrıs meselesini İngiltere'nin bir meselesi telâkki etmenin yanı sıra, şu cümlelerle de yer vermiştir: "Aklı başında hiç kimsede meydana gelen bu tür olayların İngiliz Hükümeti'nin Kıbrıslı Rumların ulusal arzularının gerçekleşmesi yönünde tavır almasını sağlayacağını düşünemez. Adadaki bu son hareketler, İngiltere'deki bazı

basın organlarının yazılarından da cesaret almış olabilirler..."⁴⁹. Venizelos bu demecini, ilerde söz konusu edeceğimiz, Yunan basınında Kıbrıs'taki ayaklanmanın tamamıyla desteklendiği sırada veriyor ve Yunan Başbakanı'nın yatıştırıcı nitelikli bu tutumuna Dışişleri Bakanı da katılıyor, daha da ileri giderek, "Yunanistan'ın Enosis'i hiçbir zaman doğrudan ya da dolaylı desteklemediğini" söylüyordu.⁵⁰

Yunan Hükümeti'nin isyana ilişkin açıklamaları Yunan kamuoyunun yaklaşımı ve değerlendirmeleriyle pek uyumlu ve tutarlı görünmüyordu. Çünkü Yunan kamuoyunda isyanın haklılığı ve desteklenmesi konusunda duyarlılık en üst dereceye ulaşmıştı. Bu doğrultudaki çalışma ve yayınlar konusunda dikkati çeken bir gelişme de kırkbeş kişiden⁵¹ oluşan ve üyelerinin aralarında eski Yunan Cumhurbaşkanı Amiral Kondouriotos'unda bulunduğu asker ve politikacılarca kurulmuş komitenin bir beyanname yayınlamış olmasıydı. 31 Ekim tarihli hemen hemen bütün Yunan gazetelerinde yayınlanmış olan bu beyanname, "Kıbrıslıların haklı davasını müdafaa etmek ve cihan efkâr-ı umumiyesini bu davalara imale ve tenvir etmek için propagandada bulunacağı" açıklanmakta ve Yunan halkının destek ve yardımı istenmekteydi. Ayrıca, bütün Yunanlılığın, isyanı takdir ve muhabbetle takip etmekte olduğu belirtilerek şu cümleler de yer almıştı: "Özgür Yunanlılar İngiltere ve Yunanistan'ı birbirine bağlayan samimi ve minnet bağlarını unutmadılar. İngiliz ulusunun, esas itibarıyla Yunanlı olan adanın özlemlerini tatmin edeceğine inanıyoruz"⁵².

Öte yandan 1 Kasım 1931 tarihli *Akşam*'da yayınlanan 31 Ekim tarihli ve Atina çıkışlı haberde, Kıbrıs isyanında ölen Rumların istirahatı için büyük bir ayin-i ruhanî yapılacağı, fakat hükümet, ayinin metropolithane kilisesinde yapılmasına izin vermediği için, ayinin Atina civarında, Amoroussion köyü kilisesinde yerine getireceği yer almıştı. Başta üniversite, papazlar, Kıbrıs cemaati, Atina'daki Onikiadlılar, Simalî Epirliler ve çok sayıda insanın katılımıyla gerçekleşen ayin-i ruhanî yapılmış, "ya ölüm ya Kıbrıs", "ileri", "silâhlanalım, gidelim kardeşlerimizi kurtaralım" türünden sloganlar atılmış; sonuç olarak da İngiliz Hükümeti'nin hareket biçiminin kınanmasına ve İngilizlerin adanın çekilmesinin istenmesine karar verilmişti⁵³. Yunanistan'daki gösteri ve mitingler devam etti. 12 Kasım 1931 günü yapılan mitinge katılanların İngiliz Büyükelçiliği'nin önünden geçmesine Atina Hükümeti'nce izin verilmedi. Bu sırada Kıbrıslı Profesör Simos Kenerdos, Kondouriotos'u Kıbrıs Merkez Komitesi'nin başkanı olarak takdim etti. Amiral Kondouriotos, Kıbrıslıların arzularının gerçekleşeceğini ümit ettiğini belirtti. Öğrenciler, Üniversite'nin dışında bir geçit düzenlediler. Bazı göstenciler yaralandı. Venizelos, bir gün önce basın aracılığı ile dost bir ülke aleyhinde olan bu gösterilerin durdurulmasını istemişti. Pire'de gizli bir komite kurulmuştu ve Kıbrıs'a gitmek üzere bin kişilik gönüllü grubu

oluşturulmuştu⁵⁴.

Yunanistan'da Kıbrıs İsyanı'yla ilgili olarak yayılan toplantılar ve alınan kararlar konusunda, son derece hareketli ve aktif tutum ve davranışın sergilendiği kentlerin başında Atina'yla birlikte Selanik gelmekteydi. Bu kentte, 1 Kasım 1931 tarihinde gerçekleştirilen bir mitingde, Kıbrıslı Rumların vermekte olduğu mücadelelerin desteklenmesine ve bu amaç doğrultusunda olmak üzere genel bir yardım kampanyasının başlatılmasına karar verilmiş, ayrıca Kıbrıs adasının Yunanistan'a bağlanması da başka bir istem olarak yer almıştı. Bu karar İngiliz Konsolosluğu'na, Cemiyet-i Akvam'a ve yabancı basına gönderilecekti⁵⁵. Öte yandan ulusal derneklerin savaş gazileri, kilise mensupları, muharip gaziler ve Yahudi dernekleri gibi çok sayıda teşkilâtın delegasyonlarının ve parlamenterlerin yer aldığı kilisedeki dinsel törende, Kıbrıs'ta ölen Rumlar için ilâhilerin söyleniyor; savaş gazileri birliği adına yapılan konuşmada Kıbrıs isyanının niteliği şöyle belirtiliyordu: "Özgürlük ve yirminci yüzyılın ortasında eski Greklerin saf torunları olan Kıbrıslı kardeşlerimiz, ülkelerini zapt eden güce karşı benzersiz bir savaş veriyorlar". Yapılan bu konuşmada isyanın nedenine ilişkin olarak da "adanın çeşitli valileri düne kadar Kıbrıslı kardeşlerimizi barbarlar olarak ve özgürlüğe layık olmayanlar olarak takdim ediyorlardı. İngiltere'ye yakışmayan bu insanlık dışı tutum, Kıbrıs halkının sesini yükseltmesine sebep oldu" biçiminde bir açıklama getiriliyordu. Mitingte Yahudi teşkilâtı adına yapılan konuşma, Kıbrıs isyanına katıksız tam bir desteği ifade etmekteydi. Çünkü, Yahudiler kendilerini Yunanistan'da yaşayan Yunanlılar'dan tamamiyle farksız bir konumda görmekteydi. İşte Yahudiler adına yapılan konuşmadan bir kaç cümle: "Yunanistan halkı dünya kamuoyuna hitap ederken ve heyecanına ortak ederken Selanikli Yahudiler tam olarak bu heyecana katılırlar. Kıbrıs adasında oturan Yunanlı üçyüzbün evlâdının böyle bir kahramanlık uğruna savaş verdiği amaçlarının tam olarak gerçekleşmesini bütün yönleriyle temenni ederler".

Yukarıda anılan, çeşitli toplumsal örgütler adına yapılan, kimi örneklerini verdiğimiz konuşmalardan sonra mitingde alınan kararlar beş noktada toplanmış ve Selanik halkı adına kamuoyuna duyurulmuştur. Bu kararda şu hususlar yer almaktadır:

- 1- Anavatan ile birleşmek ve özgürlük adına savaşan Kıbrıs adası halkına bütün Yunanlıların sempati ve acılarını ifade eder.
- 2- Küçük halkların özgürlüğü düşüncesi için savaşmış olan İngiliz halkına, mağdur Kıbrıs halkının sesine kulak vermesi ve kahraman adayı anavatanı ağışlaması için ateşli istekte bulunur.

- 3- En değerli şeyi, özgürlüğü elde etmek amacıyla Kıbrıslıların baş kaldırmasını bastırmak için alınmış olan zalim önlemlerden vazgeçilmesini İngilizlerden adalet ve uygarlık adına rica eder ve uygar ülkelerin en büyüğü ve en güçlüsü olan İngiliz ulusunun, Kıbrıs halkının başına geçtiği için adadan atılan siyasal şefleri ve papazları serbest bırakarak özgürlükçü tarihsel geleneklerine layık olduğunu göstereceğini ümid eder.
- 4- Kıbrıslıların mücadelesi ve savaşı lehinde uygar dünyaya dayanışma çağrısında bulunur.
- 5- Baro, meslek federasyonları, savaş gazileri başkanlıklarından ve halk o m i s y o n u n u n temsilcilerinden oluşan bir kurulun Kıbrıslıların savaşı lehine, bu öneriyi (yukarıdaki kararlar kast ediliyor) aşağıdaki yerlere göndermeye karar verir:
 - a- Bütün konsolosluklara,
 - b- Konya Başkanlığına, Bakanlar Kurulu'na-DışişleriBakanı'na,
 - c- Parti başkanlarına,
 - d- Senatoya ve Millet Meclisi'ne,
 - e- Uluslar arası basın bürosuna.⁵⁶

Görüldüğü üzere yukarıda söz konusu edilen mitingde alınan kararlarda bir yandan Kıbrıs'taki isyan ve sonrası önlemler konusunda İngiltere'nin tutum ve davranışı açık ve sert bir biçimde kınanırken, bir yandan da İngiltere'nin özgürlük ve bağımsızlık konularına verdiği önem anımsatılmakla kalmıyor, övgü ve methiye derecesinde bir söylev biçimi yeğleniyordu. Bu arada dış dünyanın ilgi ve alâkasını çekebilmek için hem kamuoyu ve hem de en yüksek resmî makamlar katında girişimde bulunmaktan vazgeçmiyorlardı. Kararlardaki anlatım biçimine baktığımızda, özgürlük ve bağımsızlık kavramlarına uygar dünyanın gösterdiği ilgi ve duyarlık konularına da, özellikle önem verildiği dikkati çekmekteydi.

Ote yandan Yunanistan'da ayrıcalıklı bir yer tutan ve ikinci başkent özelliğini taşıyan Selânik Belediye Meclisi'nce kabul edilen kararların, Belediye Başkanı Charissios Vanvacas'ca İngiliz Başbakan'ı R. Mac Donald'a, Rus Bakan Yardımcısı Sir S. Beldwin'e ve Dışişleri Bakanı Sir J. Simon'a gönderildiğini görmekteyiz. Bu arada İngiliz ulusunun özgürlüğe, bağımsızlığa olan sınırsız bağlılığı övgülü bir anlatımla dile getiriliyor. İngiliz ordularının yüksek vasıflarının Selânik halkını ricada bulunmaya

sevk ettiği ileri sürülüyor, "Kıbrıs halkının ulusal hareketi için yapılan savaşın, onların (İngilizler kast ediliyor) manevî desteği sayesinde durabileceği" belirtiliyordu⁵⁷. (Bölümde sözü edilen belgelerin sureti EK III olarak metnin sonunda verilmektedir.)

Yunanistan'ın isyanla ilgili resmî görüşü ile kamuoyunun ilgi ve davranışları konularını yukarıda açıklamaya çalıştık. Aynı ülkenin Kıbrıs isyanına olan maddî desteği konusunda ilgili hususa gelince: Not 54'te verdiğimiz bilgi bize Pire'de kurulan gizli bir komitenin Kıbrıs'a gitmek üzere bin kişilik bir grup oluşturduğu biçimdeydi. Öte yandan açıklanmayan İngiliz belgelerinin kayıt defterlerinde yer alan çok kısa içerikli belgelere bakıldığında; bunlardan birisinde "ayaklanmanın Mısır'dan yönetilmiş bulunduğu"na ilişkin bilginin yer aldığı, bir başka belgede de "Yunanistan'ın olayları başlatanlara destek olduğu, olaylar sırasında Yunanistan'da yoğun bir İngiliz karşıtı propagandanın⁵⁸ yapıldığı ve Kasım başında Venizelos'un Kıbrıs'a gitmek üzere olan bir silâhlı grubu son anda durdurabildiği" görülmektedir⁵⁹. İsyanın Mısır'dan yürütüldüğüne ilişkin İngiliz belgesinde yer alan bilgiye paralellik gösteren başka bir haberin, dönemin başında da yayınlandığı dikkati çekmektedir. Buna göre, 25 Ekim 1931 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde 23 Ekim itibariyle Kahire çıkışlı olarak yayınlanan haber aynen şöyleydi: "AA-Resmen bildirildiğine göre bir takım yelkenliler kaçak olarak Yunan adalarından Kıbrıs'a mitralyözler ve silâhlar getirmişlerdir. Mamafih, asilerin iyi müsellah olmadıkları ve ellerinde kâfi miktarda para mühimmat bulunmadığı zannedilmektedir. Fazla olarak teşkilâtları da yoktur". Kıbrıs İsyanı'na Yunanistan'ın verdiği maddî destek konusunda elde edilebilen bilgilerin yukarıda belirtmeye çalışıldığı gibi çok fazla olmaması, bunların konunun açıklığa kavuşturulması hususunda yetersiz olduğu anlamına gelmez. Bilâkis ileride İngiliz belgelerinin bir kısmının kullanıma açılmasına değin önemli, somut kanıtlar olarak algılanması gerektiği kanısındayız.

İSYANIN BASTIRILMASINI TAKİBEN ALINAN ÖNLEMLER VE KIBRISTAKİ YENİ YÖNETİMSSEL YAPILANMA

İsyandan sonra alınan ilk önlem daha belirttiğimiz Rum ileri gelenleri ile kimi din görevlilerinin sürgüne gönderilmeleri oldu. Bunu, Kıbrıs Anayasası'nın askıya alınması ve 9 Kasım 1931'de yürürlüğe giren Order in Council ile Yasama Konseyi'nin kaldırılarak Vali'ye "yasa koymayla ilgili tüm yetkilerin" verilmesi izledi⁶⁰. Kıbrıs Valisi geniş yetkilerine dayanarak "Bayrak", "Köy Yöneticileri" ve "Kilise Çanları" ile ilgili üç yasayı kaldırarak yerlerine yenilerini yayımladı. Konsolosluklar dışında yabancı bayrakların

kullanımı yasaklanıyor, köy muhtarlarının atanması yetkisi Vali'ye bırakılıyor, kilise çanlarının topluma heyecan getirmesi amacıyla kullanılmasına izin verilmeyordu. İsyan başlar başlamaz basın sansürü uygulanıyor; posta, telgraf, Valiliğin denetimine bırakılıyordu. 1931 Kasım'ında yürürlüğe konulan yeni eğitim yasası ile programların belirlenmesi tümüyle İngiliz yönetimine terk ediyor; Yunan tarihi ve Yunan ulusal şarkılarının öğretimi yasaklanıyordu. Bu girişimin amacı kilisenin eğitim kurumlarındaki etkinliğini kaldırmaya yönelikti. Tazminat Vergisi Yasası, zarar görmüş mal ve mülkün suçlu köy ve kasabalardan karşılanması öngörüldü. Bu arada Kıbrıs'ta siyasi partiler dağıtıldı ve yeniden kurulmaları yasaklandı. Bu baskıcı tutum ve uygulamaları başka girişimler izledi: Kilisenin mal varlığının denetimi, 1932 Ceza Yasası değişikliği, ayrıca Usul Yasası'nda yapılan bir değişiklik ile Ceza Yargulama Usulü'nün değiştirilmesi⁶¹ gibi. İsyanı takiben alınan önlemler konusunda önemli gördüğümüz iki yazı üzerinde duracağız. Çünkü, bu yazılar yukarıda sıraladığımız değişikliklerden önce yayınlanmıştı ve adeta yapılacak değişikliklerin nelerden ibaret olduğunu haber veriyordu. Bunlardan birisi 31 Ekim 1931 tarihli *Morning Post* gazetesinde "Kıbrıs'ta Kararlı Eylem" başlığı ile yayınlanmıştı. Yazıda, İngiliz Sömürge Bakanı'nın Kıbrıs Valisi'ne gönderdiği telgrafta Kıbrıs Anayasası'nda yapılmasını öngördüğü değişiklikler içinde Yasama Konseyi'ne seçilen temsilcilerin toplantılarının iptali hususunun başlıca değişikliği oluşturacağı ileri sürülürken, yürürlükteki Anayasa'ya göre Yasama Konseyi üyelerinin kaç kişiden oluştuğu ve nasıl seçildiği anımsatılıyor, bu oluşum Vali'nin yetkilerini kullanımında yarattığı sıkıntının ancak tek otoritenin Vali'ye ve O'nun resmi temsilcilerine verilerek sağlanabileceği etkili bir hükümet sayesinde aşılacağı belirtiliyordu⁶². Diğer yazı ise, İngiltere'nin en etkili ve önemli bir gazetesi olan *The Times*'de yer almıştı. Burada, daha önce üzerinde durduğumuz kilisenin konumu ve piskoposların eğitilmesi hususunda değinilmekte, isyan sırasında oluşan zarar ve ziyanın Kıbrıs Ortodoks Kilisesi'ne ödetilmesi gerektiği ileri sürülmekteydi. Kilise aynı zamanda okullardaki öğretmenleri kendisine hizmet etmek için atamaktaydı. Anglikan ve Ortodoks Kilisesi'nin yetkililerini ikna etmenin Rodos ve Kıbrıs piskoposları arasında yapılacak değişimle olanaklı olabileceği kaydediliyordu. Kıbrıs'lı piskoposlar Rodos'a gönderildiğinde çok yararlanabilecekleri bir disiplin anlayışını ve hükümeti (Kıbrıs hükümeti kast ediliyor) tanıma fırsatını yakalayabileceklerdi. Çünkü, piskoposlar bu sayede Yunanistan'da ve adalarda tartışmasız egemen olan İngiltere ve İngilizler'e duyulan dostluğu yararlı bir biçimde Kıbrıs'ta da ifade edebileceklerdi. Vali Storrs, aynı zamanda müftülerin de piskoposlar gibi İngiltere ve İngilizlere karşı duydukları düşünceleri değiştirebilecekleri kanısını taşımaktaydı⁶³.

İSYAN ÖNCESİ DOĞU AKDENİZİN ULUSLARARASI İLİŞKİLER BAKIMINDAN GÖRÜNTÜSÜ

Kıbrıs isyanı ile ilgili bu çalışmayı bitirmeden önce, isyan öncesi Doğu Akdeniz'in uluslararası ilişkiler bakımından görüntüsünü çok kısa da olsa belirlemek gerekiyor. Bu yapılırken, Kıbrıs'ta 1931 Ekim'inde patlak veren Rum isyanı öncesinde Yunanistan'ın Türkiye ile ve bu iki devletin İtalya ile ilişkilerine değinip, aralarındaki sorunları ne biçimde çözümlediklerine atıfta bulunulacak, bu arada uluslararası ortamın özellikle Doğu Akdeniz bakımından belirlenmesi, üzerinde durulan bir başka husus olacaktır. Burada yine değinilmesi gerekli bir nokta olarak Kıbrıs Rum isyanını etkilemesi açısından İngiltere'nin 1930 sularındaki Mısır politikasına çok kısa gönderme yapılacaktır.

Lozan Antlaşması'nın ilgili maddeleri uyarınca Türkiye'de kalan Rumlar'la Yunanistan'da kalan Müslümanların değişimi meselesini çözüme kavuşturmak için yapılan sözleşme ve protokol gereği kurulan uluslararası komisyonun Ekim 1923'ten itibaren başlayan çalışmaları sırasında "yerleşmiş" deyiminin kapsamı konusunda Türk ve Yunan temsilcileri arasında deyimini yorumlanması bakımından çıkan görüş ayrılığının giderilmesi pek kolay olmamıştır. Milletlerarası Daimi Adalet Divanı'nın 1925 Şubatı'nda yaptığı yorum, anlaşmazlığı çözümlenemedi.

Uyuşmazlık konusu giderek büyümeye başlamış, Aralık 1926'da Atina'da Türkiye ile Yunanistan arasında yapılan anlaşma ile siyasi bir çözüme kavuşturabilmiş ise de, 1930 yılına değin her iki ülke arasındaki ilişkiler dostane olmaktan uzak kalmıştı. İki ülke arasındaki ilişkilerin yavaş yavaş gelişmesinde iki unsur etkili olmuş görünmektedir. Bunlardan biri İtalya'nın Akdeniz bölgesinde Türkiye ve Yunanistan'ı içine alan bir dostluk ve ittifak sistemi kurmak çabası, diğeri ise Mustafa Kemal ile Venizelos'un ilişkilerin geliştirilmesinde gösterdikleri çabalarıdır. Venizelos'un Yunanistan'ın uğrayabileceği ekonomik ve siyasi zararları göz önünde tutması, Türk-Yunan ilişkilerinde önemli bir yumaşma gündeme getirmiş, bunun sonucu olarak da 10 Haziran 1930'da Ankara'da imzalanan anlaşma ile sürüncemede kalan mübadele sorunu tamamiyle çözüm yoluna girmiştir. Bu gelişmeyi, Türk-Yunan ilişkilerinin 1954 yılına değin dostluk ve barış içinde seyretmesi sağlayacak üç antlaşmanın imzalanması (30 Ekim 1930 tarihinde) izlemiştir. Bu antlaşmalar, 1830'da beri iki ülke arasında giderek artan, zaman zaman çatışmalara dönüşen ilişkileri barışa dönüştürüyordu. Görüldüğü üzere Kıbrıs'ta 1931 Ekim'inde Rum isyanının başladığı sıralarda Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkiler, sorunların çözümlendiği yeni bir dönemi başlamış durumdaydı. Bu durumu Kıbrıs'taki Rum isyanına Türk hükümetinin tamamiyle kayıtsız kaldığını yaratmıştır denilemez. Çünkü

daha önce Ankara Hükümeti'nin Kıbrıs'taki Konsolosluğu ile Londra ve Atina Etkilileri'nce gönderilen raporlar sayesinde Rum isyanıyla ilgili olarak bilgilendirildiğini belirtmiştik. Türk Hükümeti'nin isyan sırasında Yunanistan katında diplomatik girişimlerde bulunmamasının nedenleri olarak, Türk-Yunan ilişkilerinde yukarıda kısaca açıklanan dostluk ve barış havasının etkin ve egemen olmasının yanı sıra, daha önce belirttiğimiz gibi Lozan Antlaşması'nın Kıbrıs ile ilgili maddelerinin biçimlendirdiği hukuksal yapı gösterilebilir. Aynı zamanda Türk-Yunan ilişkilerinde yaşanmakta olan dostluk ve barış dönemiyle Balkan Birliği konusundaki düşünce ve yaklaşımların Atina Hükümeti'ni Kıbrıs'taki Rum isyanıyla ilgilenmek hususunda yansız kalmak konumuna ittiği, en azından diplomatik alanda O'na bu tür bir tavır sergilemek ihtiyacını hissettirdiği söylenebilir. Öte yandan İtalya, diğer devletlerle ilişkilerinde kuvvetli olabilmek için Doğu Akdeniz devletleri ile bir ittifak sistemi kurmak istiyordu. Türkiye de Batılı devletlerle ilişkilerini düzenlemek ihtiyacını duyuyordu. Aslında bu devletin Türkiye'nin üzerinde emelleri söz konusuydu; fakat Yugoslavya Fransa ile ittifak imzalayınca; İtalya, Yunanistan ve Türkiye'ye karşı davranışını yumuşatmıştı. Bu doğrultudaki bir antlaşma Mayıs 1928'de Roma'da Türkiye-İtalya arasında imzalanmıştı. Bunu, Eylül 1928'de Yunanistan ile İtalya arasında imzalanan aynı nitelikli bir başka antlaşma izlemişti. Bu gelişmelere karşı İtalya, Doğu Akdeniz devletlerini etkisi altına almaya amaçlayan, saldırgan bir politika izlemeye devam etmiştir.

Kıbrıs'taki Rum İsyanı öncesinde, bu hareketi etkileyen bir dış gelişme olarak İngiltere'nin Mısır ile olan ilişkilerinde özellikle 1927-1930 arasındaki yaşananları görmekteyiz. Mısır halkının daha önceki yıllardaki tutumu nedeniyle İngiltere, 1927-1930 evresinde Kral Fuad yerine, Vafd partisi ile, tam bağımsızlık konusunu görüşmek zorunda kalmıştır. Görüşmeler 1930'da kesilmiş ise de İngiltere, Mısır ulusçularına ödünler verebileceğini, bunun aslında kaçınılmaz olduğunu belli etmiştir. Bu gelişmelerin Yunanistan ve Kıbrıs'taki Rumlar arasında, Kıbrıs'ın statüsüne ilişkin yankıları olmuştur⁹⁴.

EK I- T.C. HARİCİYE VEKÂLETİ'NİN BAŞVEKÂLETE YAZISI (TARİHİ OKUNMUYOR)

Yüksek Başvekediste

Kıbrıs Konsolosluğunuzdan, zihnen vukubulan isyan hakkında alınan 26/10/1931 ve 5/11/1931 tarih ve 1750/331 ve 1720/316 numaralı gizli tahriratlar hâsânen bervevâhâti arz edilmiştir:

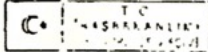
21 teğrinievvel 1931 tarihinde yeni Gümrük tarifesi bahane edilerek Lefkoşa'da Vali konağı önünde büyük nümayişle yapılmış ve bu teşkinlikler konağın yakınına, sarsılmaz gelen polis otomobillerinin tahribine, kışanların telere ve telefon hatlarının kesilmesine kadar ileri götürülmüştür. Hadisat bazı kâimle ancak Larrak'a'dan valimat verilerek iddat istenilmiş ve Adada derhal idareî önfiye ilân edilmiştir. İlk imdat kuvveti olarak 22 teğrinievvelde Malta'dan 6 tayyere ile 90 İngiliz askerî gelmiş ve insabatı kısmen tenin edebilmiştir.

Aynı günde, Vali konağı önünde geceleyin ahali ile Polis kuvvetleri arasında vukubulan müsadenede yaralanarak vefat etmiş olan bir rum generi için on bin kişinin iştirak ettiği müazzen ve mutentan bir cenaze merasimi yapılmış ve 20 tüm kulüpler, mektepler ve kiliseler maten bayrakları çekmiştir. Bütün bu hadisattan edret alan ve Hükümetin gâflet ve gâhkinliğinden istifade eden rumlar Limasol'de ve diğer kasabelerde de büyük nümayişler yapmışlardır.

Adana Vekâleti
Daire Umum Müdürlüğü
no Şube

Halıs

-II-

Adana muvazalat etmiş ve Londra kruvazörü Larnaka, bir torpido kagosu bir gemi de Limasol limanlarına derhal asker çıkartarak resmi devairi muhafaza altına almıştır. Aynı günle Lefkoşe'ya 100 İngiliz askeri sevkedilmiş ve İngiliz memurin adilerini de, Hidiviye Kumpanyasının yolundan sığınan Belkis vapuruna yerleştirilmiştir.

Gelen indat kuvvetleri ile vaziyete kışan hakim olan Hükümet ertesi gün bir beyannameye çıkarak posta ve telgraf sansür vazetmiş ve kaymakamlıklardan müsaade almadan bir kazadan diğerine gitmeyi meneylenmiş ve isyanın elebaşlarını, bu meyanda müstafa kavanin meclisi azasından Hacı Parafola, Teodoro Faneromeni kiliseni Piskoposu ile Dr. Kolokosidis, Hacı Çankaris, Larnaka despotu Gityo ile Kerine despotu İkeriyos'u tevkif ederek Londra kruvazörüne sevkeylemiştir. Despotların tevkifine ahali mümanaat etmek istemiş ve zabıta kuvvetleri ile aralarında vukus gelen musademede her iki taraftan da bir kaç kişi yaralanmıştır. Larnaka'daki kruvazör mevkufların bilâhare Malta'ya nakledildikleri rivayet edilmektedir.

Larnaka limanında da mümayişler yapılmış ve her yerde olduğu gibi polisler taglanmıştır; yalnız devair ve müessesatı resmîye taarruz edilmemiştir. Beş kişinin bir arada toplanması ve bayrak asılması idareî ürfiyece menedilmiştir. Memafin rumlar bu gibi evamiri istihfaf ile kargalamış ve kilisede, sokaklarda toplanmış ve her yere yunan bayrakları asmıştır. Memleket dahilinde inzibati temin maksadile baraya çıkartılan İngiliz askerleri şon derece soğuk kanlılıkla hareket etmekte ve katliyen cebri şiddet istimalinden içtinap etmektedirler.

Adana Vekâleti
Daire Umum Müdürlüğü
no Şube

Halıs

-III-

Adeta aciz ve uyumsuzluk ifade eden bu gevşek hareketleri mektep taleheleri ve evan tekimi taraflardan alayla kargalanmış ve İngilizler her vesile ile tahkir edilmiştir.

İsyan etrasında müslüman ahali her yerde seyirci kalmış ve rumların ellerinde Türk bayrakları olduğu halde (Gazi Mustafa Kemal Hareketleri de binlikle beraberdir) diye bahıranak delegelerine, itekatsızlığa teşvik ve beraber olduklarını göstermeğe çalışmalarına rağmen Türkler Hükümeti mahalliyeye istikattan ayrılmamıştır. Bu hususta kavanin meclisi azasından Necati Bey tarafından müslümanlara hitaben bir beyanname negredilmiştir.

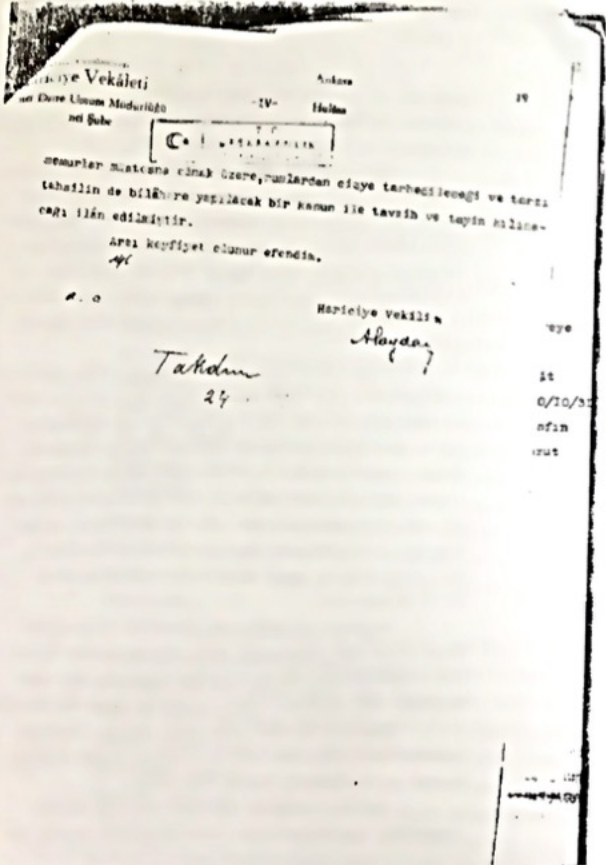
5 teğrinisani 1931 tarihinde alınan edebir sayesinde adada hükümet ve hali tahil evdet etmiş, İngiliz adileri evlerine dönmüşler ve herkes işlerle meşgul olmağa başlamıştır. Memafin yine sokaklarda İngiliz askerleri devriye gemekte, devairi resmîye ve konseslerin ikametgâhi askeri muhafaza altındadır. Herp gemileri limanları tertevvüştür, Larnaka'dan başka diğer kanabalarda gece saat altından sonra diğer çıkamak memudur. Limasol'deki askeri kuvvetler teakviye edilmiştir. Her tarafta hadıruha onayak elenler tevbüt ve yavaş yavaş tevkif edilmektedir.

Müslümanların sükûnet ve bitarsızlığı inidilzilerin nezari dikkatinden kaçmamıştır. Bunun neticesi olarak öteden beri reddedilen umuru diniye ve harsiyelerine ait bazı metaliplerinin isaf edileceği Hükümet tarafından ihvas edilmiştir. Kıbrıs'ta Türklere hucum etmek için her fırsattan istifade eden rumlar, Yunanistan'la aktedilen itilâf tesirile bu defa pek canicekârâne hareket etmişlerdir.

Hükümet tarafından negrolunan 5/11/1931 tarihli beyannamede isyandan mütevellit zarar ve isyanın tasmini için

Onuñ muharririne birer defa ve birer defa...

EK II- T. C. HARİCİYE VEKÂLETİ'NİN 22/11/1931 TARİHLİ BAŞVEKÂLETE YAZISI VE EKİNİN BİR BÖLÜMÜ

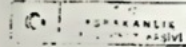

Hariciye Vekâleti
22
22
II ad Şube

Hariciye Vekâleti
22
22
II ad Şube

L. F. I

Yüksek Başvekkâlete

L. F. I
24/11/31

Tarih ve
numaralı tezkereye

seyldir :

Kıbrıs isyanı üzerine İngiltere müstamlakât nazarı tarafından Kıbrıs Valiliğine gündertilen ve 30/10/31 tarihli Kıbrıs resmî gazetesinde ihtişar eden telgrafın bir sureti müteracesi Kıbrıs Konsolosluğundan vurun etmekle merbuten Yüksek makamlarına arz ve takdir kılınmıştır efendim .
M.C.

M. C.

Hariciye Vekilli N.

Takdim
24-11-31

H. F. I
6-11-31

Hariciye Vekâleti
2 no Şub. 47

T.C. HAKKARANLILIC
HARİCIYE VEKÂLETİ

1931

İngiltere Mürte-lektê Nezaretinden Kıbrıs Valiliğine gônd
rülüp Kıbrıs Cepidel Mesajyesinin (V.C.C.) 1 tarihli mûşk
fervalâdesinde intişar eden telgrafnamenin surati müteroci
sidir.

*Kıbrıs Valisi,
Kıbrıs'ın vaziyetinde bir eseri salâh nevot olduğunu ahl
alınan telgrafnameninden kesbi ittillâ etmekle mesururuz. V
Sait ederim ki bütün Cezire dahilinde assayışın teâde olund
ğunu yakında beşerî şerh'edebileceksiniz.

Zati Hâsretrenahının tebaası bulunan kimseler tar
finden bir Britanya Kolonisinde Krâlin mûmessilinde-horhe
sâvası tahtında alurca olsun- tecavûze ve tehlikeli nefsiye

EK III-T.C. HARİCIYE VEKÂLETİ'NİN 28/11/1931 TARİHLİ
YAZISI VE EKLERİNDEN BİRER BÖLÜM

Hariciye Vekâleti

612

Akriza 28/11/31

2 no Şub. 47

Hulusa Kıbrıs İstasyon no 41

Lef. z

Yüksek Başvekalet

22. 11. 31 tarih ve 612 numaralı tezkereye sayı

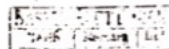
Londra Büyüok Elçiliğinin tarafından treal olunan Kıb
hadisâtının başlangıçlı ve mütecip safanatsı hakkında Daily
Graph gazetesinde intişar eden makalelerin tercümesi ile Selan
solelehuşumundan alınan, 2 teğrinisani 1931 tarihinde Kıbrıs
lehine Selânikte Saintâkına kilisesinde siyasi fırakalar ve
vilerin iştirakile icra edilen ayın tarâtilâtını ve Selânik
lediye rişasetin ön İngiltere Başvekiline ve sair makamata
Kilen telgraf met'ini havi (findement) gaz teccinin bir
hakkı, malumat olmak üzere Yüksek Bakanlarına ayrı ve teâdin
immiştir ve aldım.

Hariciye Vekâli

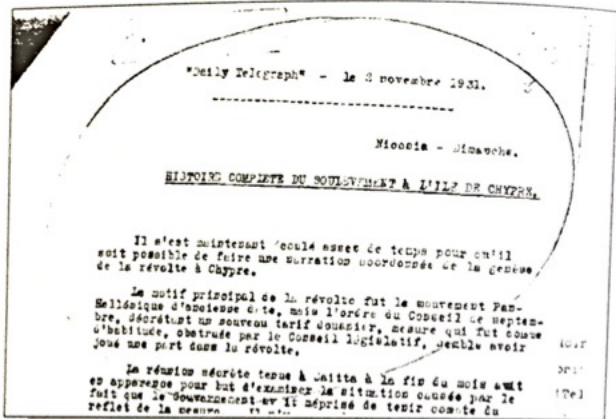
A. C.

Taktirin
29-XI-31

Haydar

Hifz
6-XII-31

5.

64e année - No 260
DIMANCHE
8
NOVEMBRE
1931
 Prix de No 1 Dr.

L'INDEP
 QUOTIDIEN

Parution : A. KATAKIS, 111, NEVSEHI
 Ouverture : B. KEMALPAŞA, 41 E. JTTAS

Avec un ensemble impressionnant, la population de Chypre manifeste sa solidarité avec les Chypriotes en lutte pour l'indépendance.

Les imposantes cérémonies religieuses de ce dimanche ont été marquées par la participation avec laquelle se sont déroulés les offices.

Un contre les officiers dont sont victimes les Chypriotes pour avoir demandé leur retour.

Le mouvement de protestation a été très actif, en particulier exceptionnellement les cultes du pays, les cérémonies religieuses pour le repos des âmes des Chypriotes tombés ont pris le caractère de manifestations populaires en faveur de l'union de Chypre à la Grèce.

À Salomon, la population, à laquelle s'est joint tout élément israélite, a été

NOTLAR VE KAYNAKLAR

- 1- (BİSEL), M. Cemil. *Lozan C. II, İstanbul, 1933, s. 589.*
- 2- HILL, George E; *A History of Cyprus, C-4.* Cambridge, Cambridge University Press, 1952, s.427-429. *The Middle East, A Political and Economic Survey,* Royal Institute of International Affairs London 1950, s.132
- 3- GAZİOĞLU Ahmet. *İngiliz İdaresinde Kıbrıs, 1878-1960 I, İstanbul, s.59;*
- 4- GAZİOĞLU, a.g.e., s.33; TORUN Şükrü, *Türkiye, İngiltere ve Yunanistan Arasında Kıbrıs'ın Politik Durumu,* İstanbul, 1956, s.59-60; TAÇĞEY Debeş, *Ronald Storrs'un Kıbrıs Anıları, 1926-1932,* KKTC, 1993, s.22 ve 37; GÜREL Şükrü S, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) I,* Kaynak Yayınları, Kasım 1984, Ankara, s.122-123. Yapılan değişiklikler içinde ayrıca şunlar da bulunuyordu: Kavanin Meclisi'nin şu kayıtlarla yetkileri kısıldı: 1- Kavanin Meclisi ada gelirlerini hükümetin muvafakatini almadan vergi tarh edemiyordu. 2- Daha önce gösterilen masrafların büyük kısmı Meclis'in kontrolü dışında bırakılıyor ve böylece Kavanin Meclisi bütçede kayıtlı giderlerin tümü üzerinde kontrol yetkisine sahip olamıyordu. 4- Meclis, bütçenin hazırlanmasında da bir rol almıyordu.
- 5- HILL, a.g.e., s.426; GÜREL, a.g.e., s.120 ve GAZİOĞLU, a.g.e., s.57;
- 6- GAZİOĞLU, a.g.e., s.57-58; HILL, a.g.e., s.127.
- 7- GÜREL, a.g.e., s.120-121.
- 8- GAZİOĞLU; a.g.e., s.61-62. Bundan önce 1 Ağustos 1928'de Somürgeler Bakanı Amery bir muhtıraya verdiği yanıtta Yunan isteklerinin önünü almak için "ilhak meselesi kati olarak kapanmıştır" dedi. Aynı gün *Times* gazetesi şu hükme varan bir makale yayınladı: "... Kıbrıs ve Rodos'un Yunanistanla birleşmesi fikri kaybolmaya mahkumdur". Bkz. TORUN; a.g.e., s.97.
- 9- GÜREL, a.g.e., s.128.
- 10- GÜREL, a.g.e., s.128
- 11- Söz konusu dilekçenin imzalanmasıyla ilgili olarak George HILL; şu son derece ilginç ve önemli cümlelere yer veriyor: "Kilisenin tüm ağırlığı ile desteklediği bu karar 496 köy, kasaba ve şehrin yönetim komisyonlarına, imza için gönderildi. Bunlardan 378'inde tüm komisyon üyeleri imzaladı. 66'ında tüm komisyon üyeleri reddetti. 52'inde genellikle muhtarlar olmak üzere, bir kısım üyeler imzalamadılar. İmzalayanların bir çoğu bunu baskı altında yaptılar. 102 köye ise nedense imza için gönderilmedi. İki önemli köyün muhtarı "Biz birliği onaylamıyoruz, biz Yunanistan'ı istemiyoruz, biz İngiltere'nin bizi yönetmesini istiyoruz. Kim Yunanistan'ı istiyorsa bizi burada bırakıp, kendileri oraya gitsinler..." Bkz.: HILL; a.g.e., s.544.

- 12- HILL, a.g.e., s.544.
- 13- HILL, a.g.e., s.544; GÜREL; a.g.e., s.129.
- 14- HILL, a.g.e., s.545.
- 15- Bu tür görüşme ve yazışmalar bir iki kez daha devam etti. Her seferinde Rumlar ısrarlı oldular. İngilizler de açık bir biçimde bu ısrarlı talepleri geri çevirdiler. Bkz. HILL; a.g.e., s.545-546.
- 16- GÜREL, a.g.e., s.119.
- 17- DEBEŞ, a.g.e., s.101-102.
- 18- Ronald Storrs'un bu çabalarına ve Venizelos'tan söz almış olmasına karşın Kyrou ancak 1931 İsyanı sırasında, 22 Ekim'de Kıbrıs'ı terk edecektir. Vali Storrs, anılarında Kyrou ile ilgili olarak 1931 yazında Londra'da Venizelos'a şunları söylediğini aktarıyor: "... (Venizelos) açık sözlü ve dostça konuşuyordu... Kyrou'nun derhal Kıbrıs'tan alınacağına dair bana söz verdi. Derhal den ne kast ettiğini sorunca Ağustos sonu olarak cevapladı..." Bkz.: DEBEŞ, a.g.e., s.102.
- 19- GÜREL, a.g.e., s.119.
- 20- DEBEŞ, a.g.e., s.30.
- 21- DEBEŞ, a.g.e., s.77.
- 22- TORUN, a.g.e., s.99; GÜREL; a.g.e., s.131; *The Middle East, A Political and Economics Survey*; Royal Institute of International Affairs, London, 1950, s.137.
- 23- TORUN, a.g.e., s.57-58, GÜREL; a.g.e., s.131-134.
- 24- HILL, a.g.e., s.547; İngiltere'nin Kıbrıs Valisi Sir Ronald Storrs anılarında bu vergi konusuyla ilgili olarak şunları belirtiyor; "... 1931 bütçesini dengelemek için çok kısıtlı olan Rezerve Fonu'na dokunulmak istenmiyorsa ilâve gelir bulmak zorunda kalınılmıştır. Resmî görevlilerden üç Rum ve bir Türk'ten oluşan karma bir komisyonu bu soruna bir çözüm bulmak için atadım. Bu komisyon devlet maaşçılarına gelirlerine vergi ve bazı gümrük değişiklikleri yapılmasını önerdi. Gümrük tarifelerindeki bu değişiklik, kanun tasarısı halinde Meclis'e sunuldu. Tasarı Rum çoğunluk tarafından reddedildi... Türk üye de maaleşef ırkının ezeli düşmanlarıyla birlikte oy kullanmıştı. Bkz. DEBEŞ; a.g.e., s.100.
- 25- GÜREL; a.g.e., s.126. Bu toplantılarla ilgili olarak Ronald Storrs, anılarında şunları yazıyor: "Eylül ortalarında, Piskopos Rum Meclis üyelerini İngiliz parlamentosunda yapılan bir konuşmayı ve son Order in Council'i değerlendirmek için gizli toplantıya çağırır. Rum üyeler Milli Komite'nin de onaylaması halinde topluma, fazla vergi ödememeyi ve İngiliz mallarını protesto etmeyi resmen çağrıda bulunma kararı almıştır... İki hafta sonra Meclis ve bu Milli Komite üyeleri, Lefkoşa'da Başpiskoposluk'ta toplanıp bu karar üzerinde
- kesin bir hükme varmayı amaçlıyordu... neticede toplantı fiyasko ile kapandı "Bkz. DEBEŞ; a.g.e., s.105.
- 26- Nicodemos'un 17 Ekim 1931 tarihli manifestosu için bkz. HILL; a.g.e., s.546; DEBEŞ; a.g.e., s.107.
- 27- HILL; a.g.e., s.547 ve aynı sayfada 1 No'lu dipnot.
- 28- HILL; a.g.e., s.548 ve 1 No'lu alt not. 7 Kasım 1931 tarihli *Emerisios Typos*'da Lanites ile yapılan mülâkatta, "Bu isyanla yükselceğiz, ben de Yunanistan'ın Dantonu (Kral ?) olacağım" demişti.
- 29- DEBEŞ; a.g.e., s.109-112.
- 30- *Cumhuriyet*, 4 Kasım 1931, No. 2692, s.3.
- 31- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Yer No. 23457711.
- 32- DEBEŞ; a.g.e., s.112.
- 33- HILL; a.g.e., s.548 alt not 2.
- 34- 24 Ekim 1931 tarihli *Cumhuriyet* No. 2682, s.1; aynı tarihli *Hakimiyet-i Milliye*; s.1; 23 Ekim 1931 tarihli *Akşam*, No. 4682, s.2
- 35- *Cumhuriyet*, 25 Ekim 1931, No. 2683, s.1; *Akşam*, 25 Ekim 1931, No.4685, s.2. İlginç bir haber olarak ada nüfusunun 350.000 kişi, bunların 70.000'nin Müslüman ve isyana katılan 15.000 Rum'un ise 1913'te Yunan ordusunda Balkan Harbi'ne katılmış Kıbrıslılar olduğu yer almıştır.
- 36- *Akşam*, 5 Kasım 1931, No. 4695, s.1.
- 37- *Akşam*, 9 Kasım 1931, No. 4699, s.8.
- 38- *Cumhuriyet*, 13 Kasım 1931, No. 2701, s.2.
- 39- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Yer No. 23457711.
- 40- *Cumhuriyet*, 17 Kasım 1931, No. 2705, s.3.
- 41- *Akşam*, 22 Kasım 1931, No. 4712, s.8. Söz konusu yazının son cümleleri şöyle: "Denilebilir ki Kıbrıs isyanı esnasında Kıbrıs Türkleri milletlerin nasıl metin, dürüst ve sulhperver bir seciyeye malik olduklarını göstermektedir. İngilizler bu isyan esnasında Türklerin gösterdikleri insaniyete hayran olmuşlardır".
- 42- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Yer No. 23457711. Ayrıca telgrafın *The Times*'te yayınlanan metninin çevirisi için, bkz. aynı arşiv, Yer No. 23457714.
- 43- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Yer No. 23457714.
- 44- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Yer No. 23457714.
- 45- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Yer No. 23457714. Öte yandan 2 Kasım 1931 tarihli *Daily Telegraph*'da yer alan bir yorumda, şu cümleler yer almıştı: "Bu

- karışıklığın güçlü olan tarafı İngiliz idaresine karşı bazı sınıfların düşmanlığından ibaretir. Bizim kısmi adalet bayrağımız altında güvenceye alan müslüman azınlıklarla Rumların arasında dinsel ve ırk rekabeti söz konusudur." Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Yer No. 23457714.
- 46- *Cumhuriyet*, 29 Ekim 1931, No. 2687, s.1. Somürgeler Bakanı Thomas'ın Kıbrıs valisine gönderdiği telgraf konusunda şu gazetelere bakılabilir: 1 Kasım 1931 tarihli *Hakimiyet-i Milliye*, s.3 ve aynı tarihli *Cumhuriyet*, s.3.
- 47- *Cumhuriyet*, 14 Kasım 1931, No. 2702, s.1.
- 48- *Cumhuriyet*, 25 Ekim 1931, No. 2683, s.3.
- 49- Venizelos'un bu demeci ile ilgili olarak ayrıca bkz.: HILL; a.g.e., s.549.
- 50- Başbakanlık Cumhuriyeti Arşivi, Yer No. 23457714. Ayrıca; GÜREL a.g.e., s.40. 24 Ekim 1931 tarihli *The Times*.
- 51- Çeşitli kaynaklarda komitenin üye sayısı 45 gösterilmekte iken, 2 Kasım 1931 tarihli *Akşam*'da (No. 4682, s.2) üye sayısı 53 olarak verilmekte ve komite üyelerini, "Yunan istiklâl mücadelesinde yaralık göstermiş olan bütün Yunan ailelerinin efradının" oluşturduğu kaydedilmekte idi.
- 52- Bu beyanname konusunda; Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Yer No.23457714. Ayrıca 1 ve 2 Kasım 1931 tarihli *Cumhuriyet* gazetesiyle 2 Kasım 1931 tarihli *Akşam* gazetesine bakılabilir. Bunların dışında, bkz: HILL; a.g.e., s.549. 8 Kasım 1931 tarihli *Cumhuriyet*'te (No. 2695, s.3) 6 Kasım tarihli ve Atina çıkışı şöyle bir haber bulunmaktadır; "Amiral Kondouriotos'a milli bir kitap verilecek, bu kitapta Kıbrıs kasabalılarıyla köyleri ahhalisinin Yunanistan'a iltihak için verdikleri kararlar münderic bulunacaktır".
- 53- Amoroussion miting'i ile ilgili olarak şunlara bakılabilir: *Akşam*, 2 Kasım 1931, No. 4692, s.2. *Cumhuriyet*, 6 Kasım 1931, No. 2694, s.2 ve HILL; a.g.e., s.545.
- 54- HILL; a.g.e., s.549 ve *Cumhuriyet*, 16 Kasım 1931, No. 2704, s.1.
- 55- *Cumhuriyet*, 3 Kasım 1931, No. 2691, s.3.
- 56- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Yer No. 23457712.
- 57- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Yer No. 23457712.
- 58- Yunan propagandasına ilişkin daha önce ayrıntılı bilgi verilmişti.
- 59- GÜREL, a.g.e., s.138 ve alt not 202 ve 203.
- 60- GÜREL, a.g.e., s.142 alt not 214 Şükrü Gürel, Yasama Konseyi'nin 9 Kasım 1931 kaldırıldığını belirtiyor ise de Kıbrıs Türk Konsololuğu'nca Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen bir yazıda Yasama Konseyi'nin 13.11.1931 tarihinde kaldırıldığı yer almaktadır. Bkz.: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Yer No. 23457715. Bu yazının ekinde *Kıbrıs Resmî Gazetes*'inin 13 Kasım 1931 tarihli ve 2176 numaralı nusha-i fevkalâdesinde İngiliz Kralı'nca çıkarılan ferman ve bunların gereği olarak hazırlanan nizamnamenin Türkçesi yer almaktadır.

- 61- Bu değişiklik konusuyla ilgili olarak yukarıda anırların dışında şunlara bakılabilir: TORUN, a.g.e., s.63-64; GAZİOĞLU, a.g.e., s.36-37; Royal Institute of International Affairs The Middle East, *A Political and Economic Survey*, London, 1950, s.133. Kıbrıs Valisi Sir Ronald Storrs anılarında şunları ifade ediyor; "1927'de önerdiğim askeri birliğin Lefkoşa'ya nakli, 1929 ve 1930'da önerdiğim anayasa değişikliği ve ısyandan altı ay önce istediğim Yunan Konsolosu'nun çekilmesi maalesef gerçekleşmemiştir..." Bkz.: DEBEŞ; a.g.e., s.121.
- 62- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Yer No. 23457714.
- 63- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Yer No. 23457714
- 64- GÜREL; a.g.e., s.118.

THE 1931 REVOLT AT CYPRUS AND ITS REFLECTS

ABSTRACT

The Enosis demands of The Greek Cypriots, went on after Lozanne Peace Agreement. The British Government rejected those demands and developed methods for more control of the country.

One of the methods was to equalize the number of Greek members to the Turkish and official members in the Legislative assembly and because that governor was the chairman of the Assembly, his vote was determinative.

The Greek Cypriot-British relations became worse and at 21st October 1931 a revolt against the British administration, came out. This revolt swoop down in a short time. After the revolt the Legislative Assembly abolished, the political parties closed, the political activities prohibited.

The paper has the following headings: The Reflects Of Lozanne Peace Agreement At Cyprus, The Situation Before 1931 Revolt, The Effects of Economical Situation Before The Revolt, The Rumouring Of The Revolt, The Effects Of Revolt At The Turkish Public Opinion, The Turkish Cypriots During The Revolt, The Reflects And Reactions Of The Revolt At Britain, The Reactions Of Revolt At Greece, The Measures Taken After The Revolt, The New Administrative System At Cyprus, The Appearance Of Eastern Mediterreanean Before The Revolt.

DÜZELTME

Dergimizin 3.cilt 1. sayısında (1997) basılan ÇEVİKEL, Nuri. "1570-1571 Türk Fethi ile Kıbrıs'ta Meydana Gelen Toplumsal Değişim Hakkında Bir Tahlil Denemesi" başlıklı yazının 43 ve 136 No.lu dipnotlarında bazı önemli sözcük hatası ve yazar isimlerinde kaymalar olmuştur. Düzeltmiş şekilleri aşağıdaki gibidir:

NOTLAR VE KAYNAKLAR

43. BORAK, Sadi. "Kıbrıslı Rumları Nasıl Koruduk", *Tarih Mecmuası*, X-XI, 1966, s.52-53.
136. Bu çalışmanın hazırlanmasında aşağıdaki kaynaklardan da yararlanılmıştır:
BEDEVİ, Vergi. "Kıbrıs Şer'i Mahkeme Sicilleri Üzerine Araştırmalar", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi*, Ankara, 1971, s.139-156.
- BARKAN, Ö. Lütfi. "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası*, X, 1952, s. 1-27.
- ÇİÇEK, Kemal.(a) "Lefkoşa Kadı Sicilleri", *Tarih ve Toplum (Kitabiyat)*, XLVIII, 1992, s.126-127.
- HALAÇOĞLU, Yusuf. XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi, (2.Baskı), Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991.
- JENNİNGS, Ronald. "Village Agriculture in Cyprus", V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi, Tebliğler (İstanbul, 21-25 Ağustos 1989), İstanbul, 1989, s.464-476.
- ORHONLU, Cengiz. "Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiret İskânı", *Türk Kültürü Araştırmaları*, XV, 1-2, s.269-288.
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı. *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988a.

YAZARLARA DUYURU

1. Dergimizde yayımlanacak yazılar Türkçe veya İngilizce olabilir ve üç kopya halinde aşağıdaki adrese gönderilir:

İsmail Bozkurt
Kıbrıs Araştırmaları Merkezi
Doğu Akdeniz Üniversitesi
Gazi Mağusa
Mersin 10 - Turkey.

2. a) Dergiye gönderilen yazılar, başka bir yerde yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır. Yazılar yayımlanmak üzere kabul edildiği takdirde, Kıbrıs Araştırmaları Dergisi bütün yayın haklarına sahip olur.

b) Gönderilen yazılar yayımlansın ya da yayımlanmasın geri verilmez.

c) Yazılardaki düşünce, görüş, varsayım, tez ya da savlar yazarlarına aittir. Doğu Akdeniz Üniversitesi ile Kıbrıs Araştırmaları Merkezi'ni bağlamaz.

d) Yazılar, kaynak gösterilerek (Yazar, başlık, cilt, sayı, yıl ile Dergi'nin, Merkez'in ve Üniversite'nin adları) aktarılabilir.

3. Yazılar kâğıdın bir yüzüne çift aralıklı yazılmalıdır. Başlıklar ve alt başlıklar kısa olmalıdır. Notlar, kaynaklar, tablolar ve şekiller ayrı sayfalara yazılmalıdır. Yazının ilk sayfasında şu bilgiler olmalıdır: (i) yazının başlığı; (ii) yazar(lar)'ın bağlı oldukları kuruluşlar; (iii) en çok 100 kelimelik Türkçe özet; (iv) en çok 150 kelimelik İngilizce özet; (v) varsa, yazar(lar)'ın yardımlarını gördüğü kişi ve/veya kurumlara teşekkür. Aynı sayfadaki bir dipnotta, iletişim kurulacak yazarın adı, kurumu belirtilmelidir.

4. Tablo ve figürlere başlık ve sıra numarası verilmeli, başlıklar tablo ve figürlerin üzerinde yer almalı, kaynaklar ve figürlerle ilgili notlar ise alta yazılmalıdır. Denklemlere sıra numarası verilmelidir. Sıra numarası parantez içinde ve sayfanın sağ tarafında yer almalıdır. Denklemlerin türetilişi kısa olarak gösteriliyorsa, hakemlere verilmek üzere türetme işlemi bütün basamaklarıyla ayrı bir sayfada gösterilmelidir.

Yazılarda dipnotlarına yer vermektense olabildiğine kaçınılması ve burada söyleneceklerin metin içine yedirilmesi yeğlenmelidir. Zorunlu olarak verilecek dipnotlarla kaynakların numaralanması ve ayrı bir sayfada "Notlar" veya "Notlar ve Kaynaklar" başlığı altında toplanması gereklidir.

Dipnotlar az sayıda ise, sayfa altında da verilebilir. Gönderme yapılan dergi ve derlemelerdeki makalelerin sayfa numaraları kesinlikle belirtilmelidir.

Kaynaklarda aşağıda örneklenen biçim kurallarına uyulmalıdır.

■ Kitaplar

Yazarın Soyadı (büyük harflerle), Adı. Kitabın Adı, Yayımlandığı Kent, Yayınevi Tarihi, (Eğer ilk baskı değilse önce ilk baskı tarihi ve parantez içinde kullanılan nüshanın baskı tarihi)

■ Dergiler:

Yazarın Soyadı (büyük harflerle), Adı. Yazının Başlığı, Derginin Adı, Derginin Cildi/sayısı, Yayımlandığı Kent, Yayınevi, Tarihi. Sayfa numarası her iki halde de en sonda verilir.

Aynı kaynak ikinci kez verildiği zaman, yazarın soyadı ve a.g.e. (kitap için) veya a.g.m. (yazı için) ile sayfa numarası (gerekirse), İngilizce olarak da ibid sözcüğü yazılır.

6. Yazıların bir kopyasının bilgisayar dosyası şeklinde gönderilmesi tercih edilmektedir. Dosya tercihen DOS formatında, 5,25" veya 3,5" diskete kopya edilmelidir. Disketteki dosya ile yazının aynı olması gerekmektedir. Disket ile birlikte kullanılan yazının programı, bilgisayar ismi ve dosya ismi gönderilmelidir.
7. Bu duyuruda belirtilen kurallara uymayan yazılar, gerekli düzeltmelerin yapılması için yazar(lar)a geri gönderilebilir.

ABONELİK KOŞULLARI:

Kıbrıs Araştırmaları Dergisi, yılda dört kez yayımlanır. Abonelik koşulları için "Yazarlara Duyuru" nun 1 inci maddesinde sözü edilen adres ya da (392) 366 1999 ve (392) 366 6588 No.lu telefonlar veya (392) 366 1604 No.lu faks aracılığı ile Kıbrıs Araştırmaları Merkezi'ne başvurulmalıdır.

NOTICE TO CONTRIBUTORS

1. Papers either in English or Turkish are accepted. Papers for publication should be send in triplicate to:

Ismail Bozkurt
Centre For Cypriot Studies
Eastern Mediterranean University
Gazi Mağusa
Mersin 10 Turkey.

2. a) Submission of a paper will be held to imply that it contains original unpublished work and is not been submitted for publication elsewhere. Upon acceptance of an article, author(s) will be asked to transfer copyright of the article to Journal For Cypriot Studies.
- b) Manuscripts submitted to the Journal For Cypriot Studies will not be returned, regardless whether or not they are accepted for publication.
- c) All of the ideas, views, thoughts and theories published in the Journal For Cypriot Studies are the sole responsibility of the authors and do not reflect the views, beliefs or policies of Eastern Mediterranean University or The Centre For Cypriot Studies.
- d) Articles published in the Journal For Cypriot Studies may be cited as references, provided full bibliographical credit is given as listed: Author, title, names of the Journal, Centre and University; issue; volume; year.
3. Manuscripts should be typed double spaced on one side of the paper. Titles and subtitles should be short. Notes, references, tables and figures should be printed on separate pages. The first page should include (i) the title of the manuscript; (ii) the name of the author(s); (iii) institutional affiliation(s) of the author(s); (iv) an abstract of not more than 100 words; and (v) acknowledgments, if any. A footnote on the same sheet should give the name and address of the corresponding author.
4. Tables and figures should be numbered consecutively and titled. The number and title should appear at the top; the sources and notes about figures at the bottom. Equations should be numbered consequently. Equation numbers should appear in parentheses at the right margin. In cases where the derivation of formulae has been abbreviated, it is of great help to the referees if the full derivation can be presented on a separate sheet (not to be published). Footnotes should only be used if absolutely essential. Footnote and references should be numbered and typed on a separate page under the heading "Notes" or "Notes and

References". If the footnotes are not too much, maybe shown underneath of the page(s). Ensure that the page numbers for periodicals and collections are included.

5. References should appear follows:

■ Books

Surname(s) of Author(s) in block letters, Name(s) of Author(s).
The name of the Book, Place, Press, Year.

■ Periodicals

Surname(s) of Author(s) in block letters, Names(s) of Author(s).
The Title of Manuscript, Name of Periodical, Number of Periodical,
Place: Press, Date.

The page number(s) should appear at the end.

If any reference should appear once again, only the surname of the author, the word *ibid* and the page number(s) (if necessary) should be cited.

6. Submission of accepted papers as electronic manuscripts is encouraged. The preferred storage medium is 5.25 or 3.5 inch disk in DOS format. Authors are requested to make absolutely sure that the files on the disk and the printout are identical. Please specify the software and hardware used as well as the title of the file to be processed.
7. Any manuscript which does not conform to the above instructions may be returned for the necessary revision before publication.

CONDITIONS OF SUBSCRIPTION

Journal for Cypriot Studies is published in one volume for four issues per year. For subscription please apply to the address mentioned on page (1) or telephone No.'s (392) 366 6588, (392) 366 1999, fax No. (392) 366 1604.